

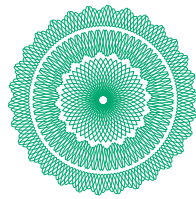
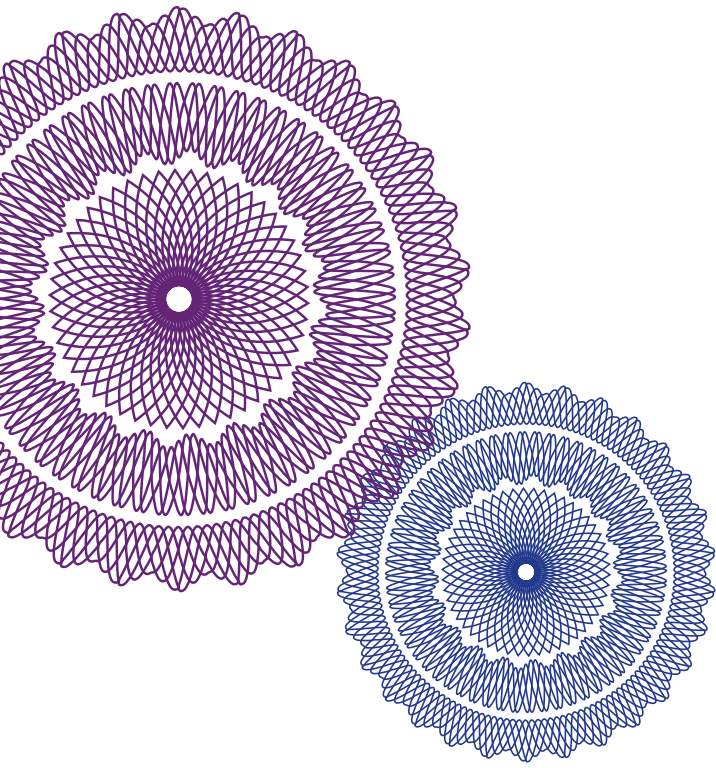
Mánáid- ja
dásseárvodepartemeanta

Doaimmaplána

Oadjebasvuohta, mángga- bealatvuohta, rabasvuohta

Ráđđehusa doaimmaplána vealaheami vuostá seksuála orienterema,
sohkabeal-identitehta ja sohkabeal-ovdanbuktima geažil
2017–2020

Oadjebasvuohhta, mánggga- bealatvuohhta, rabasvuohhta

Ráđđehusa doaimaplána vealaheami vuostá seksuála orienterema,
sohkabeal-identitehta ja sohkabeal-ovdanbuktima geažil
2017–2020

Foto: Tine Poppe

Álgosátni

Ráđđehusas lea mihttomearrin sihkkarastit lhbt-olbmuid vuoigatvuođaid, veahkkin ovddidit rabasvuođa ja aktiivvalaččat vuosttaldit vealaheami. Dát lea duogáš dan plánii maid mii dál presenteret.

Plánas leat badjel 40 doaibmabiju mat gokčet olu servodatsurggiid. Dál álggahuvvo čađaáiggi ángiruššan ovddidit ja viiddidit máhtu lhbt-olbmuid hástalusaid birra ja das movt sihke eiseválddit, doaimmat ja bálvalusat buoremus lági mielde sáhttet veahkehit ja doarjut. Lhbt-mánát sáhttet vásihit olu hástalusaid sihke ruovttus, skuvllas ja astoáiggis. Dan dihte lea dehálaš ahte skuvllat ja mánáidgárddit ožžot buoret gelbbolašvuođa nuorra lhbt-olbmuid birra.

Ráđđehus bargagoahdá maid čielgaseappot vaššikriminalitehta ja veahkaválddalašvuođa vuostá. Mii buoridit registrerenrutiinnaid ja statistihkaid vai sevdnjeslogut njidjet. Politiiijat galget váldit atnui ođđa bagadusa mii oahpaha sin fuomášit ja hálldašit vaššikriminalitehta buorebut. Galgá maid aktiivva-

laččat ángiruššojuvvot iešguđetlágan joavkkuid hárrái mat eai soaitte leat nu oidnosis, ja olbmuid hárrái geain leat mánnga minoritehtastáhtusa.

Dán plána duohken lea olu organisašuvnnaid ja olbmuid viiddis máhttu ja stuora ángiruššan. Dan dihte áiggun giittit buohkaid geat leat veahkehan plána ráhkadit nanu cealkámušaiguin ja evttohusaiguin.

Mun sávan oallugat leat veahkkin čađaheame plána doaibmabijuid, ovttas ráđđehusain ja buot guoskevaš eiseválddiiguin.

Oslo, 21. juni 2016

Solveig Horne

Mánáid- ja dásseárvoministtar

Sisdoallu

● Listu doaimbajuiin	8
● Álggahus	16
Doahpagat	17
Eará iniciatiivvat mat gusket dán doaimbaplánii	18
Plána čađaheapmi	19
Vealahanláhka seksuála orienterema, sohkabeal-identitehta ja sohkabeal-ovdanbuktima birra	20
● Máhttu ja dutkan	22
Eiseválddiid dutkama duogáš seksuála orienterema, sohkabeal-identitehta ja sohkabeal-ovdanbuktima birra	23
Máhttostáhtus	23
Dutkan ja ovdánahttin	24
Duodaštus ja gaskkusteapmi	25
● Ovttasbargu guovddáš organisašuvnnaiguin	28
● Oadjebas lagasbirrasat ja almmolaš lanjat	32
Mánát, nuorat	33
Mánáidsuodjalus	33
Mánáidgárdi ja skuvla	34
Valáštallan	38
Bargoeallin	39
Vaššicealkámušat	40
Vaššikriminalitehta	40

● Ovttáárvosaš almmolaš bálvalusat	42
Rasttildeaddji doaibmabijut stáhtas	43
Áŋgiruššan báikkálaš/regionála dásis	44
Dearvašvuohta ja fuolahus	45
Suodjalus	49
● Oaidnemeahtun dahje ii riektá heive gosage	50
Tránša, intersohkabealli ja eará sohka-beal-tematihkka	51
Nuorra lhbtí-olbmot hedjonan doaibmanávccaiguin	52
Lhbtí-olbmot sisafárrejeaddjiduogážiin	52
Dorvoohcci-suorggis galget eiseválddit sihkkarastit	52
● Riikkaidgaskasaš áŋgiruššan	58
Mielddus 1: Doahpagat	64
Mielddus 2: Láhka gildosa birra vealahit seksuála orienterema, sohkabeal-identitehta ja sohka-beal-ovdanbuktima geažil	67
● Girjjálašvuodalistu	72

Listu doaibmabijuin

NUMMAR	DOAIBMABIDJU	VÁLDO-OVDDASVÁSTIDEADDJI DEPARTEMEANTA
MÁHTTU JA DUTKAN		
Dutkan ja ovdánahttin		
1a.	Gárvet indikáhtorbarggu suorggis.	Mánáid- ja dásseárvo-departemeanta
b.	Láhčit saji analysaprošeavttaide Uni Research Helse Bergen čohkkejuvvon dieđuid vuodul miellaguottuid ja eallindiliid birra sss-fáttáin.	Mánáid- ja dásseárvo-departemeanta
c.	Dutkan arvedávgebearrašiid birra. Lagas oktavuodaid mearkašupmi lhbti-olbmuid. Kártet bearašhámiid ja lagas okta- vuodaid lhbti-olbmuid searvvis mas lea eallingeardeperspektiiva vuolggasadjin.	Mánáid- ja dásseárvo-departemeanta
d.	«li heive gosage»: Galget čađahuvvot primára kvalitatiiva dutkamušat eallindili ja hástalusaid birra iešguđetlágan joavkkuin mat eai oidno nu olu dahje mat eai heive stuora joavkkuide nu go lesbaid, homofiillaid, bifiillaid, tránsaolbmuid ja intersohkabeal-olbmuid searvá. Lea áigequovdil dárkileappot geahččat intersohka- beal-joavkku, lhbti-olbmuid geain leat doaimmashehttejumit, lhbti-olbmuid geain lea sisafárrejeaddjidoogáš, lhbti-olbmuid našunála minoritehtain, sexabargiid lhbti-olbmuid searvvis ja BDSM/fetiššaid lhbti-olbmuid searvvis.	Mánáid- ja dásseárvo-departemeanta
e.	Prinsihppa ahte seksuála orienteren ja sohka-beal-identitehta dábálaččat galgá leat mielde ođđa guorahallamiin, váldojuvvo mielde MDD FoU-strategijai.	Mánáid- ja dásseárvo-departemeanta
f.	Bufdir galgá láhčit saji jahkásaš dutkiidforumii mii sáhhtá veahkkin addit buori kvalitehta dutkamii dán suorggis ja ásahtit buriid meto- dastandárddaid.	Mánáid- ja dásseárvo-departemeanta
g.	Bufdir galgá ovddidit ja juohkit bagadusa mii ávžžuha buoremus praksisa movt hábmet guorahallamiid mat fátmastit sss-temati- hka. Bagadus berre čujuhit hástalusaid ja ávžžuhit "buoremus praksisa" jearaldagain personsuodjalusa birra, movt hábmet jearaldagaid, jearahallanskovi birra, váljussturodaga birra ja nu ain.	Mánáid- ja dásseárvo-departemeanta
h.	Našunála guorahallamiidda maid eiseválddit čađahit/dingojit berre árvoštallat váldit mielde jearaldagaid seksuála orienterema, sohka-beal-identitehta ja sohka-beal-ovdanbuktima birra dalle go dat sáhhtá leat áigequovdil diehtoanalysas, ja maiddái skuvlla oahppobirrasa, veahkaválddalašvuoda, bargoeallima ja bargobir- rasa birra. Vuodđun galget leat dárbbášlaš vuhtiváldimat persovd- nasuodjalusa ja buoremus praksisa birra (gč. doaibmabidju 1g).	Buohkat

NUMMAR	DOAIMBABIDJU	VÁLDO-OVDDASVÁSTIDEADDJI DEPARTEMEANTA
Duodaštus ja gaskkusteapmi		
2	Doarjja Skeivt Arkivii, mii lea Bergena universitehtas.	Máhtdepartemeanta
OVTTASBARGU GUVDDÁŠ ORGANISAŠUVNNAIGUIN		
3	Joatkit ruhtajuolludanortnegiin organisašuvnnaide ja doaimmaide mat veahkkin buoridit lhbt-olbmuid eallinlági ja eallinkvalitehta.	Mánáid- ja dásseárvo-departemeanta
OADJEBAS LAGASBIRRASAT JA ALMMOLAŠ LANJAT		
Mánát, nuorat		
4a.	Ung.no galgá fállat lhbt-nuoraide áigeovuodilis dieđuid go sii vásihit hástalusaid.	Mánáid- ja dásseárvo-departemeanta
b.	Ung.no galgá veahkkin normaliseret iešguđetlágan identitehtaid sohka-beali ja seksualitehta dáfus.	Mánáid- ja dásseárvo-departemeanta
c.	Galgá kártejuvvot movt nuorat atnet ung.no "nullaceahkkebálvalusa" "Gažaldagat ja vástádušat" (jearranbálvalusa). Masa dárbbasit veahki/masa ohcet rávvagiid ja bagadusa.	Mánáid- ja dásseárvo-departemeanta
5	Bearašsuodjalusbálvalusa bargiid gelbbolašvuohta lhbt-fáttáid birra galgá ain ovdánahttojuvvot ja viiddiduvvot.	Mánáid- ja dásseárvo-departemeanta
Mánáidsuodjalus		
6a.	Galgá ovttas universitehta- ja allaskuvlasurggiin árvoštallojuvvot movt seksuála orienteren, sohka-beal-identitehta ja sohka-beal-ovdanbuktin sáhtta integrerejuvvot vuodđooahpuide maid bokte oažžu barggu mánáidsuodjalusas.	Mánáid- ja dásseárvo-departemeanta
b.	Buđdir áigu, ovttas FRI:in, árvoštallat atnit Rosa gelbbolašvuohta mánáidsuodjalus-doaimma vuodđun doaibmabiju ovdánahttimii.	Mánáid- ja dásseárvo-departemeanta
c.	Buđdir áigu ain bargat dainna ahte rekrutteret eanet lhbt-biebmo-váhnemiid.	Mánáid- ja dásseárvo-departemeanta
7a.	Ovdánahttit eambo máhtu das man olu lhbt-olbmot leat mánáidsuodjalusbálvalusaid geavaheaddjit dahje biebmo-váhnemat.	Mánáid- ja dásseárvo-departemeanta
b.	Árvoštallat lea go dárbu gap-analysii lhbt-mánáid/-nuoraid dárbbuid ja mánáidsuodjalusa fálddagaid oktavuodaid birra.	Mánáid- ja dásseárvo-departemeanta
c.	Ovdánahttit eambo máhtu mánáid birra guđet hástalit sohka-beal-norpmat ja lhbt-mánáid birra guđet orrot mánáidsuodjalusáhusain ja biebmo-ovttuin, ja seammás buoridit mánáidsuodjalusbálvalusa máhtovuoddu dan birra ahte mii nuoraide livččii veahkkin vai sis sáhtta leat dat sohka-beal-ovdanbuktin maid háliidit	Mánáid- ja dásseárvo-departemeanta

NUMMAR	DOAIMBIDJU	VÁLDO- OVDDASVÁSTIDEADDJI DEPARTEMEANTA
Mánáidgárdi ja skuvla		
8a.	<p>Rádđehus lea gulaskuddamii sádden láchkaevttohusa mas čuožžu čielgasit ahte buotlágan givssideapmi, veahkaválddálašvuohta, vealaheapmi, vuortnuheapmi ja eará loavkašuhhtin lea áibbas dohkketmeahttun – beroškeahtta mákkár vealahan- dahje vuortnuhanákkat leat, leažžá dál sohkabealli, eallinoaidnu, doaibmanávccat, seksuála orienteren dahje eará.</p> <p>Jus láchkaevttohus dohkkehuvo, das boahhtá leat earret eará:</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>Doaibmangeatnegasvuohta</i>. Čielga doaibmangeatnegasvuohta buohkaide geat barget skuvllain gávdnat ja dustet givssideami ja eará dilálašvuođaid go oahppis ii leat oadjebas ii ge buorre dilli skuvllas. Doaibma galgá čađahuvvot jođánit. Čavgejuvvon doaibmangeatnegasvuohta gusto erenoamážit jus lea bargi dat guhte givssida oahppi. • <i>Nannejuvvon váidinvejolašvuohta</i>. Oahppit ja váhnemat sáhttet álkit dieđihit áššiid fylkkamánái jus skuvla beahtta. Fylkkamánni galgá jođánit dahkat oaivila áššis ja čuovvolit ášši dassáži go váttisvuohta lea čovdojuvvon. • <i>Beaivesáhkut</i> sidjiide geat eai čuovvol áššiid. Suohkanat mat eai čuovo fylkkamánni gáibádusaid sáhttet sáhkkoallat beaivesáhkuiquin. Dat sáhtta doaibmat eastadeaddjin, ja bágget doaimmaid biddjot johtui daid dilálašvuođain go lea dárbbaslaš. 	Máhtdepartemeanta
b.	<p>Rádđehus áigu nannet mánáidgárddiid, skuvllaid ja suohkaniid gelbbolašvuođa eastadit ja gieđahallat givssideami. Gelbbolašvuođapáhkka mii sáhtta heivehuvvot iešguđetlágan dárbbuide mánáidgárddiin ja skuvllain galgá ráhkaduvvot. Skuvllat main leat alimus givssidanlogut galget vuosttažin oazžut veahki, ja stuorimus resurssat galget biddjojuvvot daidda skuvllaide.</p>	Máhtdepartemeanta
c.	<p>Rádđehus galgá dahkat sidjiide geat givssiduvvojit ja sin bearrašidda álkibun oazžut dieđuid dan birra movt sii sáhttet olahit iežaset áššiiguin:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Internehttii ásahuvvo <i>ođđa portála</i> mii galgá dahkat mánáide, nuoraide ja váhnemiidda álkibun gávdnat dieđuid doaibmabijuid birra givssideami vuostá. • <i>Mánáidáittardeaddji nannet</i>, vai sii sáhttet doarjut mánáid ja nuoraide áššiin mat leat erenoamáš váddásat, leat "váktabeanan" suohkaniid hárrái ja nannet áŋgiruššama mánáidgárddiid oahppobirrasii. • <i>Ođđa telefodna- ja čálašanbálvalus</i>. Vuosttašceahkkefálaldat mánáide ja nuoraide geat rahčet givssidanáššiiguin ja dárbbasit rávisolbmuid geaiguin hupmat. 	Kunnskapsdepartementet
9	Galget hábmejuvvo oahpporesurssat oahpaheaddjeoahpuid váras joavkovuđot ovdagáttuid birra.	Máhtdepartemeanta
10	Vuodđoahpahasaid oahppoplána ođasmahttinbarggus galget fágaidrasttildeaddji fáttat demokratiija ja borgárvohta, ceavzilis ovdáneapmi ja álbmotdearvvašvuohta ja eallinhálddašeapmi vuoruhuvvot.	Máhtdepartemeanta
11	Lhbt-tematihkka galgá maid leat das mielde go <i>Buorre mánnávuoha bistá eallinagi</i> -doaibmabidjoplána 12. doaibmabidju álggahuvvo.	Mánáid- ja dásseárvo-departemeanta

NUMMAR	DOAIMBIDJU	VÁLDO-OVDDASVÁSTIDEADDJI DEPARTEMEANTA
12a.	Čuovvovaš doaibmabidju mii lea <i>Died. St. 19 (2015–2016) Áigi stoa-hkat ja oahppat. Buoret sisdoallu mánáidgárddiin</i> galgá vuhtiiváldojuvvot go mánáidgárddi sisdollui ja bargguide ráhkaduvvo ođđa rámmaplána: Ráđdehus áigu rámmaplánas čalmmustahttit ahte mánáidgárddis lea ovddasvástádus ovdánahttit mánáid gierdavašvuoda mánggabealat servodahkii ja dainnalágiin maid veahkkinn unnidit ovdagáttuid ja vealaheami sohkabeali, soju, doaimmashehttejumi, čearddalašvuoda, kultuvrra, oskku ja eallinoainnu dihte.	Máhttodepartemeanta
b.	Movttiidahttit gelbbolašvuodadoaibmabijuide lokten dihte mánáidgárdebargiid gelbbolašvuoda seksuála orienterema, sohkabeal-identitehta ja sohkabeal-ovdanbuktima birra. Gelbbolašvuodadoaibmabidju sáhhtá ovdamearkka dihte leat bagadanávnnas ođđa rámmaplána oktavuodas mánáidgárddi sisdoalu ja bargguid birra ja/dahje kursa maid eaktodáhtolaš organisašuvnnat lágídit.	Máhttodepartemeanta
Valáštallán		
13	Oahpásnuhttit eaktodáhtolaš organisašuvnnaid, maid dái valáštallamis, § 14:ii mii lea organisašuvnnaid ja oahppoásahusaid geatnegasvuoda birra eastadit ja hehttet vuortuheami ja § 19:ii mii lea bargoaddi doaibmangeatnegasvuoda birra mii lea lágas gildosa birra vealahit seksuála orienterema, sohkabeal-identitehta ja sohkabeal-ovdanbuktima geažil.	Kulturdepartemeanta
Bargoeallin		
14	Eiseválddit áigot árvoštallat loktet digaštallamii dásseárvobargojoavkkus, Bargoeallin- ja penšunpolitihkalaš ráđi vuolde, dan ahte galgá go váldit searvái ángiruššama vealaheami vuostá seksuála orienterema, sohkabeal-identitehta ja sohkabeal-ovdanbuktima geažil bargoeallima golmmaosolaš ovttasbargui dásseárvvu birra.	Mánáid- ja dásseárvo-departemeanta
15a.	Buđdir galgá ráhkadit ja juohkit earjilis neahttasiidduid maid bargoaddit sáhhtet atnit, mat čájehit ovdamearkkaid buori praksisii, ovdanbuktinmálliide, ávkkálaš reaiduide ja nu ain.	Mánáid- ja dásseárvo-departemeanta
b.	Buđdir galgá hábmet ja čađahit čoahkkanemiid bargoaddiide ja bargiidorganisašuvnnaide plánaáigodagas, nannen dihte gelbbo-lašvuoda dan birra movt vuosttalldit vealaheami bargoeallimis seksuála orienterema, sohkabeal-identitehta ja sohkabeal-ovdanbuktima geažil, lámčit diliid vásáhusjuogademiide, ja dasa lassin ovdanbuktit resurssaid ja reaiduid mat leat olamuttos earret eará interneahitas, gč. ovddit čuoggá. Čoahkkanemiin sáhhtá earret eará deattuhit movt sss sáhhtá integrerejuvvot doaimmaid plánaide ja strategijaiide vealaheami vuostá ja mánggabealatvuoda ovdii.	Mánáid- ja dásseárvo-departemeanta
Vaššikriminalitehta		
16a.	Buot riikka politijaguovlluin galgá leat oktasaš vaššikriminalitehta definišuvdna ja registrerenrutiinnat.	Justiisa- ja gearggusvuodadepartemeanta
b.	Politijadirektoráhtta galgá ráhkadit bagadusa politijaiide movt registreret vaššikriminalitehta.	Justiisa- ja gearggusvuodadepartemeanta
17	Politijaiide stuorat fágabirrasiid ja saji spesialiseremii.	Justiisa- ja gearggusvuodadepartemeanta

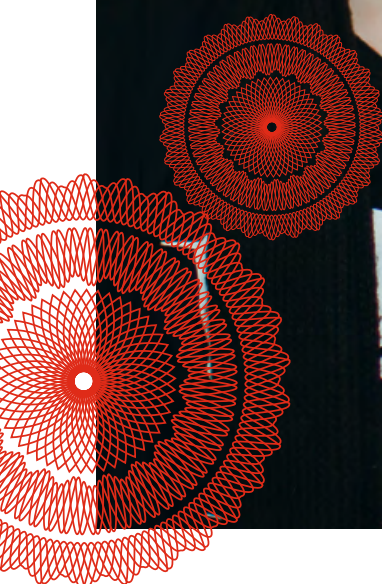
NUMMAR	DOAIBMABIDJU	VÁLDO-OVDDASVÁSTIDEADDJI DEPARTEMEANTA
18	Árvoštallat ránggáštuslága vaššikriminalitehtamearrádusaid.	Justiisa- ja gearggus- vuodadepartemeanta
19	Statistihkka mii čájeha movt vaššikriminalitehta ovdána váidaga rájes buot ránggáštanáššegollosa lađđasiid čađa galgá jámma almmuhuvot.	Justiisa- ja gearggus- vuodadepartemeanta
OVTTAÁRVOSAŠ ALMMOLAŠ BÁLVALUSAT		
Rasttildeaddji doaibmabidju stáhtas		
20a.	Gielda- ja ođasmahttindepartemeanta áigu ovttasbargat ásašusai- guin ovdánahttit doaibmabidjuid mat galget leat veahkkin ollašuttit stáhta ođđa bargoadistrategiija, maiddái oassestrategiijaid rekrut- terema ja searvadeaddji bargobirrasa birra.	Gielda- ja ođasmahttin- departemeanta
b.	Gáibádusat almmolaš eiseválddiide/bargoaddiide Lágas gildosa birra vealahit seksuála orienterema, sohkabeal-identitehta ja sohkabeal-ovdanbuktima geažil, galget dohkkehuvot. Ovttaskas stáhta ásašusat fertejit dan dihte gávdnat buriid, konkrehta čovdo- siid dasa movt ásašus, sihke válddálážžan ja bargoaddin, galgá "bargat dásseárvuvin ja vealaheami vuostá aktiivvalaččat, ulbmillač- čat ja plána mielde beroškeahhtá seksuála orienteremis, sohkabeal- identitehtas ja sohkabeal-ovdanbuktimis", nu movt lánka gáibida.	Buohkat
21	Stáhta čielggadaninstruksa <i>Váikkuhusat dásseárvui</i> MDD bagadus galgá ođasmahttojuvvot vai dat lea seamma go vealalanlága gáibádusat, ja maid lánka vealaheami vuostá seksuála orienterema, sohkabeal-identitehta ja sohkabeal-ovdanbuktima geažil.	Mánáid- ja dásseárvo- departemeanta
Bargu báikkálaš/regionála dásis		
22a.	Buofdir galgá ráhkadit ja juohkit earjilis neahttasiidduid maid fylkkasuohkanat, suohkanat ja suohkanlaš doaimmat sáhttet atnit, mat čájehit ovdamearkkaid buori praksisii, ovdanbuktinmáliide, ávkálaš reaiduide ja nu ain.	Mánáid- ja dásseárvo- departemeanta
b.	Regionála čoahkkaneamit galget ovdánahttojuvvot ja čađahuvvot nannen dihte báikkálaš gelbbolašvuoda dásseárvu ja ii-vealaheami birra.	Mánáid- ja dásseárvo- departemeanta
c.	Jahkásaš fágačoahkkin fylkkamánniiguin dásseárvu ja ii-vealaheami birra galgá čađahuvvot. Fágačoahkkima ulbmil lea nannet fylkka- mánniid gelbbolašvuoda dásseárvosuorggis, mas lea maid seksuála orienteren, sohkabeal-identitehta ja sohkabeal-ovdanbuktin oassin, ja dat galgá sihkarastit ovttárvosaš almmolaš bálvalusaid maiddái lhbti-olbmuide.	Mánáid- ja dásseárvo- departemeanta
Dearvvašvuoha ja fuolahus		
23	Loktet dihtomielalašvuoda ja gelbbolašvuoda lhbti-tematihka birra dearvvašvuoda- ja fuolahusbálvalusas.	Dearvvašvuoda- ja fuolahusdeparte- meanta
24	Láhčit sajiid vuosttašceahkkefálaldagade ja dásásašolmmoš-doaib- mabidjuide.	Dearvvašvuoda- ja fuolahusdeparte- meanta
25	Ráhkadit ja čađahit ođđa čohkkejuvnon strategiija seksuála dear- vvašvuoda hárrái.	Dearvvašvuoda- ja fuolahusdeparte- meanta

NUMMAR	DOAIMBABIDJU	VÁLDO-OVDDASVÁSTIDEADDJI DEPARTEMEANTA
26	<ul style="list-style-type: none"> Ferte bargat ulbmillaččat dainna ahte loktet teastafrekveansa, unnidit ođđa njoammumiid ja sihkkarastit optimála divššu seksuála njoammudávddaide vai olaha alla riskajoavkkuide. Dát bargu galgá čuoovvoluvot seksuála dearvašvuodastrategiijas. Oppalaš dieđut borasdávdda screenen-prográmmaid mearkašumi birra fertejit heivehuvvot vai dat olahit daid joavkkuide álbmogis mat leat unnán ovddastuvvon teasttain. Muđui čujuhuvvo <i>Doaimbaplánii iešsorbmemma ja iešvahágahttima eastadeami birra</i> ja <i>Buoridanplánii gárrenmirkkuid vuostá main sáhtta lohkat iešsorbmeneastadeaddji ja gárrenmirkoeasta-deaddji doaimbajibuid birra</i> mat sáhttet leat ágeguovdilát jovkui. 	Dearvašvuoda- ja fuolahusdepartemeanta
27	Ain ovdánahttit fágalaš rámmaid movt gieđahallat sohka-beal-dysforiija ja sohka-beal-inkongruansa.	Dearvašvuoda- ja fuolahusdepartemeanta
Forsvar		
28a.	Searvat Oslo Pride Parkii ja parádii.	Suodjalusdepartemeanta
b.	Ovttasbargat FRI:in ja Bufdir LHBTI-guovddážiin.	Suodjalusdepartemeanta
c.	Riikkaidgaskasaš ovttasbargu NATO:in ja davviriikkaiguin.	Suodjalusdepartemeanta
d.	Máhttu seksuála orienterema, sohka-beal-identitehta ja sohka-beal-ovdanbuktima birra váldojuvvo mielde Suodjalusa etihkkaohppui <i>Guottut, etihkka ja jodiheapmi (Holdninger, etikk og ledelse, HEL)</i> .	Suodjalusdepartemeanta
OAIDNEMEAHTTUN DAHJE II HEIVE GOSAGE		
Tránsa, inter-sohka-bealli ja eará sohka-beal-tematihkka		
29a.	Ovdánahttit dutkanvuđot dieđuid Norgga intersohka-beal-olbmuid dili birra, mas lea evttohus movt joatká bargguin, gč. čilgejumi doaimbajibus 1d) mii lea kapihttalas máhtu ja dutkama birra.	Mánáid- ja dásseárvo-departemeanta
b.	Láhčit diliid vuosttašceahkkedeaiwadanbáikkiide intersohka-beal-olbmuid váras, man ovdamearkka dihte muhtin organisašuvdna dahje LHTB-dearvašvuoda-guovddáš nuoraid váras Oslos lágida.	Mánáid- ja dásseárvo-departemeanta
c.	Čađahuvvon máhttoháhkama vuodul ja oktavuoda vuodul joavkku ovddasteddjiiguin identifiseret hástalusaid ja vejolaš dárbbuid doaimbajibuide.	Mánáid- ja dásseárvo-departemeanta
30	Riekti oažžut ođđa duodaštusaid/oahppoduodaštusaid maŋŋel go juridihkalaš sohka-beali lea lonuhan galgá árvvoštallojuvot.	Mánáid- ja dásseárvo-departemeanta
Doaimmashehttejuvvon nuorra lhbt-olbmot		
31a.	Dieđut maid nuorra olbmot hedjonan doaimmánávccaiguin háliidit diehtit hedjonan doaimmánávccaid, seksualitehta ja lhbt-jearaldagaid birra, váldojuvvot mielde ung.no fáddásurggiide, ja ung.no jearaldat- ja vástádusbálvalussii. Bálvalus ferte hábmejuvot dainnalágiin ahte sáhtta vástidit jearaldagaide maidda lhbt-nuorat dárbbasit vástádusaid.	Mánáid- ja dásseárvo-departemeanta
b.	Gelbbolašvuolta olbmuid birra geain leat hedjonan doaimmánávccat ja lhbt-problematihkka ferte gaskkustuvvot bearašsuodjaluskan-tuvraide ja heahteguovddážiidda.	Mánáid- ja dásseárvo-departemeanta

NUMMAR	DOAIMBIDJU	VÁLDO-OVDDASVÁSTIDEADDJI DEPARTEMEANTA
Lhbt-olbmot sisafárrenduogážiin		
32	Ráđđehus áigu, dalle go lea heivvolaš, árvoštallat sáhhtá go leat jierpmálaš vuoruhit lhbt-olbmuid oktan joavkun mánga vuoruhuvvon joavkkus go galgá vuostáiváldit earrebáhtareddjiid.	Justiisa- ja gearggusvuodadepartemeanta
33	Loktet dorvoohcanproseassa jearahalliid gelbbolašvuoda lhbt-suorggis.	Justiisa- ja gearggusvuodadepartemeanta
34a.	Identifiseret ja loktet gelbbolašvuoda sohkabeal-mággabealatvuoda, seksuála orienterema, sohkabeal-identitehta ja sohkabeal-ovdanbuktima birra válljejuvvon báhtareddjiid vuostáiváldimiin. Buvttadit bagadusa ja gealboloktenprográmma dorvoohcciid vuostáiváldimiin.	Justiisa- ja gearggusvuodadepartemeanta
b.	Guorahallat movt lhbt-olbmuid galgá oažžut dovdat dorvoohcciid vuostáiváldimiid oadjebas báikin, ja čađahit áigegeuvdilis doaibmabijuid lhbt-olbmuid váras dan botta go sii leat dorvoohcciid vuostáiváldimiin. Bidjat johtui diehtujuohkinbarggu buot dorvoohcciid váras.	Justiisa- ja gearggusvuodadepartemeanta
c.	Ovttas dainna doaibmabijuin ahte loktet gelbbolašvuoda dorvoohcciid vuostáiváldimiin, áigu Buđdir árvoštallat ovdánahttit gealboloktenprográmma fuolahusguovddážiid bargiid váras geat barget ovttaskas vuolleahkásaš dorvoohcciguin (OVD) geat leat vuollel 15 jagi.	Mánáid- ja dásseárvo-departemeanta
35	IMDi galgá ásaiduhttima oktavuodas vuhtiiváldit daid erenoamáš hástalusaid mat lhbt-báhtareddjiin sáhhtet leat.	Justiisa- ja gearggusvuodadepartemeanta
36	Eambbo dieđut lhbt birra oahpistanortnegis, servodatmáhtu oahpahas ja suohkaniid prográmmaráđdeaddiid skuvlemis.	Justiisa- ja gearggusvuodadepartemeanta
37	Buoridit oahpaheami ja diehtujuohkima minoritehtaráđdeaddiide, sidjiide geat barget orrun- ja doarjjafálaldagain badjel 18 jahkásaš nuoraid váras geat leat vásihan bággonáitima, veahkaválddálašvuoda ja hehttejumiid iežaset friddjavuodas, ja sidjiide geat barget ung.no-neahttabáikkiin.	Justiisa- ja gearggusvuodadepartemeanta
38a.	Lhbt-fáttát váldojuvvojit ovdán eiseválddiid ja sisafárrenorganisašuvnnaid jahkásaš integrerenkonferánsa oktavuodas, ja ráhkkanahtti regionála cealkámuščoahkkimiin.	Justiisa- ja gearggusvuodadepartemeanta
b.	Láhčit diliid guoddohábmejeaddji bargguide lhbt-olbmuid birra sisafárrejeddjiidálbmoga váras, earret eará ovttaráđiid Skeiv Verden ja SEIF organisašuvnnaiguin.	Justiisa- ja gearggusvuodadepartemeanta
Lhbt-olbmot sámi gullevašvuodain		
39a.	Dokumeanttat ja reiddut mat ovdánahttojuvvojit dán plána dihte, suohkaniidda ja bargoeallimii, jorgaluvvojit sámegillii.	Mánáid- ja dásseárvo-departemeanta
b.	Eiseválddit áigot álggahit ovttasbarggu Sámedikkiin ja sámi ásahusaiguin dainna ulbmiliin ahte joatkit doaibmabijuiguin ja ráhkadit doaibmabijuid mat sáhhtet leat veahkkin lhbt-olbmuid geain lea sámi duogáš dovdat eanet rabasvuoda ja fátmastahttima, maiddái sámi servodagas.	Mánáid- ja dásseárvo-departemeanta

NUMMAR	DOAIBMABIDJU	VÁLDO-OVDDASVÁSTIDEADDJI DEPARTEMEANTA
RIIKKAIKGASKASAŠ BARGU		
40a.	Doarjut lhbt-olbmuid olmmošvuoigatvuođaid olgoriika- ja ovdánahttinpolitihkas.	Olgoriika-departemeanta
b.	Doalahit ja ásahtit lihtuid našunála ja riikkaidgaskasaš lhbt-organisašuvnnaiguin.	Olgoriika-departemeanta
c.	Doarjut organisašuvnnaid ja doaibmabijuid mat ovddidit lhbt-olbmuid olmmošvuoigatvuođaid.	Olgoriika-departemeanta
d.	Ángiruššat nannen dihte lhbt-olbmuid vuoigatvuođaid riikkaidgaskasaš oahppovuoruheamis.	Olgoriika-departemeanta
Bargu Eurohpás		
41a.	Norga áigu ovddidit ja čalmmustahttit lhbt-vuoigatvuođaid Eurohpáráđi lánvegoddestruktuurras ja doarjut Eurohpáráđi dásseárvo- ja ii-vealahanbarggu mii guoská seksuála orienteremii, sohkabeal-identitehtii ja sohkabeal-ovdanbuktimii.	Mánáid- ja dásseárvo-departemeanta
b.	Norga áigu ain oassálastit European Governmental LGBTI Focal Points Networkas ja áigu oassálastit alla dásis eahpeformála ministerčoahkkimis IDAHO-lágideami oktavuodas.	Mánáid- ja dásseárvo-departemeanta
c.	Norga áigu árvoštallat fállat iežas lágideaddjin ovttá The European Governmental LGBTI Focal Points Network -čoahkkimii, dahje ovttá IDAHO-lágideapmái, plánaáigodaga mielde.	Mánáid- ja dásseárvo-departemeanta
42a.	Čuovvolit ja doarjut Eurohpá-kommišuvnna álggaheami mii lea dásseárvvu birra lhbt-olbmuid, aktiiva ovttasbarggu bokte EU miellahttoriikkaiguin Eurohpá-kommišuvnna alladásearvoavkkus ja searvama bokte EU áššedovdiidsemináras lhbt-vuoigatvuođaid birra.	Mánáid- ja dásseárvo-departemeanta
b.	Norga áigu árvoštallat ovttasbargat riikkaiguin ja doarjut riikkaid mat EØS-ruđaiguin háliidit nannet lhbt-dássearvvu ja vuoigatvuođaid.	Mánáid- ja dásseárvo-departemeanta
c.	Bohtá árvoštallojuvot dárkileappot ahte sáhtta go Norga searvat, ja guđe ládje, EU/FRA (Fundamental Rights Agency) komparatiiva guorahallamiidda iešguđetlágan olmmošvuoigatvuođááššiid birra, earret eará guorahallamiidda mat fátmastit sss-fáttáid.	Mánáid- ja dásseárvo-departemeanta
43	Galgá árvoštallojuvot movt Norga, vejolaččat ovttas eará davriikkaiguin, sáhtta veahkin viiddidit davriikkalaš dássearvoovttasbarggu nu ahte maidái ángiruššá vealaheami vuostá seksuála orienterema, sohkabeal-identitehta ja sohkabeal-ovdanbuktima geažil.	Mánáid- ja dásseárvo-departemeanta

Álggahus

Áigelinjá čájeha muhtin olahusaid ja govvideaddji ovda-
mearkkaid, muhto historjá lea dieđusge vel olu moalkát ja
eambo mánggabealat. Skeivt arkiv dat lea ráhkadan áigelinjá.
Skeivt arkiv áimmahuššá, dokumentere ja gaskkusta bonju
historijá, ja lea oassin Bergen universitehtagirjerádjosa
erenomáščoakkáldagaid ossodagas: www.skeivtarkiv.no

Ráđđehusas lea mihttomearrin sihkkarastit lhbt-
olbmuid vuoigatvuođaid, ja vuostálastit vealaheami
seksuála orienterema, sohkabeal-identitehta ja
sohkabeal-ovdanbuktima geažil. Dutkan čájeha ahte
lea ain dárbu nannet lhbt-olbmuid rivttiid ja eallin-
kvalitehta, rievdadit guottuid ja vuosttaldit vaššiceal-
kámušaid ja vaššikriminalitehta dáid joavkkuid
vuostá.

Dainna duogážiin lea ráđđehus ráhkadan doaibma-
plána áigodahkii 2017–2020, mii galgá veahkehit
lhbt-olbmuid dovdat servodaga oadjebassan ja
fáttmasteaddjin.

Plánas leat golbma čuovvovaš ángiruššansuorggi:

- oadjebas lagasbirrasat ja almmolaš lanjat
- ovttaárvosaš almmolaš bálvalusat
- buoret eallinkvalitehta erenoamáš hearckes
joavkkuide

Boahttevaš jagiin šaddá dehálažžan bisuhit buori
ovttasbarggu eiseválddiid ja organisašuvnnaid
gaskkas geat barget seksuála orienteremiin, sohka-
beal-identitehtain ja sohkabeal-ovdanbuktimiin.

Olu riikkain leat ain stuora hástalusat lhbt-olbmuid
vuđolaš vuoigatvuođaid ja eallinlágiiid hárrái. Norga
lea čielgasit ángiruššan riikkaidgaskasaččat buoridan
dihte lhbt-olbmuid vuoigatvuođaid ja eallinlágiiid.
Dainna galgá ain joatkit dán doaibmaplána bokte.

Sihke organisašuvnna mat barget seksuála oriente-
remiin, sohkabeal-identitehtain ja sohkabeal-ovdan-
buktimiin, ja departemeanttat maidda eanemusat
guoská, leat bargat searvvis dainna plánain. Skáb-
mamánus 2015 čađahuvvui cealkámuščoahkkin
gos iešguđetlágan departemeanttaid politihkkarat
deaivvadedje organisašuvnnaiguin, dutkiiguin ja
eará áššedovdiiguin digaštallan dihte hástalusaid ja
boahttevaš vejolaš ángiruššama birra. Vaikko plána
ii govčča buot evttohusaid ja jurdagiid, de ledje dán
čoahkkima cealkámušat dehálaččat barggu vuđđui.

1000 • RAGR

Ovdaristtalaš Norggas lei dievdolbmo gudni dehálaš,
ja lei roavva loavkašuttin jus sivahalai diedoolbmo
leat “feminiidna” dahje “ragr”. Lea dat “passiiva” bealli
dievdoolbmuid seamma-sohkabealat oktavuodain
mii lea stigmatiserjuvvon, ii ge ieš dat oktavuotta.

Plána čoahkkáigeassá ja reflektere dan máhtu
mii mis lea 2016:s lhbt-olbmuid dili birra ja Norgga
servodaga guottuid birra iešguđetlágan seksuála
orienteremiidda, sohkabeal-identitehtaide ja sohka-
beal-ovdanbuktimiidda. Doaibmabijut čatnasit
almmuhuvvon hástalusaid, ja plána čilge mángga
suorggi gos lea ain dárbu eanet máhttu.

Bálddalagaid dainna plánain čohkke ráđđehus
dálá iešguđetlágan vealahánlágaid ovttá, ođđa
láhkii, earret eará buoridan dihte suodjaleami
seagáš vealaheami vuostá, ja nannen dihte gieh-
taguššanapparáhta.

Doahpagat

Dán plánas leat čađamanni oanádusat *lhbt* ja *sss*.
Lhbt mearkkaša lesbat, homofiillat, bifiillat, trán-
sa-olbmot ja intersohkabealli. Intersohkabealli lea
jorgaluvvon sámegeallii engelas sánis intersex.
Olu riikkaidgaskasaš organisašuvnna atnet lhbt-
oanádusa, nu go ON, Eurohpáráđđi ja EU. Muhtin
oktavuodain adnojuvvojit doaibmaplána bustávva-
kombinašuvnna lh, lhb dahje lhbt go eat čujut
buot joavkkuide.

Sss mearkkaša seksuála orienteren, sohkabeal-
identitehta ja sohkabeal-ovdanbuktin.

Interseksualitehta čájeha dán plánas movt olbmo
lhbt-stáhtus sáhtta váikkuhit ja ovttasdoaibmat
ovdamearkka dihte agiin, sohkabeliin, doaibmanáv-
cain dahje čearddalašvuodain. *Seagáš vealaheapmi*
gokčá sullii seamma mekanismaid.

Lassin namuhuvvon oanádusaid adnojuvvojit dán
doaibmaplána doahpagat nu go intersohkabealli,
bonju, tránas*, sohkabeal-inkongruansa ja eará.
Eanas dáidda doahpágiidda gávdno čilgehus doaba-
listtus 1. mildosis.

1200 • LIHCOHAS

Guoltinglágas birraiid 1170-logus čuožžu ná: "Jus guokte dievdoolbmo seahkáneaba oktii ja leaba dasa sivalaččat, de goappašagat olgguštuovvoba servodagas (šaddaba lihcohassan)".

Eará iniciatiivvat mat gusket dán doaibmapláni

Gulaskuddan oktasaš dásseárvo- ja vealahanlága birra

Mánáid- ja dásseárvodepartemeanttas lea leamaš gulaskuddamis evttohus ahte čohkket vealahanlága seksuála orienterema birra ja dan golbma eará dásseárvo- ja vealahanlága ovttá oktasaš dásseárvo- ja vealahanláhkii. Oktasaš láhka dagašii njuolggadusaid čorgadeabbon go maid dál leat, ja čielggasmahtášii makkár vuoigatvuođat ja geatnegasvuođat olbmui leat ja álkidahtášii giehtaguššama. Láhka attášii de beaktilit vealahansuodjaleami.

Olu dálá mearrádusain jotkojuvvojit ođđa láhkaevttohusas, muhto olu evttohusat veahkehit maid nannet dálá vealahansuodjaleami. Dát guoská earret eará evttohuuvon mearrádussii mii cealká ahte oahppo-neavvut ja oahpahus galget huksejuvot dásseárvvu ja ii-vealaheami ala ja ahte galgá gustot visot lága vealahanvuodđui. Lea maid evttohuuvon ahte láhka galgá čielgasit nannet dan ahte lea erenoamáš garra gielddus vealahit bargoeallimis ja ahte vealaheapmi mii lea iešguđetlágan vealahanvuoduid kombinašuvnna dihte (ovdamearkka dihte sihke seksuála orienterema ja čearddalašvuoda dihte) lea gielddus.

Láhka juridihkalaš sohka-beali rievdadeami birra

Stuoradiggi mearridii 2016 giđa ráđđehusa evttohusa Lága juridihkalaš sohka-beali rievdadeami birra. Evttohus lea huksejuvvon ovttá raportta ala maid Dearvvašvuoda- ja fuolahusdepartemeantta áššedovdiidjoavku ráhkadii 2014:s, ja ovttá raportta ala maid Dearvvašvuoda- ja fuolahusdepartemeantta, Ruhtadandepartemeantta, Justiisa- ja gearggusvuođadepartemeantta ja Mánáid- ja dásseárvo-departemeantta ovddasteddjiid bargojoavku lea ráhkadan.

Láhka juridihkalaš sohka-beali rievdadeami birra mielddisbuktá čuovvovačča:

- li galgga šat gáibiduvvot dihto diagnosa dahje mediinnalaš dikšu vai oážžu rievdadit makkár sohka-bealiin olmmoš lea registrerejuvvon álbmotregistaris (juridihkalaš sohka-beali).
- Olbmui geat dovdet ahte sis lea eará sohka-beali go dat mainna leat registrerejuvvon, galgá leat riekti rievdadit dan, dan mielde movt dovdet iežaset sohka-beal-identitehta.
- Olbmot geat leat deavdán 16 jagi galget ieža beassat ohcat juridihkalaš sohka-beali rievdadeami.
- Mánát ja nuorat gaskal 6 ja 16 jagi galget beassat ohcat rievdadit juridihkalaš sohka-beali ovttas iežaset váhnemiiguin. Jus váhnemiin lea oktasaš váhnenovddasvástádus, muhto dušše nubbi váhnen ovddida ohcamuša, de sáhtá goitge juridihkalaš sohka-beali rievdaduvvot jus dat lea máná buoremussan. Dákkár diliin galgá Oslo ja Akershusa Fylkkamánni meannudit ohcamuša.
- Lea vearrokantuvra (álbmotregisttareiseváldi) mii galgá meannudit ohcamušaid rievdadit juridihkalaš sohka-beali.
- Juridihkalaš sohka-beali rievdadeapmi ja nama rievdadeapmi gullet dávjá oktii. Ahkemearri beassat rievdadit nama nammalága mielde lea vuoliduvvon 18 jagis 16 jahkái.

Eará proseassat mat gusket dán doaibmapláni

Doaibmaplána dievasmahtá mánga ráđđehusa politihkalaš iniciatiivva mat leat jođus:

- Dearvvašvuoda- ja fuolahusdepartemeanta lea guorahallame dikšofálaldaga olbmuide geain leat iešguđetlágan sohka-beal-tematihkat, dainna ulbmiliin ahte vejolaččat heivehit ja buoridit. Geahča eambbo teakstaoasis (...) *dearvvašvuodafálaldagaid fágalaš rámmaid ovdáneami birra olbmuide geain lea sohka-beal-dysforiija ja sohka-beal-inkongruansa*, Dearvvašvuoda ja fuolahusa vuolde Ovttaárvosašvuohta almmolaš bálvalusain -kapihtalis.

1687 • CHRISTIAN V NORGGA LÁHKA

Christian V ásahan Norgga láhka gieldá moanat seksuálalaš daguid garrasit, ja lea njuolgut vuodušuvvon Boares Testamentta Movsseslágaid.

- Ráđđehus almmuhii 2015 skábmamánu politihkalaš julggaštusa vaššicealkámušaid hárrái mii galgá čuovvovuvot sierra strategijain. Mánáid- ja dásseárvodepartemeanta koordinere strategijabarggu, ja dat galgá plána mielde ovdanbuktojuvot 2016 čavčča. Geahča dárkilet čilgejumi sierra teakstaoasis Oadjebas lagasbirrasat ja almmolaš lanjat -kapihttalis.
- NÁČ 2015:2 *Gullat muhtin oktavuhtii. Gaskaoamit oadjebas psykososiála skuvlabirrasii*, guorahalai olles doaibmabidjoapparáhta mii gullá psykososiála skuvlabirrasii. Dán čielggadeami maŋŋel áigu ráđđehus earret eará evttohit ođđa givssidánlága. Geahča olles čilgehusa Skuvla ja mánáidgárdi -oasi vuolde Oadjebas lagasbirrasat ja almmolaš lanjat -kapihttalis.
- Nannejuvvon suohkanlaš psyhkalaš dearvašvuodabálvalus boahtá 2020 rájes gáibidit psykologagelbbolašvuoda. Dat boahtá leat dehálaš fálladat maidái lhbt-olbmuid geat vásihit hástalusaid iešguđetlágan dásiin eallimis.
- Ráđđehusa ođđa nuoraiddearvašvuodastrategijja almmuhuvvui 2016 giđa. Strategijja ambišuvdna lea ahte Norgga nuoraid ja nuorra rávisolbmuid mánggabealatvuodas galget leat buoremus eavttut eallit buori eallima ja vásihit hálddašeami fysalaččat, psyhkalaččat ja sosiálalaččat. Strategijja čájeha movt eiseválddit, suohkanat ja bálvalusat sáhttet veahkehit dán mihttomeari ollašuvvot, ja movt sii geat dan dárbašit, galget oažžut heivehuvvon dearvašvuoda- ja fuolahusbálvalusaid olahanmuddui.

Plána čađaheapmi

Mánáid- ja dásseárvodepartemeanta lea jođihan departemeanttaidgaskasaš joavkku mas ledje mielde Bargo- ja sosiáladepartemeanta (BSD), Suodjalusdepartemeanta (SD), Dearvašvuoda- ja fuolahusdepartemeanta (DFD), Justiisa- ja gearggusvuoda-departemeanta (JD), Máhtodepartemeanta (MD), Gielda- ja ođasmahttindepartemeanta (GOD)

1781 • IMAŠLAŠ NÁITALEAPMI

Anne Kristine Mortensdatter ja Jens Andersen náitaleaba Strømsø girkus Drammenis. Maŋŋel gulustuvvo ahte Jens ii leat ge dat geanin su leat navdán: Son lea gásttašuvvon Marie Andersdatter, muhto lea čájehallan iežas dievdoolmmožin.

ja Kulturdepartemeanta (KUD) ja Olgoriika-departemeanta (OD).

Doaibmaplána doaibmabijut leat čilgejuvvon ovttaskas ángiruššan- ja fáddákapihttaliid loahpas, ja doppe mitaluvvo maid guđemuš departemeantat leat ovddasvástideaddjit ja guđemuččat ovttagarget. Buot doaibmabijut leat juhkkovuvvon ovddasvástideaddji departemeanttaide ja daid oaidná áibbas ovddemusat plánas sierra listtus. Ráhkaduvvo sierra áigeplána dán doaibmaplána doaibmabijuid čađahemiide.

Departemeanttaidgaskasaš joavku mii lea ráhkadan doaibmaplána, joatká ain plánaáigodagas, ja das lea ovddasvástádus plána bajit koordineremii ja čađaheapmái.

Ovddasvástideaddji departemeanta, ja vuolit direktoráhtat, čuovvovot strategijja konkrehta doaibmabijuid. Direktoráhtadásis galgá áshuvvot ovttagargojoavku mii galgá sihkarastit oktiiheivehuvvon ja oppalaš čuovvoleami strategijjas. Bufdir jođiha joavkku.

Bufdir áimmahuššá plána doaibmabijuid čađaheami operatiiva ja fágalaš koordinerema, ja veardida lea go direktoráhtain dárbu jámma doallat čoahkkimiid. Departemeanttain ja direktoráhtain lea ovddasvástádus das ahte organisašuvvonnat guovlluin váldovuvvojit mielde plána čađahanbargui.

Doaibmabijuid čađaheapmi ja viidodat mat leat čilgejuvvon doaibmaplánas heivehuvvojit jahkásaš bušeahntaevttohusaide ja Stuoradikki meannudeapmái.

Plána galgá árvoštallojuvovot loahpas ja gaskamuttus. Juohke ovddasvástideaddji departemeanta oktan vuolit direktoráhtain galget jahkásaččat raporteret barggu stáhtusa. Bufdir čohkke ja oktiibidjá jahkásaš stáhtusraporttaid plánaáigodaga mielde.

1800 • TVITOLING

Tvitoling dahje *tvetulle* lea dárogiel doaba mii Norggas árbevirolaččat lea geavahuvvon “guovttesohkabealat” elliid ja olbmuid birra, geaid leat atnán sohka-bealrasttildeaddjin. Gávdnojit mánggat ovdamearkkat das ahte dát doahpagat leat geavahuvvon olbmuid birra geat leat ráhkistan seamma sohka-beali olbmo.

Vealahanláhka seksuála orienterema, sohka-beal-identitehta ja sohka-beal-ovdanbuktima birra

Vealahanláhka seksuála orienterema birra addá suodjalusa vealaheami ja vuortnuheami vuostá seksuála orienterema, sohka-beal-identitehta ja sohka-beal-ovdanbuktima geažil. Láhka bođii fápmui ođđajagimánu 1. b. 2014:s. Lága ulbmil lea ovddidit dásseárvvu beroškeahhtá seksuála orienteremis, sohka-beal-identitehtas ja sohka-beal-ovdanbuktimis. Láhka gusto buot servodatguovlluin, earret bearašeal-limis ja eará čielga persovnnalaš oktavuodain.

Čuovvovaččat čilgejuvvojit lága ovttaskas váldočuoggát maid sáhtá leat dehálaš dovdat sidjiide geat galget dán plána doaibmabijuid čuovvolit. Láhka-teaksta lea mielde oppalaččat 2. mildosis.

Roavvát mitaluvvon leat dán lágas guovttelágan njuolggadusat, njuolggadusat mat gildet vealaheami ja njuolggadusat mat geatnegahttet bargat aktiivvalaččat, ulbmillaččat ja systemáhtalaččat dásseárvvu ovddas ja vealaheami vuostá. Gielddus vealahit gusto oppalaččat, ja doaibmangeatnegasvuohta gusto earret eará almmolaš eiseválddiide ja bargoaddiide. Priváhta suorggis gusto doaibmangeatnegasvuohta bargoaddiide geain leat eambbo go 50 bargi.

Geatnegasvuohta bargat dásseárvvuin aktiivvalaččat

Láhka geatnegahtá almmolaš eiseválddiid bargat aktiivvalaččat, ulbmillaččat ja plána mielde dásseárvvuin beroškeahhtá seksuála orienteremis, sohka-beal-identitehtas ja sohka-beal-ovdanbuktimis. Dát geatnegasvuohta guoská almmolašvuhtii *váldečáda-*

headdjin. *Almmolaš eiseválddiid* doaibmangeatnegasvuohta mielddisbuktá earret eará geatnegasvuođa vuhtii váldit dársseárvvu ja mánggabearlatvuođa almmolaš bálvalusfálaldagas.

Buot bargoaddiin *almmolaš suorggis* lea geatnegasvuohta bargat aktiivvalaččat, ulbmillaččat ja plána mielde dásseárvvu ovddas ja vealaheami vuostá (doaibmangeatnegasvuohta). *Priváhta suorggis* lea bargoaddiin geat jámma barggahit eambbo go 50 bargi seammalágan doaibmangeatnegasvuohta. Doaibmangeatnegasvuhtii gullet earret eará rekrutteren, bálká- ja bargoeavttut, bargoovddideapmi, ovdánahttinvejolašvuođat ja suodjaleapmi vuortnuheami vuostá.

Bargoaddit geain lea doaibmangeatnegasvuohta, ja geat lága bokte lea geatnegahtton ráhkadit jahkemitalusa, galget iežaset jahkemitalusas dahje jahkebušehtas čilget plánejuvvon ja johtuiddjojuvvon dásseárvvodoaibmabijuid (válddahallan-geatnegasvuohta).

Bargoeallima organisašuvnnat galget aktiivvalaččat, ulbmillaččat ja plána mielde ovddidit lága ulbmila iežaset doaibmaguovllu siskkoabealde.

Dasa lassin leat lágas njuolggadusat mat geatnegahttet buot bargoaddiid, organisašuvnnaid ja oahppo-ásahusaid eastadit ja geahččalit hehttet vuortnuheami iežaset ovddasvástádusguovlluin.

1814 • PEDERAST

Stundeanttasearvi vuosttaš ovdaolmmoš, Peter Munch Wang, “báhtara” oaivegávpogis go gulustuvvo ahte son lea viggan lahkonaddat iežat latnjaskihpára, dahje lea viggan čadahit “greikkalaš pedarasti oačči hámis”, nu go čuožžu buot gálduin.

1842 • RIIHKUSLÁHKA

Norga oažžu ođđa ránggáštušlága mii bohtá boarásnuvan Christian V ásahan Norgga lága sadjái. Oskkolaš ákkastallamat lágas bohtet dál eambo duogábeallái, muhto lágas leat ain gildosat mat gusket “guoimmástallamii luonddu vuostá”.

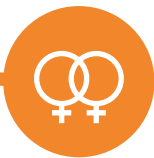

Foto: Tine Poppe

Máhttu ja dutkan

1854 • NISSONOLBMUID GASKASAŠ SEXA

Alimusriekti áššehuhtá guokte nissonolbmo guoimástallamis luonddu vuostá. Dát duopmu ráhkada presedeansa: nissonolbmuid gaskasaš sexa ii adnojuvvo šat ránggáštusvuloš dahkun dás duohko.t.

Eiseválddiid dutkama duogáš seksuála orienterema, sohka-beal-identitehta ja sohka-beal-ovdanbuktima birra

Ulbmillaš ja váikkuhanfámolaš politihka ovdánahttin eaktuda nanu ja ođasmahttojuvvon máhtu. Mánáid- ja dásseárvodepartemeantta Dutkanstrategiija bidjá golbma mihttomeari departemeantta ovddasvástádusguovlluid dutkamii. Dutkan galgá veahkin buktit guhkesáiggi ja ulbmillaš máhttohussema, das galgá leat alla kvalitehta ja dat galgá addit buori vuodá politihkaovdánahttimii ja -hálddašeapmái.

Strategiijas čielggaduvvo maid ahte

- departemeanttat, etáhtat, suohkanat ja álbmot galget sáhttit gávdnat ja atnit systemáhtalaččat BLD guovllu máhtu mii boahá dutkamiin.
- MDD áigu čuovvut ovdáneami ja rievdamiid iežaset ovddasvástádussurggiin earret eará registardieđuid dutkamiiguin, longitudinealla dutkamiiguin (guorahallamat mat čájehit ovdáneami áiggi badjel) ja eallináigiguorahallamiiguin
- dutkamát galget veahkin buktit buriid diehtočohkkenreaidduid, mat maŋjel sáhttet leat vuodđun dutkamiidda
- departemeanta áigu ain searvat Dutkanráđi áige-ovdilis prográmmaid ovdánahttimii ja ruhtadeapmái
- čuovvut mielde ja váldit atnui našunála, davviriikalaš ja riikkaidgaskasaš dutkamiid
- vuollásaš ja gullevaš doaimmat čuvvot riikkaidgaskasaš dutkanovdáneami ja oassálastet riikkaidgaskasaš dutkanovttasbargguide main lea mearkkašupmi Norgii

Ovttaskas fágadepartemeanttain lea, nu movt dain lea ovddasvástádus implementeret vealahanlágaid iežaset guovllu siskko-bealde, maid ovddasvástádus háhkat dárbašlaš dutkan-/máhttovuodá vealaheami ja dásseárvvu hárrái iežaset suorggi siskko-bealde. MDD boahá leat koordinerejeaddji departemeanta bajit ja eanet oppalaš dutkamiidda dán guovllus.

Máhttostáhtus

Čuovvovaččat čoahkkáigessojuvvo máhttostáhtus nu movt lea 2016:s, das mii guoská dutkamii seksuála orienterema, sohka-beal-identitehta ja sohka-beal-ovdanbuktima birra.

Norgga dutkaninstituhtha bajásšaddama, čálggu ja boarisvuodá birra (Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring, NOVA) čađahii 1999:s vuosttaš Norgga eallináigeguorahallama dán suorggis, *Lesbaid ja homofiillaid eallináiggi ja eallinkvalitehta* (dárogiillii *Levekår og livskvalitet blant lesbiske og homofile*). Dat lei *St.died. nr. 25 (2000–2001) Lesbaid ja homofiillaid eallináiggi ja eallinkvalitehta Norggas* (dárogiillii *Levekår og livskvalitet blant lesbiske og homofile i Noreg*) ("Homodieđáhus") deháleamos máhttovuodá, mii čalmmustahtii joavkkuid ja servodaga hástalusaid. Árra 2000-logu rájes leat mii dađistaga ožžon buoret dutkanvuodá hábmet dan mii dál gohčoduvvo lhbt-politihkan. Erenoamážit maŋemus jagiid leat mii ožžon eambo máhtu Norgga lhbt-álbmoga birra. Mánáid-, nuoraid ja bearašdirektoráhta (Bufdir) LHBT-guovddáža ásaheamiin buorránii kapasitehta viežžat, systematiseret ja viiddidit máhtu Norgga lhbt-olbmuid eallindili birra.

Uni Research Helse eallináigeguorahallan *Seksuála orienteren ja eallináiggi* (2013, dárogiillii *Seksuell orientering og levekår*) čuovvolii NOVA-guorahallama 1999 rájes. Dat čájeha dohkeheami lhbt-olbmuide mii dađistaga lassána áiggi badjel, seammás go lhbt-joavkkuid eallináigkedilálašvuodá lea mángga-bealat. Raporta *Juohkelágan olbmot* (2013, dárogiillii *Alskens folk*) čájeha ahte tránsoalbmot geain ii leat transseksualisma-diagnosa vásihit váilevaš dearvašvuodáfálaldaga, ja sii vásihit maid badjel-geahččanvuodá, vealaheami ja vuortnuheami olu servodatarenain.

Raporta *Lesba ja bifila nissonolbmuid dearvašvuodá Norggas* (2014, dárogiillii *Helse blant lesbiske og bifile*

1886 • VUOSTELASSEKSUALITEHTA

Professor Ebbe Hertzberg šaddá guođđit iežas professorámáha Gonagaslaš Frederika Universitehtas Kristianias danne go lea gulustuvvon ahte sus leat leamaš seksuálalaš oktavuodát eará dievdoolbmuiguin. Son viggá bealuštit iežas ođđa psykiáhtralaš máhtuin das ahte “vuostelasseksualitehta” lea juoga mainna olmmoš lea riegádan, ii ge eahpe-moralalaš dahku.

kvinner i Norge) čájeha ahte erenoamážit bifila nissonolbmui leat mearkkašahhti dearvašvuoda-hástalusat. Mañemus jagiid leat maid mánga kvalitatiiva dutkosa čađahuvvon mat leat addán ođđa ja dehálaš ipmárdusa iešguđetlágan lhbt-suorggi joavkkuid dilálašvuoda birra. Fafo-raporta *Rabas lanjat, giddejuvvon lanjat* (2013, dárogillii *Åpne rom, lukkede rom*) konkludere ahte lhbt-olbmot iešguđetlágan čearddalaš/oskkolaš duogážiin vásihit dávjjit hástalusaid iežaset bearrašiin, go leat orruma vuostáiváldinbáikkiin, ja olgobáikkiin. Máhtto- ja dásseárvoguoovddáža (2015) raporta *Bonju gilis* (dárogillii *Skeiv på bygd*) duođašta ahte unna báikkážiin sáhtta leat váddásit eallit lhbt-olmmožin ja ahte nuoraidáigi sáhtta leat liige hástaleaddji.

Dasa lassin leat čađahuvvon dutkosat ja máhtto-bajilgovat lhbt-olbmuid birra geain leat hedjonan doaimanávccat¹, lesbaid ja homofiillaid birra sámi birrasii², guottuid birra hiv-positiiva olbmuid hárrá³, boarrásit lesbaid ja homofiillaid dearvašvuoda- ja fuolahusdárbbu birra⁴, lhbt-olbmuid birra geat leat vásihan veahkaválddalašvuoda lagas oktavuodain⁵, lhbt-olbmuid birra bargoeallimis⁶ ja hiv-positiiva olbmuid eallinlági birra. Mañemus jagiid leat maid

dutkojuvvon givssideami ja negatiiva láhttema birra lhbt-nuoraid vuostá⁷.

Dutkan ja ovdánahttin

Vaikko dál lea eambbo máhttu Norgga álbmoga lhbt-olbmuid birra go dušše muhtin jagiid áigi, de lea ain olu báhcán. Lea ain stuora dárbu buori vuoddoávdnasiidda, nu go statistihkaide ja ovddasteaddji, kvantitatiiva guorahallamiidda guottuid ja eallinlágiid birra, oassálastima ja vásáhusaid birra bargoeallimis ja astoáigedoaimmain. Dat gullá veaháš oktii dainna ahte seksuála orienteren, sohkabeal-identitehta ja sohkabeal-ovdanbuktin unnán leat adnojuvvon duogášvariábelin iešguđetlágan našunála guorahallamiin. Vai sáhtta duođaštit lhbt-álbmoga eallinlági áiggi badjel, de adnojuvvo indikáhtorčoahkki mas lea duhtadeaddji diehtovuoddu.

Dál eai oba gávdno ge kvantitatiiva dieđut Norgga tránsaolbmuid birra, mii dagaha hui váttisin čuovvut mielde tránsaálbmoga eallinlági. Váilu maid čiekŋalis máhttu nuorra lhbt-olbmuid eallinlági ja bajásšaddama birra. Lea dárbu eambbo máhttui biseksualitehta ja bifila identitehta birra, ja mii diehtit ain beare unnán lhbt-olbmuid vealaheami birra bargoeallimis. Intersohkabeal-olbmuid birra lea unnán dutkan Norggas. Seamma guoská maid joavkkuide geain leat mánga minoritehtastáhtusa, nu go ovda-mearka dihte lhbt-olbmuid birra geain leat hedjonan doaimanávccat ja lhbt-olbmuid birra geain leat iešguđetlágan čearddalaš minoritehtaduogážit. Ovttaskas komparatiiva guorahallamat leat čađahuvvon álbmoga guottuid birra ja vealaheami ja veahkaválddalašvuoda birra main lea oktavuodta seksuála orienteremiin, sohkabeal-identitehtain ja sohkabeal-ovdanbuktimiin. EUs Fundamental Rights Agency (FRA) lea máilmmi njunnošis dákkár guorahallamiid

1) Grønningsæter ja Haualand (2012). Usynlig og selvlysende. Å være lesbisk, homofil, bifil eller transperson med nedsatt funksjonsevne. Fafo-raporta 2012:53.

2) Grønningsæter ja Nuland (2009). Lesbiske og homofile i Sápmi. Fafo-raporta 2009:26.

3) Grønningsæter, Mandal, Nuland ja Haug (2009). Fra holdninger til levekår – Liv med hiv i Norge i 2009. Fafo-raporta 2009:13.

4) Kristiansen ja Lescher-Nuland (2013). «Aldring, livsløp og omsorgsbehov». I: Holdninger, levekår og livsløp – forskning om lesbiske, homofile og bifile, Grønningsæter, Arne Backer (doaim.). Oslo: Universitehtalágáduš.

5) Fjær ja Mossige (2013). Lesbiske, homofile, bifile

6) Bakkeli ja Grønningsæter (2013). LHBT i arbeidslivet – en kunnskapsgjennomgang. Fafo-raporta 2013:25.

7) Roland ja Auestad (2009). Seksuell orientering og mobbing. Stavanger: Láhttentutkama guovddáš.

hábmemis ja čađaheamis. Norga ii leat vel searvan ovttage dakkár guorahallamii.

Sihkkarastit buori ja ođasmahttojuvvon máhttovuoddu

Lea mihttomearrin sihkkarastit doarvái buori dutkanvuoddu máhttovuodot politihkkii lhbti-guovllus. Lea dehálaš beassat oaidnit movt eallinláhki ja eallindilálašvuodat rievddadit áiggi badjel seksuála orienteremiin, sohkabeal-identitehtain ja sohkabeal-ovdanbuktimiin (sss) duogážin, ahte sss biddjojuvvo duogášvariábelin našunála guorahallamiidda, ja ahte dálá diehtu adnojuvvo. Lea maid dehálaš oažžut eambo máhtu joavkkuid birra mat eai leat nu olu oidnosis dahje mat eai riekta heive daid stuora joavkkuide nu go lesbaid, homofiillaid, bifiillaid ja tránsoolbmuid searvái. Sáhttet ovdamearkka dihte leat olbmot intersohkabeal-diliin dahje lhbti-olbmot geain leat mánga minoritehtastáhtusa.

DOAIBMABIDJU 1

- Gárvet indikáhtorbarggu suorggis.
- Láhčit saji analysaprošeavttaide Uni Research Helse Bergen čohkkejuvvon dieđuid vuodul miellaguottuid ja eallindiliid birra sss-fáttáin.
- Dutkan arvedávgebearrašiid birra. Lagas oktavuodaid mearkkašupmi lhbti-olbmuid. Kártet bearašhámiid ja lagas oktavuodaid lhbti-olbmuid searvvis gos eallingeardeperspektiiva lea vuolggasadjin.
- "li heive gosage": Ovddemusat galget čađahuvvot kvalitatiiva dutkosat eallinlágiiid ja hástalusaid birra iešguđetlágan joavkkuin mat leat unnán oidnosis dahje mat eai heive stuora joavkkuide nu go lesbaid, homofiillaid, bifiillaid, tránsoolbmuid ja intersohkabeal-olbmuid searvái. Lea maid áigegeuvdil geahččat dárkileappot intersohkabeal-joavkku, lhbti-olbmuid hedjonan doaibmanávccai-guin, lhbti-olbmuid sisafárrejeaddjidoogážiin, lhbti-olbmuid našunála minoritehtain, sexabargiidd

1890 • SEKSUÁLALAŠ PERVERŠUVNNAT

Norgga psykiáhterat geavahišgohtet "seksuálalaš perveršuvnnaid" oahppogirjjiin. Doahpagat nu go homoseksualitehta, sadisma, masochisma ja fetisjisma ilbmet dál psykiáhtralaš diagnosan.

- lhbti-olbmuid searvvis ja BDSM/fetiššaid lhbti-olbmuid searvvis.
- Prinsihppa ahte seksuála orienteren ja sohkabeal-identitehta dábálaččat galgá leat mielde ođđa guorahallamiin, galgá árvoštallojuvvot sajáiduvvot MDD dutkan- ja ovdánahttinstrategiijai, boahhte revišuvnna oktavuodas.
 - Buđdir galgá láchit saji jahkásaš dutkiidforumii mii sáhtta veahkkin addit buori kvalitehta dutkamii dán suorggis ja
 - Buđdir galgá ovdánahttit ja juohkit bagadusa mas lea ávžžuhus buoremus praksisa birra das movt hábmet guorahallamiid main lea sss-tematihkka. Bagadus berre čujuhit hástalusaid ja ávžžuhit "buoremus praksisa" gažaldagain persovdnasuodjalusa, jearaldagaid hábmema, jearahallanskovi, váljussturrodaga birra ja nu ain.
 - Našunála guorahallamiidda maid eiseválddit čađahit/dingojit berre árvoštallat váldit mielde jearaldagaid seksuála orienterema, sohkabeal-identitehta ja sohkabeal-ovdanbuktima birra dalle go dat sáhtta leat áigegeuvdil diehtoanalysas, ja maidái skuvlla oahppobirrasa, veahkaválddalašvuodá, bargoeallima ja bargobirrasa birra. Vuodđun galget leat dárbbášlaš vuhtiiváldimat persovdnasuodjalusa ja buoremus praksisa birra (gč. doaibmabidju 1g).

Ovddasvástáduš: Mánáid- ja dásseárvodepartemeanta

Duođaštus ja gaskkusteapmi

Skeivt arkiv

SSkeivt arkiv lea Norgga našunála bonju historjjá duođaštusguovddáš. Skeivt arkiva ulbmil lea váras váldit ja gaskkustit dán oasi Norgga historjjás. Čoakkáldagas leat olu olbmuid ja organisašuvnnaid arkiivvat, ja girjjit ja áigečállagat. Dasa lassin hukse Skeivt arkiv čoakkáldaga videojearahallamiiguin mat duođaštut olbmuid eallimiid geain leat leamaš čanastagat lhbti-organisašuvnnaide dahje geat juoga

1902 • RÁNGGÁŠTUSLÁGA § 213

Norga oažžu fas ođđa ránggáštušlága, ja lága § 213 ránggášta dievdoolbmuid gaskasaš “fuorás guoim-mástallama”. Paragráfa cealká dattetge ahte áššáskuhttit galgá dušše dalle “go lea dárbbášlaš oppalaš vuhtiiváldimiid geažil”.

ládje sáhttet mitalit movt lea eallit servodaga sohkaheali ja seksualitehta norpmaid olggobealde.

Duođaštus, gaskkusteapmi ja dutkan lea dehálaš. Dát historjá guoská olles álbmogii, ja lea dehálaš olgguldusat servodagas vai oahpaha, sihkkarastá oinnolašvuoda ja veahkkinn rievdata guottuid. Bonju historjjá duođašteapmi buorida maid eallinkvalitehta ja iešdovddu veahkkinn siskkáldasat lhbt-birraasiin. Sihke skuvlaáhus ja kulturáhusat leat dehálaš lánndit dasa.

DOAIMBIDJU 2

Doarjja Skeivt Arkivii, mii lea Bergena universitehtas.

Ovddasvástádus: Máhttodepartemeanta

Museaid servodatrolla

Museain lea erenoamáš sadi ja buorit eavttut ovddidit digaštallama dan bokte ahte dat leat deaivvadanbáikkitt, báikkitt cealkámušaide, gulle-vašvuhtii ja sosiála searvevuhtii. Juohke jagi ráhkadit Norgga museat vuollelaš duhát ođđa čájáhusa, ja sin luhtte fitnet lagabui 11 miljovna guossi.

Norgga kulturráđđi lea mángga jagi vuoruhán erenoamážit dan ahte nannet dáidda- ja kultureallima mánggabearlatvuoda iešguđetge vugiiguin ja iešguđetge joavkkuiguin, áshusaiguin ja birraasiiguin ovttas. Iešguđetlágan proševttat leat ovdánahttojuvvon ja dorjojuvvon ovttasráđiid ovdamearkka dihte sápmelaččaiguin, našunála minoritehtaiguin (romániálbmogiiguin/táhteriiguin, rom-olbmuiguin, juvdálaččaiguin, vuovdesuopmelaččaiguin ja kvenaiguin), ođđa minoritehtaiguin ja eará joavkkuiiguin ja organisašuvnnaiguin, nu go ovdamearkka dihte Skeivt arkiv. Mánggabearlatvuodadoaba ii fátmmas dušše čearddalaš duogáža, muhto maid fáktoriid nu go sohkaheali, agi, seksualá orienterema, luohká, doaibmanávccaid jna.

Norgga kulturráđđi lea ruhtadoarjagiin dorjon golmma jagi guhkkosaš servodatrollaprográmma (2015–2017) mii galgá čohkket proševttaid dan birra ahte movt museat bidjet veahkkinn olbmo guovddáži, ja movt museat sáhtáše eambo searvat almmolaš ságastallamiidda. Museaid servodatrolla nannen sáhtta leat veahkkinn sihkkarastit oadjebasvuoda rašes joavkkuide, maid lhbt-olbmuide.

Bufdir LHBT-guovddáš

Mánáid-, nuoraid- ja bearašdirektoráhtas (Bufdir) lea leamaš ovddasvástádus lhbt-politihka fágalaš čađaheapmái 2011 rájes. Bufdir LHBT-guovddáš lea seksualá orienterema, sohkaheal-identitehta ja sohkaheal-ovdanbuktima našunála máht-toguovddáš. Guovddáš bargá dan ovdii ahte lhbt-olbmot iešguđetlágan eallindásiin galget beassat vásihit buot bálvalusaid ja lánndiid fátmasteaddjin, áigeiguovdiin ja doahhtaleaddjin. Guovddáža rolla lea bagadallat, rávvet ja oahpahit hálddahasaid, organisašuvnnaid ja doaimmaid mat fáallet bálvalusaid álbmogii.

Guovddáš galgá leat sektoreiseváldiid láidesteadjji ja galgá movttiidahttit eará aktevrraid ángiruššat ja nuppástuvvat earret eará dainna vugiin ahte lánčit diliid fágaidrasttildeaddji bargguide ja gaskkustit vásáhusaid relevántta ovdánahttin- ja dutkanproševttain. Guovddáš maid ovddida veahkkinn máhtu go almmustahtta dárbbuid dutkamiidda ja ovdánahttiimiidda, ja lánčá diliid iešguđetlágan proševttaide.

Guovddáš lea oassi Bufdir dásseárvo- ja ii-vealahán-barggus. Direktoráhtta deattuha garrasit dan ahte bargat iešguđetlágan vealahánvuoduid rastá.

Bufdir galgá veahkehit, muhto ii váldit badjelasas, sektoreiseváldi ovddasvástádusa dásseárvvu ja ii-vealaheami ovddas ja dan barggu dainna.

1913 • ROMANTIKKALAŠ USTITVUOHTA

Go nissonolbmot ožžo dábálaš jienastanvuoigatvuođa, de lei vuosttaš oassi nissongiččus ollašuvvan Norggas. 1800-logu loahpageaži rájes searvagohtet dađistaga eambo nissonolbmot bargoeallimii ja almmolaš oktavuodaide. Oallugat sis ellet ovttas eará nissonolbmuguin – nu gohčoduwwon “romantikkalaš ustivuodas”.

Foto: Thinkstock

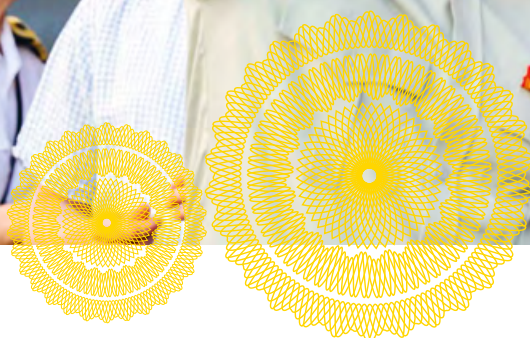
Foto: Tine Poppe

Ovttasbargu guovddáš organisašuvnnaiguin

Foto: Stian Ødegaard/Forsvarets mediesenter

1923 • INTERSEKSUÁLA GASKADÁSIT

Psykiáhter Ragnar Vogt geavahišgoahtá čoahkkedoahpaga “interseksuála gaskadásit” mat fátmastit daid beliid mat odne gullet doahpagiidda intersohkabealli ja tránsaolbmot.

Jagiid badjel lea ásahuvvon lagas ja lotnolas buorre ovttasbargu guovdilis eiseválddiiguin ja organisašuvnnaiguin.

Organisašuvnnat leat dehálaččat dán plánas earret eará čuovvovaš doaibmabijuid čađaheami oktavuodas:

- 8. doaibmabijus, givssideami birra skuvllas, leat Skeiv Ungdom skuvlodoaibmabijuin Ođđasis álgín, ja FRI Rosa gelbbolašvuohta, lunddolaš ovttasbargoguoimmit. Redd Barna, FRI ja Skeiv Ungdom raporta *LHBTI-mánáid rievttit Norggas (dárogiillii Rettane til LHBTI-barn i Noreg) čájeha earret eará ahte mánáin geat rihkkot sohka-beal- ja seksualitehtanorpmaid, leat olu heajut eavttut go eará mánáin olu dehálaš surggiin.*
- 24. doaibmabijus, vuosttašceahkkefálaldaga ja dássásašolmmoš-doaibmabiju birra, deattuha maid organisašuvnnaid oktavuodas geavaheddjiiguin iešguđetlágan vuosttašceahkkefálaldagain mearkkaša. Dat guoská earret eará Dearvvašvuođalávdegoddái, LHBT-nuoraid dearvvašvuođastašuvdnii ja Stensveen Resursaguovddáži.
- 27. doaibmabiju čađaheamis, dan birra ahte ain ovdánahttit dikšunfálaldaga olbmuid geain leat iešguđetlágan sohka-beal-tematihkat, leat ovdamearkka dihte FTPN ja HBRS dehálaš veahkit.
- 32. ja 37. doaibmabijuin, mat leat lhbt-olbmuid birra geain lea sisafárreaddji duogáš, leat Skeiv Verden ja SEIF guovddáš ovttasbargoguoimmit eiseválddiide.

Norgga riikkaidgaskasaš áŋgiruššamis lhbt-olbmuid rivttiid ovddas leat sihke našunála ja riikkaidgaskasaš lhbt-organisašuvnnaid guovddáš rolla.

Organisašuvnnat ovttasbarget maid Bufdir LHBT-guovddážiin iešguđetlágan dutkan- ja ovdánaht-tindoaibmabijuin oktavuodas. FRI lea Dásseárvo- ja vealahanáittardeaddji geavaheddjiidlávdegottis mielde.

Doarjja doaimmaide ja aktivitehtaide mat veahkkin buoridit lhbt-olbmuid dili ja eallinkvalitehta

Stáhtabušehtas lea várrejuvvon ruhta ortnegii *Doarjja doaimmaide ja aktivitehtaide mat veahkkin buoridit lhbt-olbmuid dili ja eallinkvalitehta.* Mánáid- ja dásseárvodepartemeanta lea mearridan njuolggadusaid ortnegii maid Bufdir hálddaša. Bufdir vuostáiváldá ja gieđahallá ohcamušaid ja juohká ruđaid. Ortnet oazžu jahkásaččat olu buori ohcamušaid main leat evttohusat prošeavttaide ja doaibmabijuide movt buoridit lhbt-olbmuid eallinlágii ja eallindilálašvuođa. FRI, Blikk, Skeiv Ungdom, Skeiv Verden ja Norgga tránsaolbmuid searvi leat ožžon doaibmadoarjaga dán ortnegis.

Ruhtadoarjjaortnegat eaktodáhtolaš mánáid- ja nuoraidorganisašuvnnaide hálddašuvvojit sierra láhkaásahusas. Bufdir juogadanguovddi hálddaša ortnega. Ruhtadoarjjaortnega ruđat gieđahallojuvvojit jahkásaš bušeahttaproseassain.

DOAIBMABIDJU 3

Joatkit ruhtajuolludanortnegiin organisašuvnnaide ja doaimmaide mat veahkkin buoridit lhbt-olbmuid eallinlági ja eallinkvalitehta.

Ovddasvástáduš: Mánáid- ja dásseárvodepartemeanta

1924 • HOMOSEKSUÁLA

Áltálaš Alf Martin Jæger almmuha romána Odd Lyng. Girjji sáhtta dulcot homopolitihkalaš nággočálosiin: dat lea nuorra olbmá rahčamuša birra servodaga dubmema vuostá, ja doaba “homoseksuála” geavahuvvo vuosttaš geardde Norgga čáppagirjjálašvuodas.

Guovddáš organisašuvnnat

FRI – Sohka-beali ja seksualitehta mánggabealatvuoda searvi

FRI – Sohka-beali ja seksualitehta mánggabealatvuoda searvi (ovdalaš LLH) lea Norgga stuorimus lhbt-organisašuvdna. Sii barget dásseárvuin ja vuosttaldit buotlágan vealahemiid olbmuid vuostá seksuála orienterema, sohka-beal-identitehta ja sohka-beal-ovdanbuktima geažil, sihke Norggas ja muđui máilmmis. Sin fylkka- ja báikkálašsearvvit barget dan ovdii ahte lhbt-olbmuid miehtá riikka galget leat oadjebas deaivvadanbáikkit ja muhtun geainna hupma jus lea dárbu. Rosa gelbbolašvuoha lea doaibmabidju maid FRI lea ásahan, mii muitala ja bagadallá sohka-beali ja seksualitehta mánggabealatvuoda birra almmolaš doaimmain ja priváhta fitnodagain. Rosa gelbbolašvuoha lea dásáži veahkehan earret eará Dearvvašvuodadirektoráhta, Bufdir, Oahpahusdirektoráhta, Politijadirektoráhta, KLP ja Accenture.

FTPN – Norgga tránsaolbmuid searvi

FTPN lea beroštusorganisašuvdna tránsaolbmuid, dat mearkaša buot olbmuid geat háliidit eallit dahje čájehit iežaset eará sohka-beal-ovdanbuktimiin go das mii riegeamis biddjojuvvui sidjiide. FTPN galgá veahkehit tránsaolbmuid gávdnat eará seamaláganaid oadjebas sosiála rámmaid siskobealde. FTPN bargá aktiivvalaččat politihkalaččat buoridan dihte tránsaolbmuid eallinlágaid ja eallinkvalitehta miehtá riikka.

HBRS – Harry Benjamin resursaguovddáš

HBRS lea pasieanta- ja geavaheaddjeorganisašuvdna nissonolbmuid ja dievdoolbmuid geat ohcet, geain lea dahje lea leamaš transseksualisma-diagnosa ja sin bearrašiid. Váhnem- ja bearašsearvi lea oassi organisašuvnnas. HBRS lea riikkaviidosaš pasieanta-

ja geavaheaddjeguovddáš sohka-bealčuohpaduvvon pasieanttaide Rikshospitálas.

Dearvvašvuodálávdegoddi

Dearvvašvuodálávdegoddi lea organisašuvdna mii bargá dásásašolmmoš-vuđot dearvvašvuodaovddideaddji ja eastadeaddji barggu nissonolbmuid hárrái geain lea sexa nissonolbmuiguin (nsn) ja dievdoolbmuiguin geain lea sexa dievdoolbmuiguin (dsd). Organisašuvdna lea maid homodearvvašvuoda gelbbolašvuodaguovddáš. Hiv-positiiva dievdoolbmot geain lea sexa dievdoolbmuiguin lea vuoruhuvvon joavku Dearvvašvuodálávdegotti barggus.

Skeiv Ungdom

Skeiv Ungdom lea FRI nuoraidorganisašuvdna vuollel 30 jahkasaš nuoraid váras, mii bargá vuoigatvuodapolitihkalaččat nannen dihte ovttáarvosaš juridihkalaš vuoigatvuodaid ulbmiljovkui, ja maid dainna ahte hábmet sosiála fálladagaid bonju nuoraide miehtá riikka. Skeiv Ungdom skuvla-prošeahta Ođđasis álgín (dárogiillii Restart) lea jurddašuvvon nuoraidskuvla- ja joatkkaskuvlaohppiide ja das lea kurssat norpmat birra mat leat čadnojuvvon sohka-bealiide ja seksualitehtii.

Skeiv Verden

Skeiv Verden lea organisašuvdna mii ovddida lesbaid, homofiillaid, bifiillaid, intersohka-beal- ja queerolbmuid geain lea migrántaduogáš vuoigatvuodaid ja eallinlágaid. Skeiv Verden ráhkada oadjebas deaivvadanbáikkiid ja doarjjaarenaid olbmuid geat iežaset seksuála orienteremiin, sohka-beal-identitehtain dahje sohka-beal-ovdanbuktimiin hástalit norpmat, seamás go olgguldaset bargá diehtojuohtkindoaimmaiguin ja miellaguoddohástaleaddji bargguiguin.

1932 • OLMMOŠVUOIGATVUOHTA

Karl Evang ja Torgeir Kasa čálliba artihkkala homoseksualitehta birra áigečállagis *Populært tidsskrift for seksuell opplysning*: “Eanjkilis ja diehttelas olmmošvuoigatvuođa vuhtiiváldima geažil (...) lea dárbbášlaš ahte ráđđejeaddji morála ja servodaga guottut nuppástuvvet sin ektui”.

Foto: Thinkstock

Foto: Erik Inderhaug/Politforum

Oadjebas lagasbirrasat ja almmolaš lanjat

1937 • LESBAROMÁNA

Borhild Krane Tromssas eret almmuha romána mii árvvusge lea vuosttaš dáčča romána Norgga girjjálašvuodas mii rahpasit čilge lesbaidentitehta ja lesbaeallima. Jorbodahtti dovddut.

Mánát, nuorat

Raporta *LHBTI-mánáid rievttit Norggas* (dárögillii *Rettane til LHBTI-barn i Noreg*), maid Redd Barna, FRI ja Skeiv Ungdom ráhkadedje 2016:s čájeha ahte mánáin geat rihkkot sohkaheali ja seksualitehta norpmaid, leat olu heajut eavttut go eará mánáin olu dehálaš surggiin. Lhbt-mánát ja -nuorat sáhttet vásihit hástalusaid olu arenain, earret eará skuvllas, astoáiggedoaimmain, dearvvašvuodálágádusas, mánáidsuodjalus ja bearašsuodjalus. Buot bálvalusain galgá leat vuodđomáhttu seksuála orienterema, sohkaheal-identitehta ja sohkaheal-ovdanbuktima birra, seammás go muhtin fágabirrasat fállat ja ovdánahttet bálvalusaid mat fokuserejit erenoamážit lhbt-olbmuid hástalusaid.

Ung.no

Buofdiras lea ovddasvástádus ung.no, lhbt-guovllu ja bearaš- ja mánáidsuodjalusa ovddas. Buofdir oktavuoha ja gulahallan nuorra lhbt-olbmuiguin lea buorre vuodđun ain ovdánahttit skuvllaid ja eará almmolaš bálvalusaid maiguin lhbt-nuorain ja sin bearašiin lea oktavuoha. Buoret máhttu nuorra lhbt-olbmuid birra ja lhbt-nuoraid vuollejoavkkuid birra mat sáhttet lea liige rašit lea earenoamáš dehálaš.

DOAIBMABIDJU 4

- Ung.no galgá fállat lhbt-nuoraide áigejuovdilis dieđuid go sii vásihit hástalusaid.
- Ung.no galgá veahkin normaliseret iešguđetlágan identitehtaid ja praksisiid mat gullet sohkahealiide ja seksualitehtii.
- Galgá kártejuvvot movt nuorat atnet ung.no "vuosttašceahkkefálaldaga" (jearranbálvalusa) "Jearaldagat ja vástádusat". Masa dárbbasit veahki/man birra jerret rávvagiid ja bagadallama.

Ovddasvástádus: Mánáid- ja dásseárvodepartemeanta

Bearrašat

Bearašsuodjaluskantuvrrat galget sáhttit veahkehit bearašiid main leat iešguđetlágan relašuvdnávát-

tisvuodát, maiddá go leat lhbt-fáttát. Bearašsuodjaluskantuvrrat galget earret eará sáhttit čuovvolit bearašiid main leat mánát dearvvašvuodamannolagas masa gullá tránsa- ja/dahje intersohkaheal-tematihkka. Kantuvrrain sáhtta dattetge rievddadit gelbbolašvuhta iešguđetlágan lhbt-fáttáid birra.

DOAIBMABIDJU 5

Bearašsuodjalusbálvalusa bargiid gelbbolašvuhta lhbt-fáttáid birra galgá ain ovdánahttojuvvot ja viiddiduvvot⁸.

Ovddasvástádus: Mánáid- ja dásseárvodepartemeanta

Mánáidsuodjalus

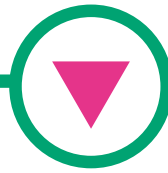
Visot mánáidsuodjalusa bargit dárbbasit máhtu seksuála orienterema, sohkaheal-identitehta ja sohkaheal-ovdanbuktima birra, dovddastanproseassaid, minoritehtahuša⁹ ja internaliserejuvvon homo-/tránsanegativitehta¹⁰ birra. Lea buoret vejolašvuhta oazžut dárbbaslaš dieđuid go buohkaid vuostáiváldá rabasvuodain ja buori gelbbolašvuodain, nu ahte nuorra lhbt-olbmot sáhttet oazžut buori veahki ja fuolahusa rievttis áigái.

Ovddit doaibmaplána laktii dárbbu implementeret gealboloktenprográmma Rosa gelbbolašvuhta mánáidsuodjalus stáhta ja suohkanlaš mánáidsuodjalusbálvalusaide. Stáhta ja suohkanlaš mánáidsuodjalus leat geahččaladandán prográmma ja addán buriid máhcahemiid.

8) Geahča maid dutkanprošeavtta arvedávgebearrašiid birra 1b) doaibmabijus ja máhttokapihttalas.

9) Minoritehtahuša lea liigenoaddi maid olbmot stigmatiserjuvvon joavkkuin vásihit iežaset minoritehtasajádaga dihte. Movt ovttaskas olmmoš hálddaša huša váikkuha su dearvvašvuhtii ja identitehtii. (Bjørkman, 2012: Lesbisk selvtillit – lesbisk helse. Phd-dutkkus, UiB.)

10) Internaliserejuvvon homonegativitehta gohčoduvo maid internaliserejuvvon stigma dahje internaliserejuvvon homofobiija. Dat mearkaša ahte olmmoš lea váldán badjelassii kultuvrra negatiiva, stereotiipa ipmárdusa homofiila/lesba seksualitehtas ja ahte sus lea negatiiva guoddu iežas homofiila dahje lesba orienteremii. Transnegativitehta lea seammaládjje; go olbmot lea negatiiva miellaguoddu iežas sohkaheal-identitehtii dahje sohkaheal-ovdanbuktimii. (Bjørkman, 2012: Lesbisk selvtillit – lesbisk helse. Phd-dutkkus, UiB.)

Lea stuora dárbu rekruutteret eanet biebmoruovttuid. Biebmoruovttut berrejit speadjalastit servodaga bearašstruktuuraid ja mánggabealatvuodaid. Bufdiras leat maŋemus jagiid leamaš mángga kampánjja oččodit lhbt-olbmuid biebmoruoktun.

DOAIBMABIDJU 6

- Galgá ovttas universitehta- ja allaskuvlasurggiin árvvoštallojuvvot movt seksuála orienteren, sohka-beal-identitehta ja sohka-beal-ovdanbuktin sáhttá integrerejuvvot vuodđooahpuide maid bokte oažžu barggu mánáidsuodjalusas.
- Bufdir áigu, ovttas FRI:in, árvvoštallat atnit Rosa gelbbolašvuolta mánáidsuodjalus vuodđun doaibmabiju ovdánahttimii.
- Direktoráhtta áigu ain bargat dainna ahte rekruutteret eanet lhbt-biebmováhnemiid.

Ovddasvástádus: Mánáid- ja dásseárvodepartemeanta

Buorebut áimmahuššat hearkkes mánáid ja nuoraid máhttovuodot doaibmabijuiguin

Dutkamuš orru čájeheame ahte mánáidsuodjalusas leat liige olu lhbt-nuorat. Okta NOVA-raporta (19/2007) čájeha ahte ii-heterofiila nuorat Oslos vuostáiválde olu eanet bálvalusaid mánáidsuodjalusas go heterofiila nuorat. Dán suorggis lea dárbu ođasmahttojuvvon ja eambo riikkaviidosaš máhttui. Mis váilu maid diehtu das man olu lhbt-olbmot leat biebmováhnemat.

Okta jearahallaniskkus maid Bufdir dingui Uni Research Rokkanguovddáža čađahit, čájehii ahte mánáidsuodjalus bálvalusat eai leat nu buorit ja áigejuovdilát lhbt-olbmuid mielas. LHBT-guovddáža ovddit doaimaplána árvvoštallan čujuhii seammás dan guvlui ahte váilu gap-analysa lhbt-olbmuid dárbbuid ja mánáidsuodjalusa dálá bálvalusaid gaskkas.

1942 • VUOLLÁSTEAPMI JA DOARRIDEAPMI

Nazisttalaš vuollásteaddjit ja Norgga NS-minstarat evttohit čavget Ránggáštuslága § 213 dievdoolbmuid gaskasaš seksualitehta hárrái, nu ahte čuovvu dan garra gildosa mii lea bohtán Duiskii maŋgel go Hitler lea váldán badjelasa fámu. Gaskal 10 000 ja 15 000 homofiila dievdoolbmo sáddejuvvojedje Duiskka konsentrašuvdnaleairraide čuvgesrukses golmmačiegagiin fángabiktasis. Lesbba nissonolbmot konsentrašuvdnaleairrain eai ožžon čuvgesrukses, muhto čáhpes golmmačiegaga, mii lei "asosiála" mearka.

DOAIBMABIDJU 7

Bufdir áigu

- Ovdánahttit eambo máhtu dan birra ahte man olu lhbt-olbmot leat mánáidsuodjalus bálvalusaid geavaheaddjit dahje biebmováhnemat.
- Árvvoštallat lea go dárbu gap-analysii lhbt-mánáid/nuoraid dárbbuid ja mánáidsuodjalusa fálaldagaid oktavuodaid birra.
- Ovdánahttit eambo máhtu mánáid birra guđet hástalit sohka-beal-norpmaid ja lhbt-mánáid birra guđet orrot mánáidsuodjalusásahusain ja biebmoruovttuin, ja seammás buoridit mánáidsuodjalus bálvalusa máhttovuoddu dan birra ahte mii nuoraide livččii veahkin vai sis sáhttá leat dat sohka-beal-ovdanbuktin maid háliidit.

Ovddasvástádus: Mánáid- ja dásseárvodepartemeanta

Mánáidgárdi ja skuvla

Oahpahussuorggi ángiruššama bajit ulbmil lhbt-guovllus lea ahte mánáidgárdiid ja skuvllaid fálaldagat galget fátmastit lhbt-olbmuid. Mánáidgárdiid ja skuvllat galget vuhtiiváldit ahte mánát ja nuorat leat iešguđetláganat ja láchit diliid mánggabealat searvevuhtii mii ovddida searvadahttima ja oadjebas oahppanbirrasa.

Dán barggu mihttomearit leat:

- Oadjebas psykososiála skuvlabiras buot ohppiide.
- Viidásat bargu givssideami vuostá galgá nannejuvvot.
- Buoret psyhkalaš dearvašvuolta mánáin ja nuorain.

Buorre psykososiála skuvlabiras: Bargu givssideami vuostá skuvllas ja mánáidgárdis

NAČ 2015:2 Gullát muhtin oktavuhtii. Gaskaoamit oadjebas psykososiála skuvlabirrasii guorahalai olles doaibmabidjoapparáhta mii lea čadnojuvvon psykososiála skuvlabirrasii. Guorahallamis lea viiddis máhttovuoddu ja sisttisoallá olu doaibmabijuid.

1949 • HOMOORGANISEREN TROANDDIMIS

Troanddimii ásahuvvo skandinávialaš ossodat *Forbundet av 1948* nammasaš organisašuvdnii, mas lea váldokantuvrabáiki Københápmánis. Searvi heaithuvvo maŋŋel go lea doaibman sullii jahkebeali.

Ráđdehus lea čielggadan ahte mánáidgárdi galgá leat dehálaš oassi guorahallama čuovvoleamis, vaikko álgoálggus ii lean oassin guorahallama mandáhtas. Miellaguottut mat dagahit givssideami sáhttet šaddat jo mánáidgárdeagis, ja dan dihte lea ráđdehussii dehálaš ahte álget jo mánáidgárddiin hábmēt buriid birrasiid mánáide ja nuoraide.

Ráđdehus ovdanbuvttii 2016 cuoŋománu iežas čuovvoleami guorahallamis, ja evttohii máŋga konkrehta doaibmabiju. Lea sáhka sihke čielgasit ja buoret njuolggadusčállosa birra, ahte nannet mánáidgárddiid, skuvllaid ja suohkaniid gelbbolašvuođa eastadit ja dustet givssideami, ja doaibmabiju birra mii galgá dahkat álkebun sidjiide geat leat givssiduvvon ja sin bearrašiidda oažžut dieđuid movt sii sáhttet olahit iežaset áššiiguin. Ráđdehusa mihttomearri lea ahte dakkár doaibmabijut unnidit givssideami dáhpáhuvvamis, erenoamážit joavkkuin mat rahčat alit givssidanloguiguin go gaskkamearri, ovdamearkka dihte lhbti-olbmot.

Internehttii boahťá ásahuvvot ođđa portála mii galgá mánáide, nuoraide ja váhnemiidda dahkat álkebun gávdnat dieđuid doaibmabijuid birra givssideami vuostá. Portála galgá leat gárvis skuvla- ja mánáidgárdeálgimii 2016 čavčča. Ráđdehus lea *Searvevuođa givssideami vuostá* (dárogiillii *Partnerskap mot mobbing*) bokte ásahan iešguđetge beliide dakkár searvevuođa mii geatnegahtta eambbo, go maid ovdalaš *Julggaštus givssideami vuostá* (dárogiillii *Manifest mot mobbing*) dagai. Searvevuhťii gullet dál organisašuvnnat mat organiserejit sihke skuvla- ja mánáidgárdeeaiggádiid, skuvla- ja mánáidgárde- bargiid, váhnemiid ja ohppiid.

Ráđdehus lea sádden gulaskuddamii ovtta láhkaevttohusa mii čielgasit cealká ahte buotlágan givssideamit, veahkaválddalašvuođat, vealaheamit, vuortnuheamit ja eará loavkašuhťtimat skuvllas leat áibbas dohkketmeahttumat. Ráđdehusa mihttomearri lea ahte doaibmabijut dán suorggis unnidit

givssideami buot joavkkuin, ja erenoamážit joavkkuin gos givssiduvvo eambbo go eará sajiin.

DOAIBMABIDJU 8

a. Láhkaevttohus mii čielgasit cealká ahte buotlágan givssideapmi, veahkaválddalašvuohta, vealaheapmi, vuortnuheapmi ja eará loavkašuhťtin skuvllas lea áibbas dohkketmeahttum, lea sáddejuvvon gulaskuddamii. Láhkaevttohus gokčá buot ákkaid vealahit ja vuortnuhit, maiddái sohka-beali, eallinoainnu, doaimmashehttejumi, seksuála orienterema, sohka-beal-ovdanbuktima dahje eará. Jus láhkaevttohus mearriduvvo, dat boahťá sisttisdoallat earret eará:

- *Doaibmangeatnegasvuođa*. Čielga doaibmangeatnegasvuođa buohkaide geat barget skuvllain gávdnat ja dustet givssideami ja eará dilálašvuođaid gos oahppi ii leat oadjebas, ii ge leat buorre skuvllas. Doaibma galgá dahkkojuvvot jođánit. Čavgejuvvon doaibmangeatnegasvuohta gusto erenoamážit jus lea bargi dat guhte givssida oahppi.
- *Nannejuvvon váidinvejolašvuođa*. Jus skuvla beahtta, sáhttet oahppit ja váhnemat álkit váidit ášši fylkkamánái. Fylkkamánni galgá jođánit dahkat oaivila áššis ja čuovvolit dan dassázii go váttisvuohta lea čovdojuvvon.
- *Beaivesáhkuid sidjiide geat eai čuovvol*. Suohkanat mat eai čuovo fylkkamánni gohččuma sáhttet sáhkko hallat beaivesáhkuiguin. Dat sáhtta leat eastadeaddji ja bágget doaimmaid johtui dakkár dilálašvuođain go lea dárbbalaš.

b. Ráđdehus áigu nannet mánáidgárddiid, skuvllaid ja suohkaniid gelbbolašvuođa eastadit ja gieđahalat givssideami. Gelbbolašvuođapáhkka mii sáhtta heivehuvvot iešguđetlágan dárbbuide mánáidgárddiin ja skuvllain galgá ovdanahťtojuvvot. Skuvllat main leat alimus givssidanlogut galget vuosttažin oažžut veahki, ja stuorimus resurssat galget biddjojuvvot daidda skuvllaide. Dáid skuvla-birrasiid/suohkaniid mánáidgárddit galget maid oažžut fállujuvvot seammalágan doarjaga.

1950 • FORBUNDET AV 1948- SEARVVI NOROGGA OSSODAT

Forbundet av 1948- searváí ášahuvvo Norgga vuolitossodat mas Rolf Løvaas lea ovdalmmoš. Marjit jagi almmuha searvi iežas vuosttaš gihppaga, «Hva vi vil» (Maid mii dáhtut), gos doaba «homofiila» váldojuvvo geavahussii dárogillii.

- c. Ráđđehus galgá dahkat álkibun sidjiide geat givssiduvvojit ja sin bearrašiidda gávdat dieđuid movt sii sáhttet olahit iežaset áššiiguin:
- Internehttii ášahuvvo ođđa portála mii dahká mánáide, nuoraide ja váhnemiidda álkibun gávdat dieđuid doaibmabijuid birra givssideami vuostá.
 - *Mánáidáittardeaddji nannet, vai sii sáhttet doarjut mánáid ja nuoraid áššiin mat leat ere-noamáš váddásat, leat "váktabeanan"* suohkaniid hárrái ja nannet ánggiruššama mánáidgárddiid oahppobirrasii.
 - Ođđa telefodna- ja čálašanbálvalus. Vuosttaš-ceahkkefálaldat mánáide ja nuoraide geat rahčet givssidanáššiiguin ja dárbbasit rávisolbmuid geaiguin hupmet.

Ovddasvástáduš: Máhttodepartemeanta

Nannet oahpaheaddji gelbbolašvuoda joavkovuđot ovdagáttuid birra

Doaibmabiju mihttomearri lea nannet oahpaheaddjeoahpu ja oahpaheaddji gelbbolašvuoda, ja veahkin nannet dan viiddis oahppobirasbarggu mii lea jo ášahuvvon. Ulbmil lea unnidit vaššicealkámušaid oahpahussuorggis.

DOAIBMABIDJU 9

Galget hábmejuvot oahpporesurssat oahpaheaddjeoahpuid váras joavkovuđot ovdagáttuid birra.

Ovddasvástáduš: Máhttodepartemeanta

Álbmotdearvvašvuoha ja eallinhálddašepmi – vuoruhuvvon fáddá ođđa oahppoplánain

Dálá vuodđooahpahusa oahppoplánain leat fáttát mat gullet mángga fágii. Olu máhttoulbmilat dálá

oahppoplánain čilgejit seksualitehta, seksuála rájiid bidjama, sohkaheallid, sohkaheall-rollaid ja sohkaheall-identitehta.

St.dieđáhusas 28 (2015–2016) Fága – Čieknudeapmi – Ipmárdus, čujuha Máhtodepartemeanta dasa ahte dálá oahppoplánain vuhtto dárbu ávdnasiidda, ja dat dagaha ahte oahppoplánat eai láže diliid doarvái bures ohppiid dárkilisoahppamii. Máhtodepartemeanta evttoha dan dihte fágaođasteami sihkkarastin dihte ahte skuvlafátagat ain ovdánahttojit dainna lágiin ahte buorebut lámččet diliid ohppiid oahppamii ja sin vuodđogelbbolašvuodaide fágain. Máhtodepartemeanta čujuha ahte dálá oahppoplánaid viidodat ferte gáržžiduvvot, ja ahte ohppiid gelbbolašvuodaovdánahttin galgá nannet ohppiid návccaid sirdit dan maid leat oahppan ođđa oktavuodaide.

Oahppoplánas galgá boahit čielgaseappot ovdán ahte muhtin vuoruhuvvon fáttát galget deattuhuvvot fágaođasteamis. Dat evttohuuvon fáttát leat: álbmotdearvvašvuoha ja eallinhálddašepmi, demokratiija ja borgárvuoha, ja ceavzilis ovdáneapmi. Fáttát speadjalastet hástalusaid mat leat áigequodilát dál ja áiggi badjel, ja dat galget mihttomeriin boahit čielgasit ovdán, fágaid premissaid vuodul ja dakko gokko dat lea lunddolaš fágain. Stuoradiggedieđáhusas čilgejuvvo fágaidrasttildeaddji fáttá vuolde álbmotdearvvašvuoda ja eallinhálddašepmi birra ahte iešárvu, oktavuodát olbmiguin ja seksualitehta sáhttet leat guovdilis fáttát.

St.dieđ. 28 (2015–2016) Fága – Čieknudeapmi – Ipmárdus čilge prinsihpaid mat leat vuodđun fágaođasteapmái, ja vásedin ii ráddje ovttaskas fáttáid dahje jearaldagaid dan birra ahte maid fágaid boahktevaš oahppoplánat galget sisttisdoallat. Daid konkrehta árvoštallamiid dan birra maid oahppoplánat galget sisttisdoallat, fertejit fágaođastemiin go barget fágaođastemiin.

1953 • IEŠHEANALAŠ RAHČAMUŠ NORGGAS

Forbundet av 1948- searvi Norgga ossodat sierrana ja šaddá iešheanalaš organisašuvdnan *Det norske forbundet av 1948*- nama vuolde (DNF-48). Rahčamuš š 213 vuostá lea guovddážiis, muhto organisašuvdna doallá maiddái fáddáčoahkkimiid ja sosiála čoahkkimiid.

Foto: Tine Poppe

DOAIBMABIDJU 10

Vuodđooahpusaid oahppoplána ođasmahttinbarggus galget fágaidrasttildeaddji fáttát demokratiija ja borgárvuohta, ceavzilis ovdáneapmi ja álbmotdearvvašvuohta ja eallinhálddašeapmi vuoruhuvvot.

Ovddasvástádus: Máhttodepartemeanta

Ovttasdoaibma doaibmabidjoplánain *Buorre mánnávuolta bistá eallinagi*

Mánáid- ja dásseárvodepartemeanta lea árvoštallame makkár doaibmabijut berrejit biddjojuvot johtui givssideami ja maid digitála givssideami vuostá. Áššedovdijoavku lea ásahuvvon jođihit barggu, ja departemeanta lea initieren dutkamuš geahčadeami gaskaomiid birra givssideami vuostá.

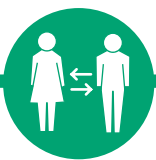
DOAIBMABIDJU 11

Lhbt-tematihkka galgá maid leat das mielde go *Buorre mánnávuolta bistá eallinagi* -doaibmabidjoplána 12. doaibmabidju álggahuvvo.

Ovddasvástádus: Máhttodepartemeanta

Mánngabealat- ja sohkaalperspektiivvat mánáidgárddis

Mánáidgárdi berre gaskkustit mánáide ahte gávdnojit mánngalágan vuogit leat bearašin, ja ahte eai buot mánát bajásšatta ovttain biologalaš etniin ja ovttain biologalaš áhčiin. Dás oaivilduvvo dat ahte muitalit bearašiid mánngabealatvuodaid birra, ja ahte mánáin sáhttet leat aktováhnemat, eadnebealit ja áhččebealit, homofiila dahje lesba váhnemat, adoptiivaváhnemat, biebmováhnemat ja eará. Erenoamážit eastadeaddji perspektiivvas lea dat hui dehálaš, go dat ahte normaliseret iešguđetlágan bearašmálliid sáhttá eastadit ovdagáttuid, givssideami, vuortnuheami ja vaššikriminalitehta.

1961 • HORMONADIKŠU

Eddie Espelid šaddá vuosttaš olmmoš gii oažžu sohka-bealduođašteaddji hormondivššu Norggas. Manjit jagi čađahuvo vuosttaš nissonolmmoš-dievdoolmmožin-sohkabealčuohpadeapmi Aker buohcciviesus, ja 1963:s čađaha Rikshospitála vuosttaš dievdoolmmoš-nissonolmmožin-čuohpadeami.

Lea dehálaš ahte mánáidgárde- ja skuvlabargit dihtet ahte mánát sáhttet rihkkut sohka-beal-norpmaid, ja ahte muhtimiin sáhtta leat eará sohka-beal-identitehta go mainna registrerejuvvojedje riegádeamis. Dát diđolašvuota gullá maid oktii olu dásseárvvu aspeavttaiguin, ovdamearkka dihte berre mánáidgárdi áimmahuššat mánggabealatvuoda dan bokte ahte bártnážat besset stoahkat "nieidastohkosiiguin" ja nieiddat ges "bárdnestohkosiiguin" jus háliidit, nu ahte eai bággehala stereotiipa sohka-beal-rol্লাide.

Ja go lea sáhka givssideami birra mánáidgárddis, de leat mánáidgárddit maid mielde Djupedal-lávdegotti NÁČ 2015:2 *Gullat muhtin oktavuhtii. Gaskaoamit oadjebas psykososiála skuvlabirrasii* čuovvoleamis, gč. doaimbabiđu 6 dás badjelis

DOAIMBABIĐJU 12

- a. Čuovvovaš doaimbabiđu mii lea *Died. St. 19 (2015–2016) Áigi stoahkat ja oahppat. Buoret sisdoallu mánáidgárddiin* galgá vuhtiiváldojuvvot go mánáidgárddi sisdollui ja bargguide ráhkaduvvo ođđa rámmaplána: *"Ráđđehus áigu rámmaplánas čalmustahttit ahte mánáidgárdis lea ovddasvástáduš ovdánahttit mánáid gierdavašvuoda mánggabealat servodahkii ja dainnalágiin maid veahkkun unniidit ovdagáttuid ja vealaheami sohka-beali, soju, doaimmashehttejumi, čearddalašvuoda, kultuvrra, osku ja eallinoainnu dihte."*
- b. Movttiidahttit gelbbolašvuodadoaimbabiđuide lokten dihte mánáidgárdebargiid gelbbolašvuoda seksuála orienterema, sohka-beal-identitehta ja sohka-beal-ovdanbuktima birra. Gelbbo-lašvuodadoaimbabiđu sáhtta ovdamearkka dihte leat bagadanávnnas ođđa rámmaplána oktavuodas mánáidgárddi sisdoalu ja bargguid birra ja/dahje kursa maid eaktodáhtolaš organisašuvnnat lágidit.

Ovddasvástáduš: Máhttodepartemeanta

1965 • HOMO RADIOS

Dán jagi sádde NRK vuosttaš Norgga radioprográmmaid homofiillija birra, *Studentersamfundet* nammasaš studeanta-servodagas digaštallojuvo homofiillaid dilli ja DNF-48 almmušišgohtá iežas ođđa searvválaš áigečállaga Oss. Servodaga guottut leat dadistaga rievdamme.

Valáštallan

Fátmastit seksuála orienterema, sohka-beal-identitehta ja sohka-beal-ovdanbuktima valáštallamis ja eará eaktodáhtolaš organisašuvnnain

Olu aktevrrat eaktodáhtolaš suorggis, maddái olu valáštallanorganisašuvnnat, barget aktiivvalaččat ja viidát fátmastemiin ja oassálastimiin, muhto eai dušše seksuála orienterema, sohka-beal-identitehta ja sohka-beal-ovdanbuktima ektui. Seammás lea eahpesihkar man muddui buot eaktodáhtolaš organisašuvnnat dovdet § 14 organisašuvnnaid ja oahpahasáhusaid geatnegasvuoda eastadit ja hehttet vuortnuheami ja/dahje § 19 bargoaddi doaimmangeatnegasvuoda birra Lágas vealahangildosa birra seksuála orienterema, sohka-beal-identitehta ja sohka-beal-ovdanbuktima geažil.

Kulturdepartemeanta addá jahkásaš jođihandoarjaga Frivillighet Norgii, mii lea ovttasbargoforum Norgga eaktodáhtolaš organisašuvnnaid váras. 2009:s lei 1. milj. ruvdno várrejuvnon Frivillighet Norge fátmastanbargui Norgga árbevirolaš eaktodáhtolaš organisašuvnnain. Oassi dain ruđain lei manjit jagiid dábálaš jođihandoarjagis oassin, mii 2015:s lei 4,871 milj. ruvdno.

DOAIMBABIĐJU 13

Oahpásnuhttit eaktodáhtolaš organisašuvnnaid, maddái valáštallamis, § 14:ii mii lea organisašuvnnaid ja oahppoásahusaid geatnegasvuoda birra eastadit ja hehttet vuortnuheami, ja § 19:ii mii lea bargoaddi doaimmangeatnegasvuoda birra mii lea lágas gildosa birra vealahit seksuála orienterema, sohka-beal-identitehta ja sohka-beal-ovdanbuktima geažil.

Ovddasvástáduš: Kulturdepartemeanta

1966 • FULL PERSONALITY EXPRESSION

Skandinávialaš organisašuvdna *Full Personality Expression Northern Europe* (PFE-NE) vuodđuduvvo. Norgga ossodat šaddá iešheanalaš organisašuvdnan 2000:s, ja 2014 rájes guoddá dat nama Tránsaolbmuid searvi Norggas (Forbundet for transpersoner i Norge – FTPN).

Bargoeallin

Lea mihttomearrin unnidit vealaheami seksuála orienterema, sohkabeal-identitehta ja sohkabeal-ovdanbuktima (sss) geažil bargoeallimis, loktet máhtu vealaheami birra mii dáhpáhuvá sss dihte bargoeallimis, oahpahit vealahanlága birra, sss birra ja veahkehit dasa ahte lága gáibádusat ja geatnegasvuodát čuovvoluvvojit.

Gávdnno unnán dutkamuš vealaheami birra seksuála orienterema, sohkabeal-identitehta ja sohkabeal-ovdanbuktima geažil ja buozalmasjávkkama oktavuođaid birra Norgga bargoeallimis. Ovdamearkka dihte diehtit mii unnán movt vealaheapmi seksuála orienterema, sohkabeal-identitehta ja sohkabeal-ovdanbuktima geažil boahtá oidnosii, leat go stuorit ja unnit bargosajiin erohusat, surggiin ja regiovnain, ja movt minoritehtahušša, earret eará lhbti-joavkkuin, váikkuha fidnodoibmii, buozalmasjávkkamii ja bargonávccahisvuhtii.

Eambo dieđut vealaheami birra bargoeallimis ja oktavuohta buozalmasjávkkamiin

Stáhta bargobirasinstituhtha (STAMI), mii lea Bargo- ja sosiáladepartemeantta vuolde, lea našunála bargobirrasa ja bargodearvašvuoda dutkaninstituhtha. Juohke goalmmát jagi buvttaduvvo dille- ja ovdánahttingovvideapmi bargobirrasis ja -dearvašvuodas (Fáktágirji) masa Našunála bargobirrasa ja dearvašvuoda gozihanossodagas (NOA) lea ovddasvástádus. Bargobearráigeahčus lea dasa lassin ovddasvástádus dievasmahttit dillegovdemiid bargobirrasa ja dearvašvuodaváttuid birra. Fáktágirju lea boađus mángga jagi guhkes barggus ovdánahttit ja buoridit registariid ja diehtogálduid, ja dat čájeha veahkkinn movt Norggas lea bargobirrasa ja dearvašvuoda oppalaš stáhtus ja trenda. Mañemus fáktágirji almmuhuvvui 2015:s.

BSD ruhtada juohke 3. jagi oasi SSB eallinláhke-guorahallamis bargobirrasa birra. Guorahallan fáttmasta olu fáttáid mat gullet fidnodoibmii

ja fysalaš-, organisatuvrralaš-, psykososiála bargobirrasii ja dearvašvuhtii. Guorahallan galgá čađahuvvot fas 2016:s.

Norgga dutkanráđđi lea buozalmasjávkanprográmma bokte johtuividjan viiddis dutkama buozalmasjávkkama ja bargonávccahisvuoda sivaidd birra. Prográmma loahpahuvvo 2016:s. Ságastallojuvvo joatkit dutkanfáttáin buozalmasvuodajávkkama ja bargonávccahisvuoda birra.

Dál árvoštallojuvvo ahte galget go dát dutkanfáttát joatkašuvvot fáddán Dutkanráđis. MDD áigu, Dutkanráđi juolludusreivve oktavuođas, árvoštallat laktit čuolmmaid mat leat čadnojuvvon vealaheapmái seksuála orienterema, sohkabeal-identitehta ja sohkabeal-ovdanbuktima geažil, gč. vealahanlága seksuála orienterema jna., 2014 rájes.

Ain ovdánahttit golmmaosolaš ovttasbarggu dásseárvvu birra bargoeallimis

Eiseválddiid ja bargiid- ja bargoaddiid váldoorganisašuvnnaid gaskkas lea áshuvvon golmmaosolaš ovttasbarggu dásseárvvu birra bargoeallimis. Ovttasbarggu lea sajáiduvvon Bargoeallima- ja penšuvdnapolitihkalaš ráđis. Ráđis lea áshuvvon sierra bargojoavku dásseárvvu birra bargoeallimis.

MDD:s lea ovddasvástádus bargojoavkui ja BSD lea oasseváldi. Ráđđehus háliida ovdánahttit dán ovttasbarggu.

DOAIBMABIDJU 14

Eiseválddit áigot árvoštallat loktet digaštallamii dásseárvobargojoavkkus, Bargoeallin- ja penšunpolitihkalaš ráđi vuolde, dan ahte galggašii go inkluderet ángiruššama vealaheami vuostá seksuála orienterema, sohkabeal-identitehta ja sohkabeal-ovdanbuktima geažil bargoeallima golmmaosolaš ovttasbarggu dásseárvvu birra.

Ovddasvástádus: Mánáid- ja dásseárvodepartemeanta / ASD

Lassi máhttu vealahanlága birra seksuála orienterema, sohka-beal-identitehta ja sohka-beal-ovdanbuktima geažil ja doarjja lága čadaheapmái bargoeallimis

DOAIBMABIDJU 15

- a. Bufdir galgá ráhkadit ja juohkit eanjkilis neahttasiidduid maid bargoaddit sáhttet atnit, mat čájehit ovdamearkkaid buori praksisii, ovdanbuktinmálliide ja ávkkálaš reaidduide.
- b. Bufdir galgá hábmet ja čadahit čoahkkanemiid bargoaddiide ja bargiidorganisašuvnnaide plána-áigodagas, nannen dihte gelbbolašvuoda dan birra movt vuosttaldit vealaheami bargoeallimis seksuála orienterema, sohka-beal-identitehta ja sohka-beal-ovdanbuktima geažil, lámhit diliid vásáhusjuogade-miide, ja dasa lassin ovdanbuktin resurssaid ja reaidduid mat leat olamuttos earret eará interneahtas, gč. ovddit čuoggá. Čoahkkanemiin sáhtta earret eará deattuhit movt sss sáhtta oazžut oassin doaimmaid plánaide ja strategiijaide vealaheami vuostá ja mánggabealatvuoda ovdii.

Ovddasvástádus: Mánáid- ja dásseárvodepartemeanta

Vaššicealkámušat

Skábmamánu 2015 almmuhii ráđđehus politihkalaš julggaštusa vaššicealkámušaid vuostá. Julggaštus geatnegahtta ángiruššat vaššicealkámušaid vuostá. Mánáid- ja dásseárvodepartemeanta koordinere ráđđehusa barggu ovdánahttit strategiija vaššicealkámušaid vuostá. Strategiija galgá plána mielde ovdanbuktojuvvot 2016 čavčča.

Mihttomearri lea rabas ja fáttmasteaddji servodat mas lea sadi buohkaide, mii lea vuodđuduvvon demokrátalaš árvuide, universála olmmošvuogatvuodaide ja guovttebeallásaš doahhtaleapmái indiviidaid ja joavkkuid gaskkas. Strategiija galgá veahkin eastadit ja vuosttaldit vaššicealkámušaid almmolaš digaštallamiin ja almmolašvuodas sohka-

1972 • 213 HEAITTIHUVVO

DNF-48 čadaha 1960-logu gaskkamuttu rájes fas offensiiva rahčamuša § 213 vuostá, dál lea Karen-Christine (Kim) Friele rabas njunušolmmožin. Rahčamuš miellidibuktá ahte paragrafa heaittihuvvo 1972:s.

beali, čearddalašvuoda, oskkolašvuoda dahje eallin-oainnu, hedjonan doaibmanávccaid dahje seksuála orienterema, sohka-beal-identitehta ja sohka-beal-ovdanbuktima geažil.

Strategiija lea vuosttaš lađas guhkit áiggi barggus. Strategiija lea sektorrasttildeaddji ja čujuha sektor-ovddasvástádussii Mánáid- ja dásseárvodepartemeanttas, Bargo- ja sosiáladepartemeanttas, Dearvvašvuoda- ja fuolahusdepartemeanttas, Justiisa- ja gearggusvuodadepartemeanttas, Máhtodepartemeanttas, Gielda- ja ođasmahttindepartemeanttas, Ođasmahttindepartemeanttas, Kultur-departemeanttas ja Olgoriikadepartemeanttas. Mánáid- ja dásseárvodepartemeanta koordinere barggu.

Vaššikriminalitehta

Politiijaid 2015 ássiidguorahallan čájeha ahte dušše 17 proseantta buohkain geat leat vásihan vaššikriminalitehta leat válljen dieđihit ášši politiijaide¹¹. Ássiidguorahallan čájeha ahte váldosivat manne dáhpáhusat eai dieđihuvvo politiijaide lea váilevaš luohhtámuš politiijaide ja ahte politiijat unnán vuoruhit lámkarihkkumiid.

Dan dihte lea ágga jáhkkit ahte leat alla sevdnjeslogut dákkár lámkarihkkumiid dáfus ja ahte albma vaššikriminalitehta lea olu viidát go mii politiijaid luhtte registrerejuvvo. Politiijain lea dehálaš rolla vaššikriminalitehta vuosttaldeamis. Lagaspolitiijareformma dahká eambo oktilis bálvalusfálaldaga vejolažžan.

Dán barggu mihttomearit leat:

- Ovttalágan meannudeapmi vaššikriminalitehta-áššiin beroškeahhtá ássanbáikkis.
- Vaššikriminalitehta lea áššešládja mii galgá leat guovddážis ja vuoruhuvvot riikkaviidosaččat stáhtaadvokáhtaámmáhiin ja politiijaguovlluin.¹²

11) Ipsos (2016): Politiijaid ássiidguorahallan. Oslo: Ipsos.

12) Gč. Riikkaadvokáhta čállosa mihttomeariid ja vuoruhemiid birra 2016 ovddas

Buorre máhttu lágaid ja registrerenrutiinnaid birra

Politiijain galgá leat buorre máhttu vaššikriminalitehta birra ja dan birra movt dat registrerejuvvo politiijaid ránggáštusášševuogádahkii. Buori registrerenrutiinnat leat veahkkin unnideame vaššikriminalitehta sevdnjesloguid, addime buoret diehtobohtosiid, ja vaššikriminalitehta statistihka siskkáldas kvalitehtasihkarastimii.

DOAIBMABIDJU 16

- Buot riikka politiijaguovlluin galgá leat oktasaš vaššikriminalitehta definišuvdna ja registrerenrutiinnat.
- Politiijadirektoráhtta galgá ráhkadit bagadusa politiijaide movt registreret vaššikriminalitehta.

Ovddasvástádus: Justiisa- ja gearggusvuodadepartemeanta

Lagaspolitiijareforbma galgá buktit stuorát fágabirrasiid vaššikriminalitehta birra

Politiijaguovllut galget sihkarastit ahte vaššikriminalitehta dutkan vuoruhuvvo nu movt lea dárbbášlaš, gč. earret eará Riikkaadvokáhta mihttomeriid ja vuoruhancállosa 2016 hárrái. Lagaspolitiijareforbma stuorida politiijaguovlluid ja dahká vejolažžan háhkat resurssaid ja hábmet gievrrat fágabirrasiid main lea spesialiseren ja gealboovdáneapmi maiddái vaššikriminalitehta hárrái. Lagaspolitiijareforbma galgá maid veahkkin nannet politiijaid ja suohkaniid ovttagbarggu. Gelbbolašvuohta vaššikriminalitehta birra galgá ovdánahttojuvvo politiijaguovlluid rastá ja ovttagdoaimmas politiijaid ja siviila surggiid gaskkas.

DOAIBMABIDJU 17

Stuorát fágabirrasat ja sadji spesialiseremii politiijaide

Ovddasvástádus: Justiisa- ja gearggusvuodadepartemeanta

1975 • LESBALIHKADUS

Muhtin lesba feministajoavku álggaha Lesbalihkadusa dan oktavuodas go bargu ásahtit sierra Nissonviesu álggahuvvo Oslos.

aššikriminalitehta ránggáštuslágain

Lea dehálaš ahte ránggáštusrievttálaš suodjalus vaššikriminalitehta vuostá lea beaktil ja ahte lágat leat heivehuvvon daid praktihkalaš dilálašvuodáide mat čuožžilit. Lea dárbu geahčadit ránggáštuslága vealahansuodjaleami, ja maiddái movt sohkabealidentitehta ja sohkabeal-ovdanbuktin sáhtta leat oassin ránggáštuslága suodjalus iešguđetlágan vaššikriminalitehtahámiid vuostá

BLD lea ovttagbargu JD:in álggahan olggaldas, oppalaš guorahallama ránggáštusrievttálaš vealahansuodjalusa birra. Guorahallan mii galgá gárvejuvvo 2016 čakčamánu, bohtá leat nanu fágalaš vuodđun árvvoštallat dálá mearrádusaid. Dat galgá maid evttohit movt ránggáštusrievttálaš vealahansuodjalus berre hábmejuvvo.

DOAIBMABIDJU 18

Árvvoštallat ránggáštuslága vaššikriminalitehtamearrádusaid.

Ovddasvástádus: Justiisa- ja gearggusvuodadepartemeanta / Mánáid- ja dásseárvodepartemeanta

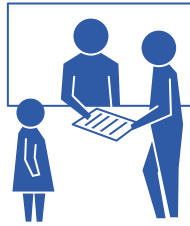
Statistihkka vaššikriminalitehta birra

Lea dárbu eanet máhttui dan birra ahte makkár joavkkut vásihit vaššikriminalitehta, ja seammás šaddat buorebun eastadit ja vuosttaldit kriminalitehta mii vuolgá vašis ja ovdagáttuin. Politiijadirektoráhtta ráhkada juohke jagi statistihkaid váidagiin main lea vaššimotiiva. Statistihkka galgá ovdánahttojuvvo nu ahte das leat maid áššáskuhttinmearrádusat ja riektefámolaš duopmu. Galgá árvvoštallojuvvo galgá go statistihkka leat oassin lhhti-olbmuid eallinlági ja eallindili indikáhtorčoahkis.

DOAIBMABIDJU 19

Statistihkka mii čájeha movt vaššikriminalitehta ovdána váidaga rájes buot ránggáštanáššegollosa lađđasiid čađa galgá jámma almmuhuvvo.

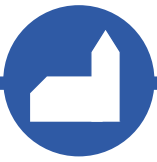
Ovddasvástádus: Justiisa- ja gearggusvuodadepartemeanta

Ovttáárvosaš almmolaš bálvalusat

Foto: Tine Poppe

1976 • RABAS GIRKOJOAVKU

Easka ásahuvvon Rabas Girkojoavku (Åpen Kirkegruppe) doallá vuosttaš ipmilbálvalusa guovvamánu 10. beaivvi 1976. Joavku šaddá hui mávssolaš seamma-sohkabealat ráhki-svuođa dohkkeheamis Norgga girkus.

Vealahanláhka seksuála orienterema, sohkabeal-identitehta ja sohkabeal-ovdanbuktima birra geatnegahtá almmolaš eiseválddiid bargat aktiivvalaččat, ulbmillaččat ja plána mielde dásseárvvu ovddas beroškeahhtá seksuála orienteremis, sohkabeal-identitehtas ja sohkabeal-ovdanbuktimis. Dat mielddisbuktá earret eará ahte almmolašvuoha lea geatnegahttojuvvon áimmahuššat dásseárvvu ja mánggabealatvuoda sihke almmolaš fáldatbálvalusain ja bargoaddin.

Lea okta mihttomearri eastadit ja unnidit vealaheami seksuála orienterema, sohkabeal-identitehta ja sohkabeal-ovdanbuktima geažil almmolaš doaimmain ja bálvalusfáliid gaskkas, ja ovdánahttit ja gilvit buori praksisa nu ahte doaimmat sáhttet vástidit vealahanlága gáibádusaide.

Rasttildeaddji doaimbajut stáhtas

Ángiruššan vealaheami vuostá stáhta etáhtain ja doaimmain

Buot stáhta doaimmat fertejit doallat vealahanlága geatnegasvuodaide ja gáibádusaid, maiddáid daid mat leat Lágas vealaheami birra seksuála orienterema, sohkabeal-identitehta ja sohkabeal-ovdanbuktima geažil 2014 rájes, geahča mildosis olles láhkačállosa.

Dát láhka geatnegahtá almmolaš eiseválddiid bargat aktiivvalaččat, ulbmillaččat ja plána mielde dásseárvvuin beroškeahhtá seksuála orienteremis, sohkabeal-identitehtas ja sohkabeal-ovdanbuktimis. Dát geatnegasvuoha guoská almmolašvuhtii váldečádaheaddjin. Almmolaš eiseválddiid doaimmangeatnegasvuoha mielddisbuktá earret eará geatnegasvuoda áimmahuššat dásseárvvu ja mánggabealatvuoda almmolaš bálvalusfáldadagas.

Buot bargoaddiin almmolaš suorggis lea geatnegasvuoha bargat aktiivvalaččat, ulbmillaččat ja plána mielde dásseárvvu ovddas ja vealaheami vuostá (doaimmangeatnegasvuoha). Doaimmangeatnegasvuhtii gullá earret eará rekrutteren, bálká- ja bargoeavttut, bargoovddideapmi, ovdánahttinvejolašvuodat ja suodjalus vuortnuheami vuostá.

Bargoaddit geain lea doaimmangeatnegasvuoha, ja geat lágas leat geatnegahttojuvvon ráhkadit jahkemuitalusas, galget čielggadit plánejuvvon ja doaimbiddjojuvvon dásseárvodoaimbajuid iežaset jahkemuitalusas dahje jahkebušehtas (válddahalangeatnegasvuoha).

Stáhta ođđa bargoaddistrategiija, mii biddjojuvvui johtui 2016 cuoŋománu, mielddisbuktá earret eará ahte stáhta bargoaddipolitihka doaimma rolla ja ovddasvástádus ovdáneamis ja čađaheamis galgá nannejuvvot. Vállostrategiijas 3 leat oassestrategiijat main leat gáibádusat báikkálaš bargoaddiide. Oassestrategiija gáibida maid viiddis rekrutterema, ii ge suova badjelgeahččat gelbbolašvuoda. Eará oassestrategiija gáibida bargat buori ja fátmmas-teaddji bargobirrasa ovdii.

DOAIMBABIJU 20

a. Gielda- ja ođasmahttindepartemeanta áigu ovttagat bargat doaimmaiguin ovdánahttit doaimbajuid mat galget leat veahkkinn ollašuttit stáhta ođđa bargoaddistrategiija, maiddáid oassestrategiijaid rekrutterema ja searvadeaddji bargobirrasa birra.

Ovddasvástádus: Gielda- ja ođasmahttindepartemeanta / Buohkat

b. Gáibádusat almmolaš eiseválddiide/bargoaddiide ahte Láhka gildosa birra vealahit seksuála orienterema, sohkabeal-identitehta ja sohkabeal-ovdanbuktima geažil, galgá vuhtiiváldojuvvot. Ovttaskas stáhtalaš doaimma ferte dan dihte gávdnat buriid, konkrehta čovdosiid movt doaimma, sihke váldečádaheaddjin ja bargoaddin, galgá "bargat aktiivvalaččat, ulbmillaččat ja plána mielde dásseárvvu ovddas ja vealaheami vuostá seksuála orienterema, sohkabeal-identitehta ja sohkabeal-ovdanbuktima geažil», nu go láhka gáibida.

Ovddasvástádus: Buohkat

1976 • AHF
Homofiila luvvema bargojoavku (Arbeidsgruppe for homofil frigjøring – AHF) vuodđuduvvo. Manjit jagi álggaha AHF áigečállaga *Løvetann*. *Løvetann* almmuhuvvo gitta 2003 rádjái, iešheanalaš doaimmahusain 1992 rájes.

Stáhta čielggadaninstruvssa bagadusa ođasmahttin

Ođđa, álkiduvvon guorahallanbagadus mearriduvvui gonagaslaš resolušuvnna bokte guovvamánu 19. b. 2016:s. Maiddái geatnegahttojuvvon gáibádusat dahkkojuvvojedje čielgaseabbon dán rievdadeami bokte. Gáibádus guorahallat váikkuhusaid dásseárvui, dalle go lea áigequovdil, lea doalahuvvon ođđa veršuvnna.

Ekonomiijastivrendirektoráhtta (DFØ) lea ožžon ovddasvástádusa hálldašit bagadusa ja dat eaiggáduššá maid instruvssa oppalaš bagadusa. Bagadus namuha dásseárvvu ja vealaheami vuhtiiváldima ovdamearkan dehálaš prinsihpalaš jearaldagaide. Oppalaš bagadallan dievasmahttojuvvo sektorbagadusaiguin mat čiekŋalit bagadit ovttaskas guovlluin. Mánáid- ja dásseárvodepartemeantta sektorbagadus 2010 rájes, *Váikkuhusat dásseárvui* (dárogiillii *Konsekvenser for likestilling*), lea ain gustovaš.

Dálá dásseárvo- ja ii-vealahanbagadus ii leat ođasmahttojuvvon vealahanlága mielde. Earret eará bođii lánka vealaheami birra seksuála orienterema, sohka-beal-identitehta ja sohka-beal-ovdanbuktima geažil fápmui maŋŋel go bagadus maŋemusat rievdaduvvui.

DOAIBMABIDJU 21

Stáhta čielggadaninstruksa *Váikkuhusat dásseárvui* MDD bagadus galgá ođasmahttojuvvo vai dat čuovvu vealahanlága gáibádusaid, ja maid lága vealaheami vuostá seksuála orienterema, sohka-beal-identitehta ja sohka-beal-ovdanbuktima geažil.

Ovddasvástádus: Mánáid- ja dásseárvodepartemeanta / KMD

Áŋgiruššan báikkálaš/regionála dásis

Lea mihttomearrin ahte fylkkasuohkanat, suohkanat ja suohkanlaš doaimmat bures dovdet Lága vealaheami birra seksuála orienterema, sohka-beal-identitehta ja sohka-beal-ovdanbuktima geažil (2014 rájes), ja ahte dát doaimmat dustejit lága geatnegasvuodaid ja gáibádusaid.

Norgga servodagas lea dehálaš árvu ahte buot olbmui, beroškeahtta duogážis, leat ovttalágan vuoigatvuodát ja vejolašvuodát buot servodatsurggiin. Dát árvu lea juoga mii sáhtta sihkarastojuvvot ja ovddiduvvot plána- ja huksenlága geavahemiin. Jus vealaheami seksuála orienterema, sohka-beal-identitehta ja sohka-beal-ovdanbuktima geažil lea hástalus muhtin suohkanis dahje fylkkas, addá lánka iešguđetlágan gaskaomiid loktet dán vugiin mii lea plánejuvvon, sektorrasttildeddji ja mii geatnegahtta. Suohkanat sáhttet ovdamearka dihte atnit suohkanplána servodatoasi, ja seammaládje sáhtta fylkkasuohkan atnit regionála plána.

Lea dehálaš lánčit diliid nu ahte regionála ja báikkálaš eiseváldiid ja bálvalusfáliid čuovvadaolbmot besset juogadit vásáhusaid ja geahččat movt lhbt-perspektiivaid sáhtta integreret dálá ja boahtevaš mánggabealatplánaide. Agder-prošeakta *Dásseárvu regionála fápmun* (dárogiillii *Likestilling som regional kraft*) sáhtta leat okta ovdamearka dasa movt dásseárvvu ja ii-vealaheami sáhtta váldit mielde báikkálaš/regionála agendai.

Oažžun dihte buoret máhttovuodá, de lea indikáhtorčoahkki ráhkaduvvome mii galgá gokčat dásseárvvu ja ii-vealaheami ovdáneami, ja maid báikkálaš áŋgiruššama dan suorggis, geahča doaibmabiju 1a) mii lea Duktan ja ovdánahttin -oasi vuolde Máhttu ja dutkan -kapihttalas.

1977 • HOMOFIILLAT DEARVAŠMAHTTOJUWVOJIT

Norgga Psykiáhtralaš Searvi sihku “homoseksualitehta” mentála vigiid listtus. Easka 1982:s sihku Sosiáladepartemeanta homofilija dávdadiagnosan.

1979 • FHO

Homofila ja lesba organisašuvnnaid oktasašráđdi Norggas (Fellesrådet for homofile og lesbiske organisasjoner i Norge – FHO) vuodđuduvvo. Riiddut ja olgušteamat DNF-48-searvvis ledje moanat ođđa, báikkálaš organisašuvnnaid ásaheami duogázin.

DOAIBMABIDJU 22

- Bufdir galgá ráhkadit ja juohkit eaŋkilis neahttasiid-duid maid fylkkasuohkanat, suohkanat ja suohkanlaš doaimmat sáhttet atnit, mat čájehit ovdamearkkaid buori praksisii, ovdanbuktinmálliide, ávkálaš reaidduide ja nu ain.
- Regionála čoahkkaneamat galget ovdánahttojuvvot ja čađahuvvot nannen dihte báikkálaš gelbbolašvuoda dásseárvvu ja ii-vealaheami birra.
- ahkásaš fágačoahkkin fylkkamánniiguin dásseárvvu ja ii-vealaheami birra galgá čađahuvvot. Fágačoahkkima ulbmil lea nannet fylkkamánniid gelbbolašvuoda dásseárvosuorggis, mas lea maid seksuála orienteren, sohka-beal-identitehta ja sohka-beal-ovdanbuktin oassin, ja dat galgá sihkkarastit ovttárvosaš almmolaš bálvalusaid maiddái lhbt-olbmuid.

Ovddasvástáduš: Mánáid- ja dásseárvodepartemeanta

Dearvašvuoha ja fuolahus

Dearvašvuoda- ja fuolahussuorggi mihttomearit ángiruššamiin vealaheami vuostá seksuála orienterema, sohka-beal-identitehta ja sohka-beal-ovdanbuktima geažil leat

- Ovttárvosaš dearvašvuoda- ja fuolahusbálvalusat beroškeahhtá sohka-beal-identitehtas, sohka-beal-ovdanbuktimis ja seksuála orienteremis.
- Buorre gelbbolašvuoha ja sensitivitehta lhbt-fáttáid birra dearvašvuoda- ja fuolahussuorggis.
- Unnidit erohusaid dearvašvuodas lhbt-olbmuid ja muđui álbmoga gaskkas.

Ovttárvosaš dearvašvuoda- ja fuolahusbálvalusat mielddisbuktet ahte buot dásiid bálvalusat galget praktihkalaččat leat olamuttos, muhto maid ahte bálvalusaid sisdoallu galgá heivehuvvot ovttaskas olbmo dárbbuide. De lea mearrideaddji ahte fága-olbmui lea doarvái gelbbolašvuoha daid iešguđetlágan pasieantajoavkkuid birra maiguin deaivvadit.

Rievttes ja árra čuovvoleapmi daid dilálašvuodain go symptomat/dávda maid sáhttet gullát seksualitehtii, sohka-beal-identitehtii dahje sohka-beal-ovdanbuktimii vuolgá eanas das man buorre máhttu dearvašvuodabargiin lea ja man áicilat sii leat. Váilevaš máhttu sáhtta vearrámušat dagahit ahte dikšun ja čuovvoleapmi ii lihkostuva. Dárbbášlaš gelbbolašvuoha lhbt-tematihka birra lea gitta das ahte dat lea fáddá mii vuoruhuvvo ja digaštallojuvvo doaimmain, ja ahte dat lea oassi bálvalusaid oppalaš kvalitehtabarggus. Dearvašvuodaieiseválddit ovttasbarget olu organisašuvnnaiguin ja dorjot daid mat barget fáttáiguin mat leat čadnojuvvon seksuála orienteremii, sohka-beal-identitehtii ja sohka-beal-ovdanbuktimii, ja sis lea buorre ovttasbargu FRI doaibmabijuin Rosa gelbbolašvuoha dearvašvuoha.

Dearvašvuodašuvnna- ja skuvladearvašvuoda-bálvalus galgá leat dehálaš doarjjafállu barggus loktet sihke mánáid, váhnemiid ja eará bálvalusaid ovttasbargoguimmiid nu go skuvllaid ja mánáidgárdiid ipmárdusa fáttáid birra ja normaliseret daid fáttáid mat leat čadnojuvvon lhbt-suorgái. Dearvašvuodas-tašuvdna LHBT-nuoraide Oslos mii fáttmasta olles gávppoga addá mávssolaš gealbobirrasa sihke ovttas-kasráđđadallamiidda, luohkkálatnjaoahpahussii ja fágaolbmuid bagadeapmái eará bálvalusain.

Váldomihttu ferte liikká leat ahte eanemus lági mielde ássit galget áimmahuššojuvvot dábálaš dearvašvuoda- ja fuolahusbálvalusaid bokte, ja ahte dain galgá leat dárbbášlaš dihtomielašvuoha ja gelbbolašvuoha áimmahuššat buot ássiid ja fuomášit geavaheddjiid iešguđetlágan čuolmmaid, dasa gullet maid hástalusat mat leat čadnon lhbt- ja seksuála orienteremii, sohka-beal-identitehtii ja sohka-beal-ovdanbuktimii.

Álbmoga kommentárat čájehit ahte seksuála dearvašvuoha beare unnán tematiserejuvvo ja digaštallojuvvo go deaivvadit dearvašvuoda- ja

fuolahusbálvalusaiguin. Oppalaš rabasvuohta bálvalusfállii bealis lea dárbbášlaš huksen dihte vuoigŋa gos sáhtta loktet ja čalmmustahttit hástalusaid mat leat čadnojuvnon seksualitehta- ja sohka-beal-norpmaid rihkkumii. Jus seksualitehta ja sohka-bealli lea ii-fáddá das go deaivvada bálvalusaiguin, de dat maid váikkuha dasa movt olmmoš duostá mitalit dearvašvuođaváttuid birra mat gullet seksualitehtii, sohka-beal-identitehtii dahje sohka-beal-ovdanbuktímii.

Eanas lhbt-olbmui lea leamaš oktavuoha fásta-doaktáriin, muhto rievddada hirbmosit ahte lea go duođas digaštallan dearvašvuođaváttuid mat leat čadnojuvnon lhbt-tematihkkii.¹³ Vuorraset lhbt-olbmui eai leat mánát ja leat aktoolbmot dávjijbut go majoritehtaálbmot¹⁴. Muhtimat leat massán oktavuoda bearrašiin njuolga sin seksuála orienterema, sohka-beal-identitehta dahje sohka-beal-ovdanbuktima geažil. Geavaheaddjeorganisašuvnnat raporterejit ahte muhtimat välljejit máhccat fas "skábe sisa" dalle go sis lassána dárbu oažžut veahki almmolašvuođas. Dearvašvuođa- ja fuolahusbálvalusas galgá rabasvuohta ja dihtomielalašvuohta lhbt-tematihka birra áimmahuššojuvvot maiddái vuorasiid várás.

Systemáhtalaččat fátmastit lhbt-olbmuid dearvašvuođafálaldagas

Lhbt-perspektiiva galgá systemáhtalaččat leat mielde barggus nannet dearvašvuođa- ja fuolahusbálvalusa oľahanmuttu ja kvalitehta buot bálvalusa dásiin. Dearvašvuođastašuvnna- ja skuvladearvašvuođabálvalusas, fástadoaktáriin, spesialistadearvašvuođabálvalusaid ja suohkanlaš dearvašvuođa-

1981 • ANTIVEALAHEAPMI

Erenoamáš ránggáštussuodjalus homofiillaid várás ásaľuvvo (§§ 135a & 349a). Dát paragrafat geahčaluvvojit vuosttaš gearde dikkis 1984 geasi go sárdneolmmái Hans Bratterud dubmehallá Alimusrievttis.

ja fuolahusbálvalusas galgá leat dárbbášlaš gelbbolašvuohta ja dihtomielalašvuohta áimmahuššat buohkaid álbmogis, beroškeahhtá seksuála orienteremis, sohka-beal-identitehtas ja sohka-beal-ovdanbuktímis.

Nannejuvnon suohkanlaš psyhkalaš dearvašvuođabálvalus, mii 2020 rájes earret eará boahhtá gáibidit psyhologagelbbolašvuođa, boahhtá sáhttit veahkehit ásaht vuosttašceahkkefálaldaga mas lea alla gelbbo-lašvuohta. Dat lea dehálaš vai kvalifiserejuvnon veahki lea álkibut olamuttos, vai olbmot geat vásihit psyhkalaš dearvašvuođaváttuid, beroškeahhtá sohka-bealis, identitehtas ja seksuála orienteremis, sáhttet oažžut veahki jođáneappot ja vuolit fuolahusdásis go ovdal.

Máhttu ja gelbbolašvuohta čuolmmaid birra mat gullet lhbt-suorgái ferte erenoamážit leat integrejuvnon oassi profešuvdnaohpuin ja fágaovdánaht-tindoaimbajuiin.

DOAIMBABIJU 23

Loktet dihtomielalašvuođa ja gelbbolašvuođa lhbt-tematihka birra dearvašvuođa- ja fuolahusbálvalusas

Ovddasvástádus: Dearvašvuođa- ja fuolahusdepartemeanta

Vuosttašceahkkefálaldat geavaheaddjeorganisašuvnnaiguin

Vuosttašceahkkefálaldat mii lea olggobealde almmolaš dearvašvuođa- ja fuolahusbálvalusa, lea almmolaš fálaldahkii dehálaš deavdda mii veahkin viiddida fálaldaga ja oľaha mánggabealat jovkui. Olu dálá doaibmajuiin maid geavaheaddjeorganisašuvnnat lágídit olahit geavaheaddjeovkkuid mat atnet eará dearvašvuođabálvalusaid unnán.

13) Anderssen ja Malterud (2013). Seksuell orientering og levkár. Uni Helse.

14) Kristiansen, Hans Wiggo ja Lescher-Nuland, Bjørn Richard (2013). Aldring, livsløp og omsorgsbehov. I: Holdninger, levkár og livsløp – forskning om lesbiske, homofile og bifile. Universitetsforlaget.

1983 • DEARVAŠVUOĐALÁVDEGODDI

Homofiillaid dearvvašvuođalávdegoddi vuodđduvvo vásttan hiv-epidemijii dievdoolbmuid gaskkas geain lea sexa dievdoolbmuiguin (DSD). Organisašuvdna ovdána eastadanorganisašuvdnan man ulbmiljoavkkut leat sihke DSD ja nissonolbmot geain lea sexa nissonolbmuiguin (NSN).

Ovttasbargu buohcciviessoossodagaiguin ja/dahje suohkanlaš hálddašemiin lea ovdamearka movt diliid ferte láhčit dainna lágiin ahte sihkkarastá buori mediisinnalaš čuovvoleami dalle go lea dárbblaš.

Dássásašolmmoš-doaimbajju olis lea áibbas erenoamáš vejolašvuohta beassat ságastallat ja deaivvadit olbmuiguin seamma dilis. Ruhtadoarjja-ortnegiid mihttomearri hiv-suorggi siskkobealde ja doaimbajjuide mat leat seksuála dearvvašvuođa várás, lea ahte veahkkin oážžut mánggabealat vuosttašeahkke- ja dássásašolmmoš-fálaldaga. Stáhtabušehta bokte addojuvvo maid njuolggodoarjja bargui mii galgá eastadit psyhkalaš dearvvašvuođaváttuid sis geat gullet seksuála- ja sohka-beal-minoritehtaide, dan doarjaga bokte mii juolluduvvo Skeiv Ungdom Nuoraidtelefovdnii ja FRI prošehtii Rosa gelbbolašvuohta.

DOAIMBADIJU 24

Láhčit sajiid vuosttašeahkkefálaldagade ja dássásašolmmoš-doaimbajjuide.

Ovddasvástádus: Dearvvašvuođa- ja fuolahus-departemeanta

Ovttasdoaimmat seksuála dearvvašvuođa-strategiijain

Odđa čohkkejuvvon seksuála dearvvašvuođa -strategiija galgá veahkkin ovddidit rabas ja fátmasteaddji kultuvrra gos mánggabealatvuohta dohkkejuvvo. Strategiija galgá loktet seksualitehta dearvvašvuođaresursan, ja veahkkin vuosttaldit tabuid, heahpada, ovdagáttuid ja stigmatiserema seksualitehta hárrái.

Odđa strategiija galgá joatkit dainna buriin barguin mii dássáži lea dahkkojuvvon eastadit ii-plánejuvvon áhpehisvuođaid, hiv ja seksuála njoammu infekšuvnnaid. Strategiija almmuhuvvo 2016 čavčča ja bistá vihtta jagi.

1987 • AIDS

Moanat eaktodáhtolaš organisašuvnnat Norggas ásaht Riikkasearvi Aids vuostá (Landsforeningen mot Aids – LMA). Girkomišuvdna (Bymisjonen) rahpá *Aksept*, Norgga vuosttaš guovddáš hivpositiiva olbmuid ja aidsbuhcciid várás.

DOAIMBADIJU 25

Ráhkadit ja čađahit odđa čohkkejuvvon strategiija seksuála dearvvašvuođa hárrái.

Ovddasvástádus: Dearvvašvuođa- ja fuolahus-departemeanta

Mearredidolaš ángiruššan unnidit dearvvašvuođaerohusaid

Vaikko lhb-álbmoga dearvvašvuohta maid lea oppalaččat buorre, de leat muhtin dihto hástalusat ja dearvvašvuođaerohusat mat čuožžilit dávjjibut. Earret eará njommot seksuála njoammudávddat dávjjibut dievdoolbmuid gaskkas geain lea sexa dievdoolbmuiguin.

Lesba ja bifiila nissonolbmot servet hárvvet čižže- ja goattočottaborasávddaid stuora screenenprográmmaide¹⁵. Ja vaikko eanas lhb-olbmuid lea buorre psyhkalaš dearvvašvuohta, orru eallinláhkeguorahallan čájeheame dan ahte psyhkalaš váttut, gárrenmirkováttisvuođat ja iešsorbmenláhtten bohciidit dávjjibut muhtin vuollejoavkkuin¹⁶.

Oážžut viiddis gova go buohtastahit lhb-álbmoga ja oppalaš álbmoga dearvvašvuođa. Suorggit gos leat systemáhtalaš dearvvašvuođaerohusat, berrejit digaštallojuvnot ja áimmahuššojuvnot gullevaš doaimbaplánain.

DOAIMBADIJU 26

Ulbmillaččat bargat unnidit erohusaid lhbt-olbmuid ja eará olbmuid dearvvašvuođa gaskkas.

- Ferte bargat ulbmillaččat dainna ahte loktet teastafrekveansa, unnidit odđa njoammumiid ja sihkkarastit optimála divššu seksuála njoam-

15) Malterud ja Anderssen (2014). Helse blant lesbiske og bifile kvinner i Norge. Uni

16) Anderssen (2016). Seksuell orientering og levekår. Uni Helse.

1988 • HENKI-DUOPMU

Alimusriekti nanne nu gohčoduuvon Henki-duomus ahte aids- ja hiv-positiiva- stáhtus ii leat lihccunáigga. Dán jagi ásaheavvu maiddá Pluss, HIV-positiiva olbmuid searvi. 1999:s časkojuvvojit Pluss ja LMA oktii Pluss-LMA nammasaš searvin (dál HivNorge).

mudávddaide vai olaha alla riskajoavkkuide. Seksuála dearvvašvuodastrategiija boahdá čuovvolit dán barggu.

- Oppalaš dieđut borasdávdda screenen-programmaid mearkkašumi birra fertejit heivehuvvot vai dat olahit daid joavkkuide álbmogis mat leat unnán ovddastuvvon teasttain.
- Muđui čujuhuvvo *Doaibmapláanii iešsorbmemma ja iešvahágahttima eastadeami birra* (dárogiillii *Handlingsplan for forebygging av selvmord og selvskading*) ja *Buoridanpláanii gárrenmirkkuid vuostá* (dárogiillii *Opptrappingsplan mot rus*) main sáhtta lohkat iešsorbmeneastadeaddji ja gárrenmirkoeastadeaddji doaibmabijuid birra mat sáhttet leat áigequovdilát jovkui.

Ovddasvástádus: Dearvvašvuoda- ja fuolahusdepartemeanta

Dearvvašvuodadirektoráhtta juolluda doarjaga doaibmabijuide hiv váras. 2016 ovddas dat lea sullii 22 miljovna ruvno.

Ruhtajuolludanortnegis lea guokte bajit mihttoquovllu:

- Ollislaččat áimmahuššat hiv-positiiva olbmuid
- Eastadit hiv ja seksuála njoammudávddaid njoammumis eambo.

Ortnega golbma váldoulbmiljoavkku leat:

- Olbmot geat ellet hiv:in
- Dievdoolbmot geain lea sexa dievdoolbmui-gein geat leat hearkkibut oážžut hiv ja seksuála njoammudávddaid
- Migránttat geat leat hearkkibut oážžut hiv ja seksuála njoammudávddaid

Dasa lassin sáhttet čuovvovaččat maid leat ulbmiljoavkun oážžut prošeaktaruhtadoarjaga: eará álbmotjoavkkut geat leat hearkkibut oážžut hiv ja seksuála njoammudávddaid (maiddá olbmot geat vuvdet ja ostet sexa, dálkkasnáluid geavaheaddjit jna.). Ohcamušaid mielde juolluduvvojit golmmajahkásaš ruhtadoarjagat dan golmma váldoulbmiljoavkku siskobealde. Dasa lassin juolluduvvojit jahkásaš ruhtadoarjagat ohcamušaid mielde.

Fágalaš rámmaid ovdánahttin olbmuide geain lea sohka-beal-dysforiija ja sohka-beal-inkongruansa

Dat ahte olbmui lea earálagan sohka-beal-identitehta dahje sohka-beal-ovdanbuktit go maid biras vuordá, sáhtta mielddisbuktit hástalusaid ja nođiid. Sohka-bealli lea okta min nannoseamos identitehtamearkkain, ja dat jurdda ahte buohkat leat juogo dievdoolbmot dahje nissonolbmot, ja ahte buohkain lea dat sohka-bealli maid ožžo riegádeamis, sáhtta olu olbmuid ráddjet olu ja leat noadđin sidjiide geain lea eará sohka-beal-identitehta go majoritehta álbmogis. Mis lea ain unnán máhttu dán joavkku eallinlágaid ja hástalusaid birra.

Suorggi stáhtus ja hástalusat leat čilgejuvvon sierra áššedovdijoavkoraporttas. Raporttaid konklusuvnnaid vuodul lea leamaš guhkit gulaskudanvuorru gos ovttaskas olbmot, fágabirrasat ja organisašuvnnat leat buktán cealkamušaid dikšofálaldaga ovdánahttimii ja organiseremii.

Dearvvašvuoda- ja fuolahusdepartemeanta čuovvola raportta ja gulaskuddancealkamušaid Dearvvašvuodadirektoráhtain ja regionála dearvvašvuodafitnodagaiguin, sohka-beal-inkongruansa ja sohka-beal-dysforiija divššu fágalaš rámmaid ovdánahttima dáfus.

1992 • LLH

LLH (dál FRI) ásahuvvo go DNF-48 ja Homofiila organisašuvnnaid oktasašráđđi (Fellesrådet for homofile organisasjoner – FHO) časkojuvvojit oktii.

Foto: Tine Poppe

DOAIMBIDJU 27

Ain ovdánahttit fágalaš rámmaid movt gieđahallat sohka-beal-dysforiija ja sohka-beal-inkongruenssa.

Ovddasvástáduš: Dearvvašvuoda- ja fuolahus-departemeanta

Suodjalus

Suodjalusa árvovuodđu dadjá čuovvovaččat: *Buot olbmui lea siskkáldas árvu, beroškeahttá duogážiš, iešvuodain ja olahemiin. Suodjalus galgá speadjalastit servodaga mánggabealatvuoda. Ođđaáigásaš suodjalusas lea mánggabealatvuodas iešárvu. Čearddalaš dahje oskkolaš duogáš, ahki, sohka-bealli dahje seksuála orienteren ii mearkkaš olmmošárvu maidege. Luohtámuš ja doahttaleapmi ovttaskas olbmuid hárrái vuolgá su oskkáldasvuodas iežas mielsoaldáhiidda, ossodahkii ja Suodjalusa bargguide. Suodjalus galgá speadjalastit sihke*

dievdoolbmuid ja nissonolbmuid perspektiivaid ja árvvuid. Seamma vuodđoguoddu berre maid dovdda-huvvot go deaivvada eará kultuvrraiguin ja oskkuiguin.

Suodjalus galgá oahpahit ja loktet dihtomielašvuoda lhbtii birra, earret eará čuovvovaš doaimmaiguin

DOAIMBIDJU 28

- Searvat Oslo Pride Parkii ja parádii.
- Ovttasbargat FRI:in ja Bufdir LHBTI-guovddážiin.
- Riikkaidgaskasaš ovttasbargu NATO:in ja davviriikkaiguin.
- Máhttu seksuála orienterema, sohka-beal-identitehta ja sohka-beal-ovdanbuktima birra váldojuvvo mielde Suodjalusa etihkkaohppui *Guottut, etihkka ja jođiheapmi* (Dárogillii *Holdninger, etikk og ledelse, HEL*).

Ovddasvástáduš: Suodjalusdepartemeanta

Oaidnemeahttun dahje ii riehta heive gosage

Foto: Tine Poppe

1993 • GUIMMEŠVUOHTA

Stuoradiggi mearrida guimmešvuodalága mii addá lesbba ja homofiila báraide seamma vuoigatvuođaid ja geatnega-svuodaid go heterofiila bárrain lea náittusdili bokte. Erohus lea mánáid adošvudnariecti (§ 4) ja vejolašvuohta čađahit guimmešvuođa girkus.

Tránsa, intersohkabealli ja eará sohka-beal-tematihkka

Intersohkabealli

Intersohkabealli lea čoakkáldatkategoriija mii gokčá olu oktavuodaid mat vuosttažettiin lea čadnojuvvon iešguđetlágan sohka-beal-karakteristihkaide ja olbmo rumašlaš sohka-beal-ovdánemiide. Vaikko earret eará ON olmmošvuoigatvuođaid allakomissára orru čajeheame ahte nu olu go 1,7 proseantta álbmogis lea intersohkabeal-dilli riegádeami rájes jo, de lea máhttu dutkama vuođul intersohkabeal-olbmuid eallindili birra hirbmosit ráddjejuvvon.

Eurohpálaš oktavuodain lea maŋemus jagiid fokus loktanan intersohkabeal-olbmuid dilálašvuođa hárrái. Eurohpárađi raporttas 2015 rájes boahťa ovdán ahte olu Eurohpá-riikkat eai áimmahuša intersohkabeal-olbmuid iešmearridanrievtti go lea sáhka medisiinnalaš divššus ja dáid olbmuid fysalaš integritehta suodjaleamis.

Intersohkabeal-joavku lea dássáži leamaš measta oaidnemeahttan almmolašvuođas, almmá ovdamearkka dihte muhtin dovddus olbmo dahje beroštus-organisašuvnna haga. Dan dihte lea dehálaš oažžut buoret máhttovuođu intersohkabealli birra, earret eará intersohkabeal-olbmuid eallindili, dárbbuid ja hástalusaid birra, ja maid joavkku dárbbuid birra dearvašvuođa- ja fuolahusbálvalusaide.

DOAIBMABIDJU 29

- Ovdánahttit dutkanvuđot dieđuid Norgga intersohkabeal-olbmuid dili birra, mas lea evttohus movt joatká bargguin, gč. čilgejumi doaibmabijus 1d) mii lea kapihttalas máhtu ja dutkama birra.
- Láhčit diliid vuosttašceahkkedeaiivvadanbáikkiide intersohkabeal-olbmuid váras, man ovdamearkka dihte muhtin organisašuvdna dahje LHTB-dearvašvuođaguovddáš nuoraid váras Oslos lágida.

- Čađahuvvon máhttoháhkama vuođul ja oktavuodá vuođul joavkku ovddasteddjiiguin identifiseret hástalusaid ja vejolaš dárbbuid doaibmabijuide.

Ovddasvástádus: Mánáid- ja dásseárvodepartemeanta

Bargoduodaštusaid, skuvladuodaštusaid ja sullasaš báhpiriid odasmahttin juridihkalaš sohka-bealli rievdeami oktavuodas.

Olbmuide geat lea rievadan juridihkalaš sohka-bealli lea dehálaš beassat presenteret persovnnalaš dokumeanttaid mat čuvvot sin ođđa juridihkalaš sohka-bealli.

Jus bargoaddi dahje skuvla biehttala addimis ođđa bargoduodaštusa dahje ođđa oahppoduodaštusa olbmui guhte lea rievadan iežas juridihkalaš sohka-bealli, dat sáhtta oažžut váikkuhusaid vealahangildosis sohka-beal-identitehta dihte, lágas vealaheami birra seksuála orienterema, sohka-beal-identitehta ja sohka-beal-ovdanbuktima geažil. Biehttalit addimis ođđa bargoduodaštusa jus olmmoš sáhtta duodaštut ahte son lea seamma olmmoš, sáhtta leat dál jo gielddus jus bargoaddis dahje skuvllas ii leat áššálaš ágga biehttalit addimis duodaštusa.

DOAIBMABIDJU 30

Riekti oažžut ođđa duodaštusaid/oahppoduodaštusaid maŋŋel go juridihkalaš sohka-bealli lea lonuhan galgá árvoštallojuvot.

Ovddasvástádus: Mánáid- ja dásseárvodepartemeanta / DFD / KD / BSD

1999 • BAMSEKLUBBEN

Den norske bamseklubben ásahuvvo. Organisašuvdna lea oassin riikkaidgaskasaš lihkadusas, ja dan váldoalbmil lea ásahit oadjebas ja searvadahtti birraa homofiila ja bifiila dievdoolbmuide.

Nuorra lhbti-olbmot hedjonan doaibmanávccaiguin

Dieđut mat bohtet almmolaš eiseválddiin geaiguin nuorat sáhttet oážžut oktavuoda, galget leat buot mánáid ja nuoraid váras ja galget vuosttaldit tabuid ja eastadit vealaheami, sihke seksuála orienterema, sohka-beal-identitehta ja sohka-beal-ovdanbuktima geažil ja hedjonan doaibmanávccaid dihte. Bufdir áigu bargat dan badjelii ovttas Unge Funksjonshemmede -servviin ja daid organisašuvnnaiguin mat barget fáttáiguin mat leat čadnojuvvon seksuála orienteremii, sohka-beal-identitehtii ja sohka-beal-ovdanbuktimii.

DOAIBMABIDJU 31

- Dieđut maid nuorra olbmot hedjonan doaibmanávccaiguin háliidit diehtit hedjonan doaibmanávccaid, seksualitehta ja lhbti-jearaldagaid birra, váldojuvvojit mielde ung.no fáddásurggiide, ja ung.no jearaldat- ja vástádusbálvalussii. Bálvalus ferte hábmejuvvot dainnaláigiin ahte sáhttá vástidit jearaldagaide maidda lhbtinuorat dárbašit vástádusaid
- Gelbbolašvuoha olbmuid birra geain leat hedjonan doaibmanávccat ja lhbti-problematihkka ferte gaskkustuvvot bearašsuodjaluskantuvrraide ja heahteguovddážiidda.

Ovddasvástáduš: Mánáid- ja dáseárvodepartemeanta

Lhbt-olbmot sisafárrejeaddjidoogážiin

Lea dávjá stuora erohus dan servodagas gos báhta-readdjit ja sisafárreaddjit bohtet, ja dan servodagas masa bohtet Norgii. Erohusat sáhttet orrut ere-noamáš stuorrát lhbt-olbmuid dohkkeheami ja sin vuoigatvuodaid dáfus.

Lea dárbašlaš gaskkustit čielga máhtu lhbt-olbmuid vuoigatvuodaid ja eallindilálašvuoda birra Norggas sisafárrejeaddjiide bidjan dihte vuodu buriid guottuide. Lhbt-olbmot guđet báhtarit dahje sisafárrejit Norgii sáhttet risikeret sihke sin fysalaš ja psyhkalaš dearvvašvuoda, earret eará muđui muhtin sisafárrejeaddjiálbmoga guottuid dihte. Bearrašiin sáhttá dat jus mánná dovddasta iežas lhbt-olmmožin, buktit duodalaš váikkuhusaid nu go veahkaválddálašvuoda ja ahte geahččalit bákkus náitit. Eanet fátmasteaddji lagasbirrasat, ja ahte olmmoš beassá oadjebasat vándardit almmolaš lanjain mearkkaša olu lhbt-olbmuid sisafárrejeaddjidoogážiin.

Dorvoohcci-suorggis galget eiseválddit sihkkarastit

- oadjebasvuoda lhbt-olbmuid guđet leat dorvoohcciid vuostáiváldimiin dahje fuolahusguovddážiin, máhttovuđot fáldalaga bokte
- ahte dorvoohcanproseassa seksuála orienterema, sohka-beal-identitehta ja sohka-beal-ovdanbuktima vuodul hálddašuvvo áigumuša mielde

Ássama ja integrerema dáfus leat eiseválddiin čuovvovaš mihttomearit

- dohkálaš ássan báhtareddjiide geat leat lhbt
- loktet gelbbolašvuoda lhbt birra sis geat barget nuoraiguin geain lea sisafárrejeaddjidoogáš
- eanet ollislaš ja oktilis oahpistanortnet mii áimmahuššá seksuála orienterema, sohka-beal-identitehta ja sohka-beal-ovdanbuktima oahpahas
- rievdadit sisafárrejeaddjiidálbmogiid negatiiva guottuid lhbt-olbmuid vuostá

Eiseválddit berrejit iežaset barggus fátmmastit earret eará organisašuvnnaid Skeiv Verden, FRI ja Skeiv Ungdom.

1999 • NOVA-ISKKADEAPMI

1999:s ovdanbuvttii dutkanásahus NOVA raportta Lesbba nissonolbmuid ja homofiila dievdoolbmuid eallindilli ja eallinkvalitehta (Levekår og livskvalitet blant lesbiske kvinner og homofile menn). Raporta čájuhii čielgasit ahte dán joavkkuin leat hástalusat eallindili dáfus, erenoamážit mii guoská iešsorbmendábiide nuoraid gaskkas, gárrenávnnasgeavaheapmái ja psyhkalaš dearvvašvuhtii.

Integreren- ja mánggabealatvuodadirektoráhtta (IMDi) ja Vox - Našunála gealbopolitihka fágaorgána - galget árvoštallat movt dieđut lhbti-olbmuid birra sáhttet oažžut čielgaset saji oahpistanprográmmas, ja makkár vuordámušat leat dasa movt Norggas lhbti-olbmot dohkkehuvvojit. Dat lea erenoamáš dehálaš servodatmáhtus mii oahpahuvo oahpistanprográmma oasseváldiide.

IMDi galgá movttiidahttit suohkaniid, geain lea ovddasvástádus doaimmahit oahpistanprográmma, várret áiggi dása oahpahas, ja atnit ávdnasiid mat leat olamuttos viidásit oahpaheamis.

Vai sáhtta olahit lhbti-olbmuid sisafárrejeaddji-duogážiin oahpistanprográmma bokte, de lea dehálaš ahte prográmmaráđdeaddiin lea buorre máhttu dán guovllus.

Lhbti-olbmot báhtarusas

Lhbti-olbmot mat báhtarit sáhttet dovdat erenoamáš liigehástalusaid. Oallugat báhtarit dakkár servodagain gos lhbti-olbmot leat issoras hearckit ja marginaliserejuvnon. Lhbti-báhtareaddjit sáhttet maid risikeret hárdima ja veahkaválddálašvuoda iežaset bearrašiin ja olmuin mat leat eret seamma álgoriikkas. Sáhtta leat hirkmat váttis čiehkádit ja garvit birrasa ránggáštusaid báhtarandilis ja báhtareddjiidleairrain.

DOAIBMABIDJU 32

Ráđdehus áigu, dalle go lea heivvolaš, árvoštallat sáhtta go leat ávkálaš vuoruhit lhbti-olbmuid oktan joavkun mángga vuoruhuvvon joavkkus go galgá vuostáiváldit earrebáhtareddjiid.

Ovddasvástádus: Justiisa- ja gearggusvuodadepartemeanta

2000 • HOMODIEDÁHUS

NOVA-raportta vuodul nannii Ráđdehus Stuoradiggediedáhusas *Levekår og livskvalitet blant lesbiske og homofile i Noreg* (Lesbbaid ja homofiillaid eallineavttut ja eallinkvalitehta Norggas) ahte lea diehttelas ášši ahte lesbbat ja homofiillat galget gieđahallojuvot dásseárvosaččat ja doahttalemiin Norggas. Diedáhus cealká ahte galgá aktiivvalaččat vuostaldit negatiiva guottuid lesbbaid ja homofiillaid hárrái ja doarjut ja movttiidahttit rabas guottuid

Buoret luottehahttivuodaárvoštallamat dorvoohcanproseassas

Olgoriikalašdirektoráhtta galgá sihkarastit buriid luottehahttivuodaárvoštallamiid ja njuolggadusaid das movt jearahallat lhbti-dorvoohcciid Justiisa- ja gearggusvuodadepartemeantta instruvssa mielde 2012 rájes. Etáhtat galget láchit diliid gealboloktejeaddji doaibmabijuide lhbti-suorggis, earret eará dan bokte ahte bovdejit guovdilis beroštusorganisašuvnnaid seminárii.

DOAIBMABIDJU 33

Loktet dorvoohcanproseassa jearahalliid gelbbolašvuoda lhbti-suorggis.

Ovddasvástádus: Justiisa- ja gearggusvuodadepartemeantat

Máhttovuodot fáladat báhtareddjiid vuostáiváldimiin ja fuolahusguovddážiin

Dorvoohcciid vuostáiváldimat galget láchit diliid oadjebas árgabeaivái buot ássiide. UDI áigu Bufdir:in ovttas árvoštallat ráhkadit bagadusa ja gealboloktenprográmma. Dorvoohcciid vuostáiváldimat ja fuolahusguovddážit galget šaddat čeahpibut eastadit veagalválddálašvuodaid ja ipmirdit lhbti-olbmuid hástalusaid.

Dorvoohcciid vuostáiváldimat galget áimmahuššat ássiid oadjebasvuoda- ja sihkarvuodadárbbu. Vuostáiváldinbáikkit galget nu olu go vejolaš sihkarastit ahte lhbti-olbmuid lea heivehuvvon ássančoavddus. Vuostáiváldinbáikkit galget addit dieđuid vuoigatvuodaid birra, láchit diliid ja dearvvašvuoda-veahki lhbti-olbmuid.

2000 • TRANSSEKSUÁLA OLB MOT

Transseksuála olbmuid riikkasearvi (2005 rájes: Tránsasohkabealat olbmuid riikkasearvi) ásahuvvo pasientaorganisašuvdnan olbmuid várás geain lea diagnosa transseksualisma. Molsu nama Harry Benjamin resursaguovddázin 2009:s.

Dálá dutkamat ja raporttat lhbti-suorggis galget vuodđudit UDI, ja UDI galgá álggahit iniciatiivva čoahkkáigessui mii ávžžuha kártet makkár doaibma-bijut dárbbasuvvojit vai lhbti-olbmot sáhttet dovdat dorvoohcciid vuostáiváldimiid oadjebassan.

DOAIBMABIDJU 34

- Identifiseret ja loktet gelbbolašvuoda sohkabeal-mánngabealatvuoda, seksuála orienterema, sohkabeal-identitehta ja sohkabeal-ovdanbuktime birra válljejuvnon dorvoohcciid vuostáiváldimiin. Buvttadit bagadusa ja gealboloktenprográmma dorvoohcciid vuostáiváldimiin.
- Guorahallat movt lhbti-olbmuid galgá oažžut dovdat dorvoohcciid vuostáiváldimiid oadjebassan, ja čađahit áigejuvnilis doaibmabijuid lhbti-olbmuid várás dan botta go sii leat dorvoohcciid vuostáiváldimiin. Bidjat johtui diehtujuohkinbarggu buot dorvoohcciid várás.

Ovddasvástáduš: Justiisa- ja gearggusvuodadepartemeanta

- Ovttas dainna doaibmabijuin ahte loktet gelbbo-lašvuoda dorvoohcciid vuostáiváldimiin, áigu Bufdir árvvoštallat ovdánahttit gealboloktenprográmma fuolahusguovddážiid bargiid várás geat barget ovttaskas vuolleahkásaš dorvoohcciguin (OVD) geat leat vuollel 15 jagi.

Ovddasvástáduš: Mánáid- ja dásseárvodepartemeanta

Dohkálaččat ásaiduhttit ja integreret báhtareddjiid

IMDi galgá geahččalit ásaiduhttit lhbti-olbmuid ovttá Skeiv Verden -joavkku dahje sullasaš organisašuvnna lahka, jus eai leat eará erenoamáš ákkat ovddas. IMDi galgá maid geahččalit ásaiduhttit

tránsaolbmuid báikkiid lahka gos sáhttet oažžut buori čuovvoleami iežaset sohkabeal-tematihka hárrái. IMDi galgá maid gaskkustit guovdilis dieđuid dan birra ásaiduhttinsuohkaniid.

DOAIBMABIDJU 35

IMDi galgá ásaiduhttima oktavuodas vuhtiiváldit daid erenoamáš hástalusaid mat lhbti-báhtareddjiin sáhttet leat.

Ovddasvástáduš: Justiisa- ja gearggusvuodadepartemeanta

Ođasmahttojuvnon oahpistanortnet

Ođđa sisafárrejeaddjit ja báhtareaddjit kvalifiserejuvvojit oahpistanortnegiin ja dárogiel- ja servodatmáhtu oahpahasain. Suohkaniin lea ovddasvástáduš čađahit prográmma. Vox lea ráhkadan evttohusa servodatmáhtu lohkanmearrái.¹⁷

IMDi ja Vox galget árvvoštallat movt dieđut lhbti-olbmuid vuoigatvuodaid ja eallindiliid birra Norggas sáhttet leat eanet oidnosis oahpistanprográmmas. Dat lea erenoamážit áigejuvnil servodatmáhtus mii oahpahuvo oahpistanprográmma oasseváldiide.

IMDi galgá movttiidahttit suohkaniid, main lea ovddasvástáduš jođihit oahpistanprográmmaid, várret áiggi dasa oahpahas, ja atnit ávdnasiid mat lea olamuttus ain viidásit oahpahas.

Lea dehálaš ahte suohkaniid prográmmaráđdeaddiin lea buorre máhttu dán suorggis vai oahpistanprográmmain sáhttá olahit lhbti-olmuide sisafárrejeaddjidoagážiin. Dán fáddá galgá dávjá digaštallojuvnot prográmmaráđdeaddiid seminárain..

¹⁷⁾ www.samfunnskunnskap.no

2004 • SKEIV VERDEN

Skeiv verden vuodđuduvvo, álggos LLH vuolitjoavkun; 2010 rájes iešheanalaš našuvnnaš beroštusorganisašuvnnan lhbtq-olbmuid várás geain lea minoritehtaduogáš.

DOAIBMABIDJU 36

Eambo dieđut lhbt birra oahpistanortnegis, servodatmáhtu oahpahusas ja suohkaniid prográmaráđđeaddiid skuvlemis.

Ovddasvástáduš: Justiisa- ja gearggusvuoddepartemeanta

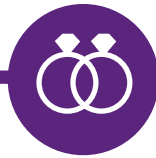
Bálvalus lhbt-nuoraide sisafárreaddjiduogážiin

Bálvalusfálaldat ferte leat vuodđuduvvon ođasmahttojuvvon máhttui vai sáhtta veahkehit lhbt-nuoraid sisafárreaddjiduogážiin daid hástalusaiquin mat deaividit.

Minoritehtaráđđeaddiid gelbbolašvuohta galgá loktejuvvot. Sii galget diehtit movt buoremusat sáhttet veahkehit guovdilis nuoraid ja doarjut sin dain dilálašvuođain main leat. Minoritehtaráđđeaddit galget bargat lahkalgabut organisašuvnnaiguin nu go Skeiv Verden.

Iešguđetge gávpotsuohkaniid bálvalusapparáhtain galgá leat dárbbášlaš máhttu spesifihkka hástalusaid birra maid nuorat sisafárreaddjiduogážiin dájvja sáhttet vásihit heahdediliin. Ovdamearkka dihte lea dárbbášlaš sáhttit veahkehit nuoraid geat báhtarit bággonáittosdilis, sosiála kontrollas ja gudnerelatejuvvon veahkaválddálašvuođas buori ássan- ja doarjjafálaldagaiguin.

Lhbt-olbmot sisafárreaddjiduogážiin geain leat erenoamáš dárbbut fertejit čalmmustahttojuvvot ássan- ja doarjjafálaldaga barggus badjel 18 jahkásaš nuoraid várás guđet sáhttet vásihit bággonáittosdili dahje duođalaš hehttejumiid friddjavuođas, masa Justiisa- ja gearggusvuoddepartemeanttas lea ovddasvástáduš.

2008 • NÁITTOSLÁHKA

Ráđđehus ovddida Norgga vuosttaš našuvnnaš doaibma-plána man ulbmil lea buoridit lesbaid, homofiillaid, bifiillaid ja tránsaolbmuid eallinkvalitehta.

Buđdir galgá čalmmustahttit ahte lhbt-mánáin ja -nuorain sisafárreaddjiduogážiin sáhttet leat erenoamáš dárbbut oázžut dieđuid, doarjaga ja suodjalusa. Lea erenoamáš dehálaš olahit dieđuiquin suohkanlaš ja stáhta mánáidsuodjalusa bargiide, heahteguovddážiidda, NAV:i, politiijaide, organisašuvnnaide ja eará áigequovdilis kanálaide ja instánsaide, iešguđetlágan veahkke- ja doarjja-vejolašvuođaid birra. Dieđut ássan- ja doarjjafálaldaga birra mánáid ja nuoraid várás guđet sáhttet vásihit bággonáittosdili, sosiála kontrolla ja gudnerelatejuvvon veahkaválddálašvuođa sáhttet leat erenoamáš áigequovdilát. Ferte doalahit ung.no-neahttabáikki áigequovdilain maiddá lhbt-nuoraide geain lea sisafárreaddjiduogáš, ja ahte fállá buriid dieđuid dán jovkui.

DOAIBMABIDJU 37

Buoridit oahpaheami ja diehtujuohkima minoritehtaráđđeaddiide, sidjiide geat barget orrun- ja doarjjafálaldagain badjel 18 jahkásaš nuoraid várás geat leat vásihan bággonáitima, veahkaválddálašvuođa ja hehttejumiid iežaset friddjavuođas, ja sidjiide geat barget ung.no-neahttabáikkiin.

Ovddasvástáduš: Justiisa- ja gearggusvuoddepartemeanta / BLD

Sisafárreaddjiid máhttu ja guottut

Muhtin osiin sisafárreaddjibirrasiiin risikerejit lhbt-olbmot vásihit vuortnuheami, vealaheami ja veahkaválddálašvuođa, sihke lagamus bearrašis ja dan olggobealde. Dan dihte lea dehálaš loktet sisafárreaddjiálbmoga máhtu ja rievdadit sin guottuid lhbt-olbmuid hárrái. Ferte dahkkojuvvot čielggasin buohkaide mii lea dohkálaš láhtten lhbt-olbmuiquin Norggas. Fáddá galgá maid digaštallojuvvot sisafárreaddjiorganisašuvnnaiguin organisašuvnnaid ja eiseválddiid jahkásaš Integre-

2008 • DOAIBMAPLÁNA

Ráđđehus ovddida Norgga vuosttaš našuvnalaš doaibmaplána man ulbmil lea buoridit lesbaid, homofiillaid, bifiillaid ja tránsaolbmuid eallinkvalitehta.

renkonferánsas, ja ráhkkanahetti regionála cealkámuščoahkkimiin. Organisašuvnnat SEIF ja Skeiv Verden sáhttet leat dehálaš veahkit dán barggus.

DOAIBMABIDJU 38

- Lhbtí-fáttát váldojuvvojit ovdán eiseválddiid ja sisafárrenorganisašuvnnaid jahkásaš integrenkonferánsa oktavuodas, ja ráhkkanahetti regionála cealkámuščoahkkimiin.
- Láhčit diliid guoddohábmejeaddji bargguide lhbtí-olbmuid birra sisafárrejeddjidálbmoga váras, earret eará Skeiv Verden ja SEIF organisašuvnnaiguin ovttas.

Ovddasvástáduš: Justiisa- ja gearggusvuoda-departemeanta

Lhbtí-olbmot sámi gullelašvuodain

Fafo-raporta *Lesbat ja homofiillat Sámis (dárogiillii Lesbiske og homofile i Sápmi)* almmuhuvvui 2009:s. Dat muitalii earret eará ahte olu lesbat ja homofiillat sámi gullelašvuodain vásihit vealaheami ja hilguma. Seammás leat maid oallugat vuovdnát leat sihke sápmelaš ja lesba dahje homofiila. Raportta manjel lea diđolašvuolta loktejuvvon ja sámi birrasiin, maiddái Sámedikkis, lea šaddan rahpaset digaštallan dáid fáttáid birra. Liikká lea ain dárbu čielgasit ángiruššat olahan dihte eanet fáttmasteaddji ja rahpaset sámi servodaga seksuála orienterema ja iešguđetlágan sohka-beal-tematihkaid hárrái. MDD ja KBD áigu láhčit diliid ovttasbargu dán birra stáhta eiseválddiid ja Sámedikki ráđđádallan-prosedyraid mielde.

Olu doaibmabijut dán doaibmaplána bohtet leat áigejuovdilát maiddái sámi birrasiin ja joavkkuin, gč. doaibmabiju báikkálaš/regionála eiseválddiide ja bargoeallimis.

Dilit láhččojuvvojit nu ahte plána jorgaluvvo sámegeallii.

DOAIBMABIDJU 39

- Dokumeanttat ja readdut mat ovdánahttojit dán plána dihte, suohkaniidda ja bargoeallimii, jorgaluvvojit sámegeallii, gč. erenoamážit doaibmabijuid 15 ja 22.
- Eiseválddit áigot álggahit ovttasbargu Sámedikkiin ja sámi ásausaiguin dainna ulbmiliin ahte joatkit doaibmabijuiguin ja ovdánahttit doaibmabijuid mat sáhttet leat veahkin lhbtí-olbmuid geain lea sámi duogáš dovdat eanet rabasvuoda ja fáttmastahttima, maiddái sámi servodagas.

Ovddasvástáduš: Mánáid- ja dásseárvodepartemeanta / KMD

2010 • TRANSVESTITHTAT DEARVAŠMAHTTOJUVOJIT

Dearvašvuođadirektoráhta sihkku transvestihhta, fetisjista ja sadomasochista dávdadiagnosaid diagnosaregistara ICD-10 Norgga veršuvnnas.

2010 • EUROHPÁRÁDI LHBT-ÁVŽŽUHUS

Eurohpárádi lhbt-ávžžuhus miellahttostáhtaide (CM/ Rec(2010)5) doaibmabijuid birra mat galget eastadit vealahemi seksuálalaš soju dahje sohkaalidentitehta geažil boahdá fápmui. Ávžžuhus lea vuosttaš riikkaidgaskasaš juridihkalaš instrumeanta lhbt-suorggis. Ávžžuhusa bokte leat miellahttostáhtat, maiddái Norga, geatnegahtttán iežasaset čadáhít doaibmabijuid moanat servodatsurggiin.

Foto: Thinkstock

Foto: Tine Poppe

Riikkaidgaskasaš áŋgiruššan

2011: LBHT-guovddáš

Ráđđehus ásaha LBHT-guovddáša, našuvnnaš máht-toguovddáša seksuálakaš soju ja sohkaalidentitehta várás, Mánáid-, nuoraid- ja bearašdirektoráhta olis. LBHT-guovddáš systematisere, hálddaša ja juohká dieđuid fágasuorggis, ovttrasáđiid eará sektoriiguin, dutkiiguin ja beroštusorganisašuvnnaiguin. Mihttomearrin leat ovttaárvosaš almmolaš bálvalusat olles álbmogii: www.lhbt.no

Lea bajit mihttun ahte universála olmmošvuoigatvuođat ja stáhta geatnegasvuođat daid hárrái galget gustot buohkaide, maiddá lhbti-olbmuid.

Lhbti-olbmuid vealaheapmi barggu, dearvašvuođa, oahpu ja eará vuđolaš bálvalusaid dáfus lea viiddis. Ovttasbarggu bokte buot regiovnaid riikkaiguin ja iešguđetlágan riikkaidgaskasaš organisašuvnnaiguin ja fierpmádagaiguin bargá Norga aktiivvalaččat loktet lhbti-tematihka riikkaidgaskasaš beaiveortnegii. Olgoriikadepartemeanta lea maid ráhkadan sierra bagadusa lhbti-vuoigatvuođaid bargui olgoriikkastašuvnnaid várás. Seksuála orienteren ja sohkaalidentitehta lea maid ángiruššansuorgi olmmošvuoigatvuođaid barggus olgoriikka- ja ovdánahttinpolitihkas, nu movt boahtá ovdán *St. Dieđ. nr. 10 (2014–2015) Vejolašvuođat buohkaide – olmmošvuoigatvuođat mihttun ja gaskaoapmin olgoriikka- ja ovdánahttinpolitihkas* (dárogiillii *Muligheter for alle – menneskerettighetene som mål og middel i utenriks- og utviklingspolitikken*).

Mañemus jagiid lea maid riikkaidgaskasaš beaiveortnegii šaddan stuorát dárbu dohkkehit ahte olmmošvuoigatvuođat gustojit maid lhbti-olbmuid. Norga lea aktiiva doarjja riikkaidgaskasaš norpmaid ovdánahttimis suodjalan ja ovddidan dihte lhbti-olbmuid olmmošvuoigatvuođaid. Dat guoská sihke olgoriikapolitihka ságastallamii ja riikkaidgaskasaš ovdánahttinovttasbargui. Ain eanet riikkat dohkkehit ahte lhbti-olbmuid, ON olmmošvuoigatvuođajulggastusa mielde, leat seamma rievttit ii-vealahuvvot ja dássedit meannuvvot nu go buot eará olbmuid. ON Olmmošvuoigatvuođaráđđi lea jođihan barggu man bokte leat čalmmustahtán man olu veahkaválddalašvuođa ja vealaheami lhbti-olbmuid vásihit, ja buktán ávžžuhusaid movt sin vuoigatvuođat sáhttet nannejuvvot. ON máilmeviidosaš ceavzilvuođaagenda fokusere erenoamážit dan ahte hearkkes joavkkuid fátmastit, "ii oktege galgga báhcit"-prinsihpa mielde. Olu ON-organisašuvnnaid

leat johtuividjan doaibmabiju identifiseret movt sin prográmmat sáhttet nannejuvvot vai dat maid veahkkin vuosttaldit vealaheami ja duolbmama, maiddá lhbti-olbmuid dáfus.

Norggas lea leamaš aktiiva rolla das ahte ovttastahttit iešguđetlágan riikkaidgaskasaš aktevrraid mat barget seksuála orienteremiin, sohkaalidentitehtain ja sohkaal-ovdanbuktimiin. Riikkaidgaskasaš konferánsa olmmošvuoigatvuođaid, seksuála orienterema ja sohkaal-identitehta birra, mii lágiduvvui Oslos 2013:is, lei dehálaš olahus. Lihttohuksen stáhtaid gaskkas, ja stáhtaid ja ii-stáhtalaš aktevrraid gaskkas mearkkaša ain olu riikkaidgaskasaš ángiruššamii. Norga lea, ovttas olu eará riikkaiguin, oassálastán digaštallamii dárbbu birra bastevaš deaivvadanbáikái mii sáhtášii leat veahkkin jođihit dán barggu ain viidásit. 2016:s leaba Uruguay ja Nederlánda váldán badjelassii guossohanbarggu máilmeviidosaš konferánsii lhbti ja olmmošvuoigatvuođaid birra.

Nu movt ON Olmmošvuoigatvuođaid allakomissára aitto almmuhuvvon raporta čájeha, leat olu riikkat miehtá máilme mañemus jagiid bargan posiitivvalaččat láchkaodastusa hámis, eiseváldebargiid oahpahemiin ja guoddorievdadeaddji bargguid doarjumiin. Riikkaidgaskasaš organisašuvnnaid lassána maid dáhttu integreret lhbti-olbmuid vuoigatvuođaid iežaset ángiruššamii, maiddá ON-vuogádagas. Muhto oppalaččat lea liikká nu ahte lhbti-olbmuid ain ellet dorvuhisvuođas ja sin olmmošvuoigatvuođat rihkkovuvvojit viidát. Badjel 75 riikkas leat ain lágat maid vuodul sáhttá kriminaliseret dahje vuortnuhit olbmuid seksuála orienterema ja sohkaal-identitehta geažil. Olu riikkat leat maid mearridan ođđa anti-propagándalágaid ráddjen dihte vejolašvuođaid almmolaččat digaštallat lhbti-vuoigatvuođaid. Našunála organisašuvnnaid, dávjá ovttas riikkaidgaskasaš organisašuvnnaiguin ja fierpmádagaiguin, lea erenoamáš dehálaš rolla

das ahte ovddidit ja suodjalit lhbti-olbmuid vuoigatvuođaid, ja movttiidit guoddorievdadeaddji bargguide mat leat čadnon seksuála orienteremii, sohka-beal-identitehtii ja sohka-beal-ovdanbuktímii. Ambassádat deattuhit oktavuoda báikkálaš lhbti-organisašuvnnaiguin ja vejolaš ovttasbargguid singuin garrasit. Ruđalaš doarjja juolluduvvo sihke ovdánahttinovttasbarggu ja EEO-ovttasbarggu čađa.

Okta Norgga ovdánahttinpolitihka váldovuoruhemiin lea oahppu. Oahppovuoruheami bokte galgá Norga leat njunnošis ođđa riikkaidgaskasaš offensiivvas sihkkarastin dihte guovdilis oahpu buohkaide. Norgga ángiruššan deattuha garrasit dan ahte fátmastit hearkkes joavkkuid. UNESCO dovddaha ahte homofobii ja trásafobii oahpposuorggis lea stuora váttisvuohta. Dan dihte lea riikkaidgaskasaš bargu álggahuvvon čalmustahttit dán hástalusa, ja identifiseret guovdilis eastadandoaimbajuid. Norga áigu čuovvolit dán barggu ja veahkkin gozihit ahte buorit vásáhusat, sihke politihkaovdáneami ja praktihkalaš doaimbajuid dáfus, váldojuvvojit mielde Norgga oahppovuoruheapmái.

DOAIMBABIJU 40

- a. Doarjut lhbti-olbmuid olmmošvuoigatvuođaid olgoriika- ja ovdánahttinpolitihkas
- b. Doalahit ja ásahit lihtuid našunála ja riikkaidgaskasaš lhbti-organisašuvnnaiguin
- c. Doarjut organisašuvnnaid ja doaimbajuid mat ovddidit lhbti-olbmuid olmmošvuoigatvuođaid
- d. d. Ángiruššat nannen dihte lhbti-olbmuid vuoigatvuođaid riikkaidgaskasaš oahppovuoruheamis

Ovddasvástádus: Olgoriikadepartemeantat

2014 • VEALAHANSUODJALUS

Láhka vealahangildosa birra seksuálalaš soju, sohka-beal-identitehta ja sohka-beal-ovdanbuktima geažil boahhtá fápmui.

Ángiruššan Eurohpás

Eurohpás lea leamaš posiitiiva ovdáneapmi lhbti-olbmuid vuoigatvuođaid ja eallinkvalitehta dáfus, muhto leat ain stuora erohusat riikkaid ja regiovnnaid gaskkas, ja lea ain olu bargu báhcán.

Muhtin Eurohpá-riikkain lea posiitiiva ovdáneapmi fas mannán maŋos iešguđetlágan doaimbajuid bokte mat leat heajudan lhbti-olbmuid vuoigatvuođaid ja ráddjen sin friddjavuođa.

Eurohpáráđdi mearridii 2010:s ávžžuhusa das maid miellahttoriikkat berreše dahkat vuostaldan dihte vealaheami seksuála orienterema, sohka-beal-identitehta ja sohka-beal-ovdanbuktima geažil. EU buvttii 2015:s ovdan ovtta doaimbajolisttu mas lea seamma ulbmil, mii mielddisbuktá stuora ángiruššama sihke EU-dásis ja miellahttoriikkain. Eurohpáráđdi ásahii 2011:s, earret eará doarjagiin maid oaččui Norggas, sierra ovttadaga mii bargá jearaldaiguin mat gullet seksuála orienteremii, sohka-beal-identitehtii ja sohka-beal-ovdanbuktímii.

Norga oassálastá ovttas olu eará eurohpálaš stáhtaiiguin eahpeformála European Governmental LGBTI Focal Points Networkas. Fierpmádat lea leamaš, ja lea, dehálaš sihke Norgga našunála barggu ovdáneapmái dán suorggis, muhto maid arenan gos Eurohpáráđi, EU ja ON ovddasteaddjit besset gullat mii riikkain dáhpáhuvá – ja ieža maid ovdanbuktit našunála eiseváldiid áššedovdiide iešguđetlágan belliid dán suorggi riikkaidgaskasaš ángiruššamis. Fierpmádat ásahuvvui 2008:s ja Norga searvvai 2009:s. Fierpmádat lea ain áidna arena olles máilmmis gos iešguđetge riikkaid eiseváldiid ovddasteaddjit sáhttet digaštallat ja lonohallat vásáhusaid iešguđetlágan ángiruššanvugiid birra dán suorggis.

2015 • SKEIVT ARKIV

Skeivt arkiv, Norgga arkiiva ja máhttoquovddáš bonju historjjá hárrái, rahpasa cuoŋománu 15. beaivi Bergena universitehtagirjerádjosis.

IDAHOT (Riikkaidgaskasaš beaivi homo-, bi- ja tránsafobiija vuostá) lea beaivi mii čalmmustahttojuvvo miehtá máilmmi juohke jagi miessemánu 17. beaivi. Eurohpás čađahit okta dahje guokte oasseválderiikka Focal Points -fierpmádagas (geahča čilgehusa dás ovdalis) jahkásaš, allaprofilerejuvnon konferánssa mii gohčoduvo IDAHOT Forum. Maŋemus jagiid lea eahpeformála ministarčoahkkin čađahuvvon oassin dán lágideamis. Mearkkašahtti olu eurohpálaš riikkat oassálastet ministerčoahkkinmiidda stáhtaráđiin, ovttas alla dási ON, EU ja Eurohpáráđi ovddasteddjiiguin.

DOAIBMABIDJU 41

- Norga áigu ovddidit ja čalmmustahttit lhbtivuoigatvuodaid Eurohpáráđi lánvegoddistruktuvrras ja doarjut Eurohpáráđi dásseárvo- ja ii-vealahanbarggu mii guoská seksuála orienteremii, sohka-beal-identitehtii ja sohka-beal-ovdanbuktímii.
- Norga áigu ain oassálastit European Governmental LGBTI Focal Points Network:s ja áigu oassálastit alla dásis eahpeformála ministerčoahkkinmiidda IDAHO-lágideami oktavuodas.
- Norga áigu árvvoštallat fállat iežas lágideaddjin ovtta The European Governmental LGBTI Focal Points Network -čoahkkinmii, dahje ovtta IDAHO-lágideapmái, plánaáigodaga mielde.

Ovddasvástádus: Mánáid- ja dásseárvodepartemeanta

EU/EEO ja EEO-ruđat

Norga ovddastuvvo Eurohpá-kommišuvnna ii-vealahemi, dásseárvvu ja mánggabealatvuoda alladásejoavkkus, ja dihto áššedovdiidseminárain gos juogaduvvojit vásáhusat ja buorit ovdamearkkat lhbtivuoigatvuodaid birra. Eurohpá-kommišuvdna lea ovdanbuktán doaibmabidjolisttu ovddidan dihte lhbtivuoigatvuodaid birra. Eurohpá-kommišuvdna lea ovdanbuktán doaibmabidjolisttu ovddidan dihte lhbtivuoigatvuodaid birra (2015), Norgga beroštumiid ja árvvuid mielde.

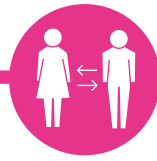
EEO-ruđaid boahtte áigodaga mielde, 2014–2021, áigu Norga ovttas eará EFTA/EEO-riikkaiguin Islándaiddain ja Liechtensteinain cegget 2,8 miljárdda Euro Gaska- ja Lulli-Eurohpái. Oassi doarjagis galgá nannet demokratiija ja doahhtaleami olmmošvuoigatvuodaide. Siviila servodahkii juolluduvvo ain doarjja.

EUs Fundamental Rights Agency (FRA) lea njunnošis máilmmi dutkanbirrasiiin komparatiiva dutkama dáfus vuđolaš vuoigatvuodaid ja iešguđetlágan minoritehtaid eallinlágaid birra, maiddáihbtivuoigatvuodaid birra. Gávdnojit áibbas unnán dieđut lhbtivuoigatvuodaid ja eallinlágaid birra iešguđetge riikkain maiguin sáhtta buohtastahttit. FRA almmuhii 2012-13:s erenoamáš neahttavuđot survey dan birra movt lhbtivuoigatvuodaid Eurohpás dovdet doahhtaleami, oadjebasvuoda ja vuoigatvuodaid, ja joavkku vásáhusaid birra vealahemiin, veahkaválddálašvuodain ja vuortnuhemiin. Analysat váldet vuodu 93 000 vástideaddji vástádusain mat bohtet 28 eurohpálaš riikkas. Norga ii lean searvvis.

DOAIBMABIDJU 42

- Čuovvolit ja doarjut Eurohpá-kommišuvnna álggaheami mii lea dásseárvvu birra lhbtivuoigatvuodaid, aktiiva ovttasbarggu bokte EU miel-lahttoriikkaiguin Eurohpá-kommišuvnna alladásejoavkkus ja searvama bokte EU áššedovdiidseminárain lhbtivuoigatvuodaid birra.
- Norga áigu árvvoštallat ovttasbargat riikkaiguin ja doarjut riikkaid mat EEO-ruđaiguin háliidit nannet lhbtivuoigatvuodaid ja vuoigatvuodaid.
- Bohtá árvvoštallojuvnot dárkileappot ahte sáhtta go Norga searvat, ja guđe ládje, EU/FRA (Fundamental Rights Agency) komparatiiva guorahallamiidda iešguđetlágan olmmošvuoigatvuodaáššiid birra, earret eará guorahallamiidda main leat fáttát mat leat čadnon seksuála orienteremii, sohka-beal-identitehtii ja sohka-beal-ovdanbuktímii.

Ovddasvástádus: Mánáid- ja dásseárvodepartemeanta

2016 • LÁHKA JURIDIHKALAŠ SOHKABEALI RIEVDADEAMI BIRRA

Stuoradiggi mearrida ođđa láhkaevttohusa jurdihkalaš sohkabeali rievdadeami birra. Láhka mielddisbuktá ahte olbmui, geat dovdet ahte sis lea eará sohkabealli go dat mainna leat registrerejuvvo Álbmotregistaris, lea vuogatuoha rievdatit jurdihkalaš sohkabeali almmá dihto diagnosa dahje mediinnalaš divššu haga.

Davviriikkat

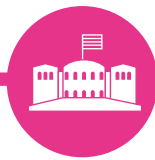
Norga oassálastá davviriikkalaš ráđdehusaid ovttasbarggus Ministerráđđái dásseárvvu ovddas (MR-JÄM). MR-JÄM lea oassi Davviriikkalaš ministerrádis (NMR).

Oktasaš davviriikkalaš ovttasbargoprográmma 2015–2018 ovddas, *Tillsammans för jämställdhet – ett starkare Norden*, bidjá rámmaid sohkabeal-dásseárvosuorggi ovttasbargui. Norggas lea ovdagoddi davviriikkalaš ovttasbarggus 2017:s, ja áigu erenoamážit vuoruhit áŋgiruššama veahkaválddálašvuoda ja vaššicealkámušaid vuostá ja dásseárvvu ovddas bargoeallimis.

DOAIBMABIDJU 43

Galgá árvoštallojuvvo movt Norga, vejolaččat ovttas eará davviriikkaiguin, sáhhtá veahkkin viiddidit davviriikkalaš dásseárvoovttasbarggu nu ahte maiddái áŋgiruššá vealaheami vuostá seksuála orienterema, sohkabeal-identitehta ja sohkabeal-ovdanbuktima geažil.

Ovddasvástádus: Mánáid- ja dásseárvodepartemeanta

2016 • DOAIBMAPLÁNA

Ráđđehus ovddida Norgga nuppi doaibmaplána man ulbmil lea eastadit vealaheami seksuálalaš soju, sohka-bealidentitehta ja sohka-bealovdanbuktima geažil: Oadjebasvuohhta, mánggabealatvuohhta, rabasvuohhta.

Foto:Tine Poppe

Mielddus 1

Doahpagat

Aseksualitehta

Aseksualitehta mearkkaša ahte seksuála geasuheapmi váilu dahje seksuála himut váilot. Aseksualitehta ii leat seamma go selibáta. Olbmot geat ellet selibátas vásihit seksuála himuid ja geasuheami, muhto iešguđetge ákkaid dihte válljejit eallit sexa haga oanehit dahje guhkit áigodagaid, muhto aseksuála olbmot eai hálit, eai ge dárbbas sexa.

BDSM

BDSM lea engelas oanádus mii maid adnojuvvo sámegealas: BD mearkkaša Bondage (čatnat báttiin dahje sullasaččain) ja Disciplin, DS mearkkaša Dominance (domineret ja mearridit) ja Submission (earát mearridit du badjel, ahte vuollástit iežas) ja SM ges mearkkaša sadomasochisme.

Bifiila/biseksuála

Ahte leat bifiila sáhtta guoskat sihke praksisii, geasuheapmái ja identitehtii. Bifiila olmmoš geasuhuvvo ja ráhkásnuvvá olbmuid, beroškeahhtá sohkaalis. Bifiila doaban, eallinvuohkin dahje identitehtan, rihkku dan ipmárdusa ahte álbmot sáhtta juhkkovuvot guovtti jovkui, heterofiillaide ja homofiillaide. Bifiillat sáhttet dan dihte vásihit ahte sii dahkkojuvvojit oaidnemeahttumin, ahte sin eai váldde duodalažžan, ja eará vealaheami sihke heterofiillaid ja homofiillaid searvis.

Cis-sohkabealli

Leat cis-sohkabealat mearkkaša ahte olmmoš identifisere iežas dainna biologalaš sohkaaliin mainna lea riegádan. Cis-sohkabealat nisnonolmmoš/cis-nisnonolmmoš lea riegádan nisnonolmmožin ja identifisere iežas nisnonolbmo sohkaaliin, ja cis-sohkabealat dievdoolmmoš/cis-dievdoolmmoš lea riegádan dievdoolmmožin ja identifisere iežas dievdoolbmo sohkaaliin.

Heteronormativitehta

Heteronormativitehta mearkkaša ahte heteroseksualitehta ja cis-sohkabealit eanas áiggi adnojuvvojit diehttalassan go olbmot deaivvadit. Heteronorbmii gullet kultuvrralaš ja sosiála ásausat, norpmat, praksisat ja gielat mat speadjalastet dakkár kultuvrra mii atná diehttelassan ahte buot olbmot leat heterofiillat.

Homofiila/homoseksuála

Leat homofiila sáhtta sáhtta guoskat sihke praksisii, geasuheapmái ja identitehtii. Homofiila dievdoolmmoš dahje nisnonolmmoš geasuhuvvo dahje ráhkásnuvvá seamma sohkaali olbmuid. Homofiila dievdoolmmoš geasuhuvvo dahje ráhkásnuvvá eará dievdoolbmuid, ja homofiila (lesba) nisnonolmmoš geasuhuvvo dahje ráhkásnuvvá eará nisnonolbmuid.

Intersekšunalitehta

Intersekšunalitehteta adnojuvvo dán oktavuodas dalle go ovttá olbmo lhbti-stáhtus váikkuha ja ovttasdoaima ovdamearkka dihte agiin, sohkaaliin, seksuála praksisiin, doaibmanávcca dásiin, klássain, etnisitehtain, oskkuin ja kultuvrralaš gullevašvuodain.

Lhbt-olbmot gávdnojit nuoraid, boarrásiid ja buot etnisitehtaid searvis. Lhbt-olbmuiin sáhttet maid leat oinnolaš dahje oaidnemeahttun hedjonan doaibmanávccat. Dan dihte sáhttet muhtin lhbt-olbmuiin leat moadde dahje eanet minoritehtaidentitehta.

Intersohkabealli

Intersohkabealli lea viiddis doaba olu iešguđetlágan dilálašvuodaide olbmuid hárrái geat leat riegádan eahpetypihkalaš rumašlaš sohkaali-ovdánemiin. Intersohkabeal-olbmuid ii sáhte, gitta riegádeami rájes jo, čilget bárdnin dege nieidan. Olu dain mánáin čuohpaduvvojit ja/dahje ožžot hormonaid, ja sidjiide

juhkkojuvvo sohkabealli bárdnin dahje nieidan. Buot intersohkabeal-dilit eai leat dattetge oinno-laččat. Muhtimat sáhttet riegádan ovttain bállosuonain ja ovttain monnejohtasiin, ja muhtumiin ges lea eahpetypihkalaš kromosoma dahje hormonaoktiibidjan mii mearrida movt sohkabealli ovdána. Dát intersohkabeal-dilit dávjá eai boađe oidnosii ovdal pubertehta- dahje rávisolbmoagis. Lea maid jáhkehahtti ahte muhtin intersohkabeal-dilit eai goassege fuomášuvvo.

Juridihkalaš sohkabealli

Juridihkalaš sohkabealliin oaiwvilduvvo dat sohkabealli mii olbmos lea registrerejuvvon Álbmotregisterii.

Sohkabeal-dysforiija

Sohkabeal-dysforiija lea mediinnalaš doaba, mii čilgejuvvo unohisvuhtan mii boahť das go olbmo sohkabeal-identitehta ja dat sohkabealli mii lea riegádeamis addojuvvon (ja sohkabeal-rolla mii dasa gullá) eai heive oktii. Lea earret eará dāt mii lea "transseksualisma"-diagnosa duohken. Oallugat válljejit atnit sáni sohkabeal-identitehtatematihka dákkár oktavuodain, danne go "sohkabeal-dysforiija" sáhtta orrut negatiiva doaba mii buohccindahká olbmo.

Sohkabeal-identitehta

Sohkabeal-identitehta lea olbmo siskkáldas dovdu ahte son lea nisssonolmmoš, dievdoolmmoš, sihke nisssonolmmoš ja dievdoolmmoš dahje ii goabbáge dain. Eatnasat identifiserejit iežaset dainna sohkabealliin mainna leat riegádan, muhto eai buohkat.

Sohkabeal-ovdanbuktin

Sohkabeal-ovdanbuktin lea dat vuohki movt olmmoš dovddaha iežas juogo nisssonolmmožin, dievdoolmmožin dahje danin mii lea servodaga guovtti sohkabeali norpma olggobealde. Vaikko eanas olbmot ovdanbuktet iežaset dakkár sohkabealliin mii ipmir-

duvvo čielga dievdoolmmožin dahje čielga nisssonolmmožin, de leat muhtumiin dakkár sohkabeal-ovdanbuktimat mat rihkkot dan jurdaga ahte olbmot sáhttet juhkkojuvvot guovtti jovkui, juogo dievdoolmmožin dahje nisssonolmmožin.

Lesba

Leat lesba sáhtta guoskat sihke praksisii, geasuheapmái ja identitehtii. Lesba nisssonolmmoš geasuhuvvo dahje ráhkásnuvvá seamma sohkabeali olbmuide, eará nisssonolbmuide.

Lhbt

Lhbt mearkkaša lesbat, homofiillat, bifiillat, tránsoolbmot ja intersohkabealli. Intersohkabealli lea jorgaluvvon sámegillii engelas sánis intersex.

Lhbt-oanádus sáhtta čujuhit jovkui mas leat iešguđetlágan persovnnalaš identitehtat dahje álbmotjoavkkuide. Olu riikkaidgaskasaš organisašuvvnat atnet lhbt-oanádusa, nu go ON, Eurohpáráđđi ja EU. Lhbt-doaba fátmasta namahusaid mat gusket sihke seksuála orienteremii (LHB), sohkabeal-identitehtii, sohkabeal-ovdanbuktimii (T) ja rumašlaš sohkabeallái (I).

Olu oktavuodain sáhtta atnit sss (dárogiillii skk) lhbt sajis, mii mearkkaša seksuála orienteren, sohkabeal-identitehta ja sohkabeal-ovdanbuktin, ja dainna lágiin čujuhit eambbo oppalaš fenome-naide ovdalii go identitehtaide/joavkkuide.

Seksuála orienteren

Seksuála orienteren lea dan birra geaidda mii ráhkásnuvvat, geaidda geasuhuvvot seksuálalaččat, ja geaiguin háliidit leat ovttas. Dábáleamos seksuála orienteremat leat heterofiliija, homofiliija, bifiliija ja lesba. Muhtumat lohket maid bonju.

Bonju/queer

Bonju lea jorgaluvvon sámegillii engelas sánis queer. Oallugat lohket "bonju" synonyman lhbtioanádussii. Earáide lea "bonju" identitehta mii hástala ja lea viidát go kategorijjat heterofiila, lesba, homofiila ja bifiila, ja mii seammás cuiggoda servodaga heteronormativitehta. Olbmot geat eai oro heiveme dasa movt servodat juohká olbmuid guovtti sohkaheallái, atnet maid dán sáni.

Sss

Sss mearkkaša Seksuála orienteren, Sohkaheal-identitehta ja Sohkaheal-ovdanbuktiin. Seksuála orienteren, sohkaheal-identitehta ja sohkaheal-ovdanbuktiin adnojuvvojit go oallugiid mielde dat gokčá eambo ja olggušta unnit go goavdedoaba lhbtii. Lhbtii čujuha njuolga ovttaskas álbmotjoavkkuide, seammás go olu joavkkut sáhttet dovdat iežaset oassin lhbtii-kategorijas vaikko bustávvaeanáduš ii čájjet dan njuolga – ja nu ahte ieža eai dovda iežaset lesban, homofiilan, bifiilan, tránsaolmmožin dahje intersohkaheal-olmmožin.

Tránsa/tránsaolmmoš/tránsa*

Tránsa adnojuvvo muhtomin oktasaš doaban tránsaolbmuid ja olbmuid geain lea sohkaheal-identitehta-tematihkka. Olbmot geain lea sohkaheal-identitehta-tematihkka leat buot olbmot geat vásihit, dahje leat vásihan, ahte iežaset sohkaheal-identitehta ja biologalaš sohkaheal dáfus lea unohisvuohta dahje juogalágan vuostálasvuohta. Muhtomin adnojuvvo násti, tránsa*, čujuhan dihte olles tránsa-spektruma ja čájehan dihte mánggabealatvuođa sin gaskkas geat iežaset definerejit tránsaolmmožin.

Tránsaseksualisma

Tránsaseksualisma čilge dan dilálašvuođa go olmmoš dovda ahte su sohkaheal-identitehta ii vástit dan sohkaheallái mii sutnje lea riegeameis biddjojuvvon rumašlaš sohkaheal vuođu. Dat mearkkaša ovdamearkka dihte ahte olmmoš geas lea nisson-olmmoš sohkaheal rumašlaččat sáhttá dovdat ahte su sohkaheal-identitehta lea dievdoolmmoš sohkaheal.

Muhtimat čilgejit tránsaseksualismma dego ahte lea riegeadan "boasttu rupmašii" dahje leat nisson-olmmoš/dievdoolmmoš mii lea fánagan dievdoolmmoš/nissonolmmoš rupmašis. Okta eaktu oazžut tránsaseksualisma-diagnosa lea ahte lea sohkaheal-dysforiija, stuora vuosteháhu iežas fysalaš rupmašii ja sohkaheallái.

Earát, geat eai hálit atnit tránsaseksualismma diagnosan, sáhttet čilget iežaset dilálašvuođa ahte leat riegeadan rupmašii mii dárbbasa fysalaš divodeami vai sáhttá ovdanbuktit rievttes sohkaheal-identitehta. "Tránsaseksuála"-doaba sáhttá čuohcat oallugiidda. Dan dihte lea buoret lohkat "olbmot geain lea tránsaseksualisma-diagnosa". Olbmuid berre gohčodit dainna sohkaheal mainna ieš identifisere iežas.

Mielddus 2

Láhka gildosa birra vealahit seksuála orienterema, sohkabeal-identitehta ja sohkabeal-ovdanbuktima geažil

Kapihtal 1. Ulbmil ja doaibmaviidodat

§ 1. Ulbmil

Lága ulbmil lea ovddidit dásseárvvu beroškeahhtá seksuála orienteremis, sohkabeal-identitehtas ja sohkabeal-ovdanbuktimis. Dásseárvu mearkkaša:

1. ovttaárvosašvuoha,
2. ovttalágan vejolašvuodát ja rievttit,
3. olamuddu ja
4. heiveheapmi

§ 2. Lága áššálaš doaibmaguovlu

Láhka gusto buot servodaga surggiin, earret bearašeallimis ja eará áibbaš persovnnalaš dilálašvuodain.

§ 3. Lága báikkálaš doaibmaguovlu

Láhka gusto miehtá riikka, maddái Svalbárddas ja Jan Mayenis. Láhka gusto maid fásta rusttegiin ja dakkár rusttegiin maid sáhtta sirdit mat leat doaimmas Norgga nannánjuolggis, Norgga fatnasiin ja Norgga áibmofievrruin.

Gonagas addá olggossáddejuvvon bargiide lánkaásahusaid mat gusket lága geavaheapmái, gč. bargobiraslága § 1-7.

§ 4. Spiehkasmahttunvuoha

Dán lága mearrádusain ii sáhte šiehtadusa bokte spiehkastit.

Kapihtal 2. Gielddus vealaheami vuostá

§ 5. Váldonjuolggadus gildosa birra vealaheami vuostá

Lea gielddus vealahit seksuála orienterema, sohkabeal-identitehta dahje sohkabeal-ovdanbuktima geažil. Gielddus gusto vealaheapmái duohta, navdojuvvon, ovdalaš dahje boahhtevaš seksuála orienterema, sohkabeal-identitehta ja sohkabeal-

ovdanbuktima geažil. Gielddus gusto maid vealaheapmái olbmo, geasa sus gii vealahuvvo leat čanastagat, seksuála orienterema, sohkabeal-identitehta dahje sohkabeal-ovdanbuktima geažil.

Vealahemiin oaivilduvvo njuolggo dahje eahpenjuolggo vealaheapmi mii ii leat § 6 dahje § 7 mielde lobálaš. Njuolggo vealahemiin oaivilduvvo dahku dahje garvin man ulbmil dahje váikkuhus lea ahte muhtin olbmui meannuduvvo heajubut go eará olbmuiguin vástideaddji dilálašvuodas, ja ahte sivva dasa lea seksuála orienteren, sohkabeal-identitehta ja sohkabeal-ovdanbuktin. Eahpenjuolggo vealahemiin oaivilduvvojit buot mearrádusat, eavttut, praksisat, dagut dahje garvimat mat orrot neutrálat, muhto maid dihte muhtin olbmui šaddá heajut dilli go earáin, ja ahte sivva dasa lea seksuála orienteren, sohkabeal-identitehta ja sohkabeal-ovdanbuktin.

§ 6. Lobálaš vealaheapmi

Positiiva sierrameannudeapmi seksuála orienterema, sohkabeal-identitehta dahje sohkabeal-ovdanbuktima geažil ii rihko § 5 gildosa jus:

- a. das lea áššálaš ulbmil,
- b. dat lea dárbbálaš olahan dihte ulbmila ja
- c. das lea govttolaš oktavuoha dainna maid háliida olahit ja man olu sierrameannudeapmi váikkuha sutnje dahje sidjiide geat gártet heajut dillái.

§ 7. Positiiva sierrameannudeapmi

Positiiva sierrameannudeapmi seksuála orienterema, sohkabeal-identitehta dahje sohkabeal-ovdanbuktima geažil ii rihko § 5 gildosa jus:

- a. sierrameannudeamiin heive ovddidit lága ulbmila,
- b. lea govttolaš oktavuoha dainna maid háliida olahit ja
- c. man olu vealaheapmi váikkuha sutnje dahje sidjiide geat gártet heajut dillái.

§ 8. Gielddus vuortnuheami vuostá

Lea gielddus vuortnuhit seksuála orienterema, sohka-beal-identitehta dahje sohka-beal-ovdanbuktima geažil. Vuortnuheamiin oaivvilduvvojit dagut, garvimat dahje cealkimat mat leat dahje maid ulbmil lea loavkašuhttit, balddihit, vašuhit, badjelgeahččat dahje hehpehit.

§ 9. Gielddus mávssaheami vuostá

Lea gielddus mávssahit nuppi vuostá gii lea muitalan ahte soaitá ovddidit váidaga. Dat ii gusto jus son gii váidá lea roavvát ávvirmeahttumit láhtten. Gielddus gusto maid vihtaniidda váiddaáššiin.

Lea gielddus mávssahit soapmásii guhte ii čuovo instruvssa mii rihkku § 10.

§ 10. Gielddus instruvssaid vuostá

Lea gielddus instrueret soapmása vealahit, vuortnuhit dahje mávssahit nu ahte rihkku dán lága.

§ 11. Gielddus mielváikkuheami vuostá

Lea gielddus mielváikkuhit vealaheapmái, vuortnuheapmái, mávssaheapmái dahje instrueremii mii rihkku dán lága.

Kapihtal 3. Aktiiva dásseárvobargu

§ 12. Almmolaš eiseválddiid geatnegasvuohta bargat dásseárvuin aktiivvalaččat

Almmolaš eiseválddit galget bargat dásseárvuin aktiivvalaččat, ulbmillaččat ja plána mielde beroškeahtta seksuála orienteremis, sohka-beal-identitehtas ja sohka-beal-ovdanbuktimis.

§ 13. Bargoeallima organisašuvnnaid doaimmangeatnegasvuohta

Bargoeallima organisašuvnnaid galget aktiivvalaččat, ulbmillaččat ja plána mielde bargat ovddidit lága ulbmila iežaset doaimmaguovllus.

§ 14. Organisašuvnnaid ja oahppoásahusaid geatnegasvuohta eastadit ja hehttet vuortnuheami

Organisašuvnnaid ja oahppoásahusaid jodiheaddjit galget iežaset ovddasvástádussurggiin eastadit ja hehttet vuortnuheami mii rihkku § 8.

Kapihtal 4. Dievasmahtti njuolggadusat bargodilálašvuođas

§ 15. Vealahangiellid bargodilálašvuođain

- Virgealmmuheapmi,
- virgádeapmi, sirdin eará virgái ja alideapmi,
- oahpaheapmi ja gelbbolašvuođaovdáneapmi,
- báلكá- ja bargoeavttut ja
- virgedili loahpaheapmi.

Vuosttaš lađas gusto maid dasa movt bargoaddi vállje iešheanalaš ealáhusdolloid ja láigohuvvon bargiid ja meannuda singuin.

§ 16. Gielddus viežžat dieđuid virgádeami oktavuodas

Bargoaddi ii galgga virgádanproseassas, dasa gullá jearahallan ja eará vuogit, viežžat dieđuid ohcci seksuála orienterema, sohka-beal-identitehta ja sohka-beal-ovdanbuktima birra. Dat goitge ii gusto dieđuide ohcci ovttaeallinvuogi birra jus:

- virggi luondu vuodđuda dieđuid viežžama dahje
- oassi doaimma ulbmilis lea ovddidit dihto oskkolaš, kultuvrralaš dahje politihkalaš oainnuid, ja bargi virgi boahtá leat dehálaš ulbmila čađaheapmái.

Ferte almmuhuvvot virgealmmuhusas jus dakkár dieđut gáibiduvvojit.

§ 17. Bargoaddi dieđihangeatnegasvuohta bargái

Bargoohcci guhte oaivvilda ahte su leat garván vugiin mii rihkku dán lága, sáhtta gáibidit bargoaddis čálalaš dieđuid su birra gii virgáduvvui. Bargoaddi galgá addit dieđuid oahpu, praksisa ja eará formála kvalifikašuvnnaid birra.

§ 18. Bargoaddi dieđihangeatnegasvuohta bálkká birra

Jus bargi balaha iežas vealahuvvon go bálkká mearriduvvui, de sáhtta gáibidit bargoaddis čálalaš dieđuid bálkácehkiid birra ja daid eavttuid birra movt bálkká mearriduvvui sutnje dahje sidjiide geaiguin bargi buohtastahtta iežas.

Son guhte oažžu dieđuid bálkká birra dán mearrádusa vuodul, galgá vuolláičállit jávohisvuodajulggastusa ja sus lea jávohisvuodageatnegasvuohta. Dat ii guoskka dieđuide maid almmolašvuodáláhka fátmasta.

Bargoaddi guhte addá bálkádieduid bargi birra dán mearrádusa mielde galgá seammás dieđihit sutnje guđemuš dieđut leat addojuvvon, ja geasa.

§ 19. Bargoaddi doaimmangeatnegasvuohta

Bargoaddi galgá aktiivvalaččat, ulbmillaččat ja plána mielde ovddidit lága ulbmila iežas doaimmas.

Doaimmangeatnegasvuhtii gullet earret eará rekruteren, bálká- ja bargoeavttut, alideapmi, ovdánahttinvejolašvuodát ja suodjalus vuortnuheami vuostá.

Doaimmangeatnegasvuohta gusto:

- a. bargoaddiide priváhta suorggis geat jámma barggahit eambbo go 50 bargi ja
- b. bargoaddiide almmolaš suorggis..

§ 20. Bargoaddi válddahallangeatnegasvuohta

Bargoaddit galget válddahallat dásseárvodoaimmabijuid mat leat doaimmas ja mat plánejuvvojit álggahuvvot vástidan dihte doaimmangeatnegasvuođa § 19 mielde.

Válddahallangeatnegasvuohta gusto buot doaimmaide main lea doaimmangeatnegasvuohta § 19 mielde ja mat lágas leat geatnegahttojuvvon hábmet jahkediđáhusa. Dat galget bidjat válddahallama doaimma jahkediđáhussii.

Válddahallangeatnegasvuohta gusto maid buot almmolaš eiseválddiide ja almmolaš doaimmaide mat eai leat geatnegahttojuvvon hábmet jahkediđáhusa. Dat galget bidjat válddahallama doaimma jahkebušehttii.

§ 21. Bargoaddi geatnegasvuohta eastadit ja hehttet vuortnuheami

Bargoaddi galgá eastadit ja hehttet vuortnuheami mii rihkku § 8.

Kapihtal 5. Giehtaguššan, duodaštusat ja reakšuvnnat

§ 22. Lága giehtaguššan

Dásseárvo- ja vealahanáittardeaddji ja Dásseárvo- ja vealahánlávdegoddi galgá giehtaguššat ja váikkuhit dán lága čađahepmái, gč. vealahanáittardanlága. Áittardeaddji ja lávdegoddi eai galgga goitge giehtaguššat njuolggadusaid:

- a. aktiiva dásseárvobarggu birra 3. kapihttalis ja § 19 mielde,
- b. bálkádieduid meannudeami birra § 18 nuppi lađđasis dahje
- c. gutnádaga ja buhtadusa § 24 mielde.

§ 23. Duodaštusat

Galgá leat vuodđun ahte vealaheapmi lea dáhpáhuvvon jus:

- a. leat dilálašvuoddat maid dihte sáhtta jáhkkit ahte lea dáhpáhuvvon vealaheapmi ja
- b. ovddasvástideaddji ii daga jáhkehahttin ahte vealaheapmi dette ii leat dáhpáhuvvon. Dat guoská kapihtal 2 ja §§ 15 ja 16 mearrádusaid čuoččuuvvon rihkkumii.

§ 24. Gutnádat ja buhtadus

Son guhte lea vealahuvvon sáhtta gáibidit gutnádaga ja buhtadusa. Dat guoská kapihtal 2 ja §§ 15 ja 16 mearrádusaid rihkkumii.

Virgedilis gusto ovddasvástáduš beroškeahhtá das ahte sáhtta go bargoaddi sivahallojuvvot vealaheami ovddas. Eará servodatguovlluin gusto ovddasvástáduš jus son guhte lea vealahan, sáhtta sivahallojuvvot dan ovddas.

Buhtadus galgá gokčat ekonomalaš vahágiid maid sivva lea vealaheapmi. Gutnádat vahágiid ovddas mat eai leat ekonomalaččat, mearriduvvojit vahágiid sturrodagaid ja hámiid mdielde, beliid oktavuodá mielde ja muđui dilálašvuodaid mielde.

Dát njuolggadusat eai gáržžit olbmo rievtti gáibidit gutnádaga ja buhtadusa dábálaš buhtadusnjuolggadusaid mielde.

§ 25. Organisašuvnnaid vejolašvuohta doaimmat válddálažžan

Organisašuvdna man ulbmil lea ollislaččat dahje belohahkii bargat vealaheami vuostá, sáhtta adnot válddálažžan áššiin maid Dásseárvo- ja vealahanáit-tardeaddji ja Dásseárvo- ja vealahanlávdegoddi meannudit.

Duopmostuolloáššiin sáhtta olmmoš gii lea nammaduvvon ja geas leat čanastagat organisašuvdnii man ulbmil lea ollislaččat dahje belohahkii bargat vealaheami vuostá, adnot proseassaválddálažžan. Dat ii gusto Alimusriektái. Riekti sáhtta biehttalit dohkkeheamis proseassaválddálačča jus riekti árvoštallá ahte proseassaválddálaččas ii soaitte leat doarvái gelbbolašvuohta dohkálaččat áimmahuššat beali beroštumiid. Proseassaválddálaš galgá fápmudusa lassin, nu go riidolága § 3-4 namuha, oktanis buktit čálalaš dieđuid organisašuvnnaš proseassaválddálačča gelbbolašvuodaid birra.

Girjjálašvuodalistu

- Anderssen, Norman ja Malterud, Kirsti.** (2013). *Seksuell orientering og levekår*. Bergen: Uni Research Helse.
- Anderssen, Norman ja Malterud, Kirsti.** (2014). *Helse blant lesbiske og bifile kvinner i Norge*. Bergen: Uni Research Helse.
- Bakkeli, Vidar ja Grønningsæter, Arne Backer** (2013). *LHBT i arbeidslivet – en kunnskapsgjennomgang. Fafo-raporta 2013:25..* Oslo: Fafo.
- Berg, Rigmor** (2013). *Predictors of never testing for HIV among an national online survey of men who have sex with men in Norway*. *Scandinavian Journal of Public Health*, 41 (4): 398-404.
- Bjørkman, Mari** (2012). *Lesbisk selvtilit – lesbisk helse – utfordringer og mestringsstrategier hos lesbiske kvinner*. Bergen: Bergena universitehta.
- Dearvvašvuoda- ja fuolahusdepartemeanta** (2016). *#Ungdomshelse – regjeringens strategi for ungdomshelse 2016–2021*. Oslo: Dearvvašvuoda- ja fuolahusdepartemeanta.
- Dearvvašvuoda- ja fuolahusdepartemeanta** (2015). *Rett til rett kjønn - helse til alle kjønn*. Oslo: Dearvvašvuoda- ja fuolahusdepartemeanta.
- Dønåsen, Ingrid** (2014) *Atypical sex development: Perspectives of laypeople*. Oslo: Oslo universitehta.
- Egeland, Ingrid** (2016). *Rettane til LHBTI-barn i Noreg: Vurdering og tilrådingar i lys av FN sin barnekonvensjon*. Oslo: LLH, Skeiv Ungdom ja Redd Barna.
- Eggebo, Helga; Almli, Maria ja Bye, Marte Taylor** (2015). *Skeiv på bygda. KUN-rapport 2015:2*. Nordfold: KUN.
- Elgvin, Olav; Bue, Kristine ja Grønningsæter, Arne Backer** (2013). *Åpne rom, lukkede rom: LHBT i etniske minoritetsgrupper*. Fafo-raporta 2013:36. Fafo: Oslo.
- EU Fundamental Rights Agency** (2014). *EU LGBT survey – European Union lesbian, gay, bisexual and transgender survey*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- Eurohpá-kommišuvdna** (2015). *List of actions by the Commission to advance LGBTI equality*. Brussel: Eurohpá-kommišuvdna.
- Eurohpá-ráđđi** (2010). *Recommendation CM/Rec (2010) 5 of the Committee of Ministers to member states on measures to combat discrimination on grounds of sexual orientation and gender identity*. Strasbourg: Eurohpá-ráđđi.
- Fjær, Eivind Grip, Gundersen, Tonje ja Mossige, Svein** (2013). *Lesbiske, homofile, bifile og transpersoners utsatthet for vold i nære relasjoner*. En kunnskapsoversikt. NOVA-raporta 5:13. Oslo: NOVA.
- Grønningsæter, Arne Backer ja Haualand, Hilde** (2012). *Usynlig og selvlysende. Å være lesbisk, homofil, bifil eller transperson med nedsatt funksjonsevne*. Fafo-raporta 2012:53. Fafo: Oslo.
- Grønningsæter, Arne Backer ja Nuland, Bjørn Richard** (2009). *Lesbiske og homofile i Sápmi*. Fafo-raporta 2009:26. Fafo: Oslo.
- Grønningsæter, Arne Backer, Mandal, Roland, Nuland, Bjørn Richard ja Haug, Hilde** (2009). *Fra holdninger til levekår – Liv med hiv i Norge i 2009*. Fafo-raporta 2009:13. Fafo: Oslo.
- Hegna, Kristinn; Kristiansen, Hans Wiggo ja Moseng, Bera Ulstein** (1999). *Levekår og livskvalitet blant lesbiske og homofile*. NOVA-raporta 1:1999. Oslo: NOVA.
- Hope, Kristin Lofthus ja Neby, Simon** (2010). *Kartlegging av familievernets og mánáidsuodjalusets tjenestetilbud til lesbiske, homofile, bifile og transpersoner*. Bergen: Uni Rokkansenteret.
- Ipsos MMI** (2016). *Politiets innbyggerundersøkelse 2015*. Oslo: Ipsos MMI.
- Kristiansen, Hans Wiggo ja Lescher-Nuland, Bjørn Richard** (2013). *Aldring, livsløp og omsorgsbehov. I: Holdninger, levekår og livsløp – forskning om lesbiske, homofile og bifile*. Grønningsæter, Arne Backer (doaim.). Oslo: Universitetsforlaget.
- Kulturráđđi** (2016). *Museumsprogrammene 2015–2017*. URL: <http://www.kulturradet.no/museum/museumsprogrammene/vis-program/-/fakta-museumsprogram-samfunnsrolle> [Lohkandáhton: 21.06.2016].

Resurssat

Máhttodepartemeanta (2015). *NÁČ 2015:2 Gullát muhtin oktavuhtii. Gaskaoamit oadjebas psykososiála skuvlabirrasii.* Oslo: Máhttodepartemeanta.

Mánáid-, dásseárvo- ja searvadahttindepartemeanta (2015). *En god barndom varer livet ut: Tiltaksplan for å bekjempe vold og seksuell overgrep mot barn og ungdom (2014–2017).* Oslo: Mánáid-, dásseárvo- ja searvadahttindepartemeanta.

Mánáid- ja bearašdepartemeanta (2001). *St.meld. nr. 25 (2000–2001). Levekår og livskvalitet for lesbiske og homofile i Noreg.* Oslo: Mánáid- ja bearašdepartemeanta.

Mánáid- ja dásseárvodepartemeanta (2008). *Bedre livskvalitet for lesbiske, homofile, bifile og transpersoner 2009–2012.* Oslo: Mánáid-, dásseárvo- ja searvadahttindepartemeanta

Mánáid-, nuoraid ja bearašdirektoráhta (2014). *Lhbt: Status 2014. Faktahefte - Kunnskap om levekår og livskvalitet for lesbiske, homofile, bifile og transpersoner.* Oslo: Mánáid-, nuoraid ja bearašdirektoráhta.

Moseng, Bera Ulstein (2007). *Vold mot lesbiske og homofile tenåringer. En representativ undersøkelse av omfang, risiko og beskyttelse – Ung i Oslo 2006.* Oslo: NOVA.

ON olmmošvuoigatvuodaid allakommisára (2016). *Fact sheet – intersex.* New York: ON olmmošvuoigatvuodaid allakommisára.

Politiijadirektoráhtta (2014). *Anmeldelser med hatmotiv 2010–2014.* Oslo: Politiijadirektoráhtta.

Roland, Erling ja Auestad, Gaute (2009). *Seksuell orientering og mobbing.* Stavanger: Láhttendutkama guovddáš.

Røthing, Åse ja Svendsen, Stine Helena Bang (2009). *Seksualitet i skolen. Perspektiver på undervisning.* Oslo: Cappelen Damm.

Røthing, Åse (2013). *Selektiv inkludering og fravær av sex. I: Holdninger, levekår og livsløp – forskning om lesbiske, homofile og bifile. Grønningsæter, A. (doaim.).* Oslo: Universitetsforlaget.

Van der Ros, Janneke (2013). *Alskens folk. Levekår, livssituasjon og livskvalitet til personer med kjønnsidentitetstematikk.* Hamar: Dásseárvoguoovddáš.

Bufdir LHBT-guoovddáš

Likestillingscenteret Hamaris

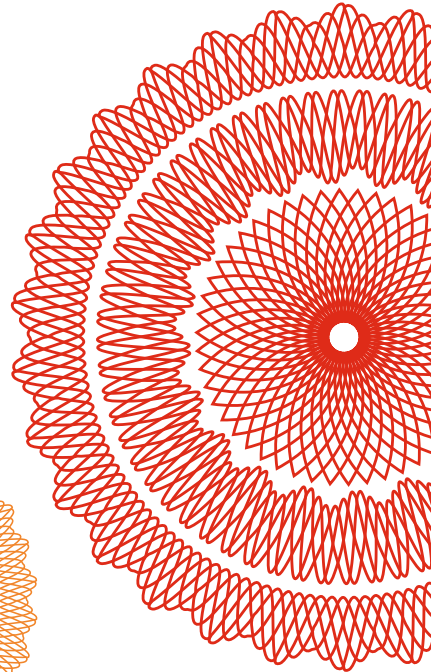
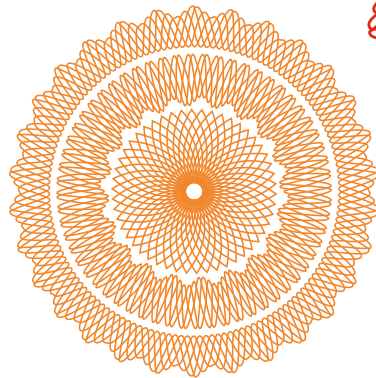
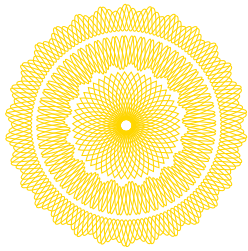
Likestillingscenteret lea fágaidrasttildeaddji gealboguoovddáš man fágasuorgi lea dásseárvu. <http://likestillingscenteret.no/>

Senter for likestilling og kunnskap (KUN)

KUN lea guovddáš mii bargá dásseárvu, searvadahttimin ja ii-vealahemiin. <http://www.kun.no/>

Skeiv arkiv

Skeivt arkiv vurkkoda, duođašta ja gaskkusta bonju historjjá. <http://skeivtarkiv.no/>

Almmuhan: Mánáid- ja dásseárvodepartemeanta

Almmolaš ásahusat sáhttet dingot eambo gáhppálagaid dáppe:

Departemeanttaid sihkarvuoda- ja bálvalusorganisašuvdna

Interneahtta: www.publikasjoner.dep.no

E-poasta: publikasjonsbestilling@dss.dep.no

Telefovdna: 22 24 00 00

Almmuhankoda: Q-1236 S

Hábmen: Anagram Design as

Olggošgova: LHBT-senteret/Bufdir

Deaddilan: Departemeanttaid sihkarvuoda- ja bálvalusorganisašuvdna

01/2019 – 250 gáhppálaga

